Claus Rønlev
Slægtsforskning

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

LIVS-FRAGMENTER

KAPITLER AF EN SELVBIOGRAFI

AF

H. H. L. SCHWANENFLÜGEL

ANDR. FRED. HØST & SØN

1946

Digitaliseret af Claus Rønlev

LIVS-FRAGMENTER

LIVS-FRAGMENTER

KAPITLER AF EN SELVBIOGRAFI

AF

H. H. L. SCHWANENFLÜGEL

ANDR. FRED. HØST & SØN

1946

H. Schwanenflügel.

Historikeren Dr. phil. Herman Schwanenflügel efterlod ved sin Død i 1921 et meget omfangsrigt Manuskript, henimod 800 tætskrevne Sider i Kvartformat. Indholdet var en Selvbiografi, nedskreven i Aarene 1911—16. Dette Memoireværk deponerede Forfatteren i Universitetsbiblioteket med Tilføjelse, at det foreløbigt skulde være utilgængeligt indtil 1944, Hundredaaret for hans Fødsel, da han ansaa en Offentliggørelse for ønskelig.

Naar dette nu sker i stærkt nedskaaret Skikkelse, er Grundene flere og forskellige. Rent bortset fra Vanskeligheden ved under de nuværende Forhold at fremskaffe det til et saa voluminøst Værk nødvendige Papir har Forkortelser været formaalstjenlige. Dels har Manuskriptet, hvad Udarbejdelsen gennem en længere Periode gør forstaaeligt, mange Gentagelser; dels indtager Skildringen af ganske private Familieforhold, som ikke kan interessere en udenforstaaende Læser, megen Plads; og endelig har Skriftets ofte aggressive Tone og Forfatterens Tilbøjelighed til at meddele Rygter og løse Paastande, for hvis Rigtighed ikke kan føres Bevis, gjort det ønskeligt at se bort fra flere Steder, der kunde virke krænkende for Enkeltpersoners Eftermæle.

Men tilbage bliver overordentlige livfulde Skildringer af Stemninger og Tilstande og af fremragende Personligheder i dansk Aandslivs Historie i den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede, en Periode, i hvilken Forfatteren selv var en meget aktiv Deltager. Det er første Gang denne »Gennembrudstid« saa grundigt belyses.

Hvordan Dr. Schwanenflügel selv saa paa sit Arbejde fremgaar af nogle Ord i en Efterskrift:

»Min Trang til litterært Arbejde drev mig i mit Otium til ikke at være uvirksom. Jeg besluttede i al Stilhed at skrive mine Memoirer; en Gang i en ikke altfor fjern Fremtid kunde de udkomme. Men de skulde skrives konfessionsmæssigt, uden Spor af Retouchering, nøgternt, ligefrem. Intet skulde skjules eller tildækkes. Saaledes kunde de blive, ej blot et Livsbillede, men ogsaa et Bidrag til min Tids Historie. Jeg har altfor ofte ærgret mig over nekrologiske Løgne i Aviser og Tildækning af vigtige Fakta i Livserindringer. Hvad jeg selv har set, hvad jeg formener at have fra paalidelig Kilde, har jeg meddelt. Vel kommer det an paa Øjet, der ser, og Øret, der hører; men anderledes kan det nu ikke være.«

Julius Clausen.

I.

SLÆGTEN

Nogle Maaneder før min Farbroder *Vilhelm Schwanenflügel*[1]) døde, besøgte jeg ham, og under vor Samtale opfordrede han mig til at søge Oplysning om vor Slægts Herkomst, og gjorde mig det næsten til Pligt at efterforske hans Faders, min Bedstefaders Ungdomsforhold. »Du, der har valgt Historien til dit Fag«, sagde han, »skulde ikke interessere Dig for din Families Historie!« Dette havde jeg altid gjort. Ligefra Drengeaarene havde jeg jævnlig gjort mig Umage for at faa at vide det, som laa min Farbroder paa Sinde; men min Fader vovede jeg ikke at spørge derom, og min Farbroder gav mig kun forvildende Svar.

Alligevel gik der Aar, inden jeg gjorde Alvor af Sagen. Først i Eftersommeren 1899 rejste jeg til Hannover og Brunsvig, hvorfra jeg vidste, at vor Slægt var udgaaet.

Navnet »Schwanenflügel« fandt jeg atter og atter i Hannovers »Adressenbuch«. Jeg gik til det Nr., der var nærmest mit Hotel. Husets Herre, *Brutus v. S.* var ikke hjemme; men hans Hustru modtog mig med al mulig Artighed, og da hendes Mand kom hjem, viste ogsaa han mig megen Opmærksomhed. Jeg blev behandlet som en Slægtning, der var de brave Folk kær at modtage. Han fremtog de store Papirruller, hvorpaa vor Slægts Stamtavle var optegnet. Den var ikke lille. Efter den skulde vi nedstamme fra *Balduin v. S.* til Plesseburg, død 793. »Nun, so können wir ja die Nase hoch tragen!« sagde

[1]) Indehaver af en af Københavns største Manufakturforretninger i Vimmelskaftet. Forf. nød som ung Student stor Gæstfrihed i hans Hjem.

jeg til min »Kusine«. Den gode Frue lo. Jeg tvivlede, men sagde intet, da jeg vel mærkede, at hun troede saa vist paa vor Slægts Ælde. Derimod greb jeg Lejligheden til at efterse nogle Navne fra den nyere Tid, som jeg antog for sikre. I Hast nedskrev jeg: Min Farfaders Fader var *Johan Caspar*, Oberstløjtnant; hans Fader var »Hauptmann« og garnisonerede i Braunschweig; hans Fader var Auditør i Göttingen; en *Johan v. S.*, der døde 1664, var Magister og Præst.

Siden har jeg i tyske Adelslexika fundet følgende: »Schwanenflügel (Schwanenfloegel), i Skjoldet en hvid Svanevinge. En gammel mellem Göttinger-Patricierne allerede i 14. Aarh. forekommende Adelsslægt.«

Hvem var min Bedstefader? Over hans Ungdom har altid hvilet et Slør, som ingen har ønsket at løfte. Men forrige Aar fik jeg fat paa en Flig af dette Slør. Enkefru *Rudolf*, Datter af Bedstefaders Svigerinde, Vinhandler *Fritzsches* Hustru, f. Hering, sagde paa sin stille, blide Maade: »Jeg har hørt, at min Onkel maatte forlade sit Fødeland, fordi han har dræbt sin Oberst i Duel.« Skulde vi ikke her have Nøglen til Bedstefaders mørke Livsgaade? I hans Børns og Børnebørns Levned har kun altfor ofte »la femme« spillet en sørgelig og afgørende Rolle. Vi opførte os aldrig som slette eller dumme Mennesker og var det heller ikke. Vi var aldrig Spillere eller Drankere, men Kvinder var vor Lidenskab.

Nuvel — *Æmilius v. Schwanenflügel* var en ung Løjtnant. Hans Obersts Hustru blev forelsket i ham. Han har ikke kunnet modstaa hendes Lidenskab. Maaske har Manden overrasket dem ved et Stævnemøde. En Løjtnant kan ikke udfordre sin Oberst, men vel denne hin. Det sidste er sket. Løjtnant S. har som den Udfordrede Ret til at være den angribende; han har saaret den Fornærmede dødeligt. — Er Fru Rudolfs Meddelelse godt afhjemlet, saa er dette ikke en Roman, men snarere en sørgelig Sandhed.

Noget egentlig graverende, hvorfor min Bedstefader har maattet forlade sit Fødeland, kan der ikke have været. Under et Ophold i Braunschweig aflagde jeg Besøg hos Rentier *Ernst v. Voigt*, hvis Moder havde været min Bedstefaders kæreste Søster, og spurgte ham, hvad han vidste herom. Han erindrede blot, at hans Moder havde sagt ham, at hans Broder havde søgt til Danmark, fordi her i hine Dage var godt Avancement for unge tyske Officerer. Det er rimeligt. Vist er det, at min Bedstefader er kommen til Danmark i Begyndelsen af 19. Aarh. 1806 har han opholdt sig ved Hæren i Holsten, men har saa maattet tage sin Afsked. Der existerer et Brev fra ham fra hin Tid. Han skriver til sin Søster, at nu ved Kronprinsen, hvad han har forbrudt; ogsaa hans Kammerater ved det. Familien, siger han, var sunken i Forvejen; med ham er den sunken end mere. Han vil rejse til København og se at bryde sig en Livsbane ved sine Kundskaber i Fransk, Mathematik etc. Han antog Navnet *Kühné*, maaske hans Moders.

Den 24. Juli 1808 blev han efter at have løst Kongebrev viet til Jomfru *Louise Margrethe Hering* fra Brede, Datter af Mesteren ved Brede Kobberværk, en gammel Holstener fra Itzehoe-Egnen. Hans Hustru var ligeledes fra Holsten.

Bedstefaders Giftermaal med min Bedstemoder var en Mesalliance. Hun stod langt under ham i Dannelse og Væsen. Han havde givet Timer i Fransk hos en borgerlig Familie i København; min Bedstemoder, som nok var Medhjælperske hos Olfruen i det Schimmelmannske Palæ, kom der i Huset. Hun var en smuk, blond Pige i sin Ungdoms Friskhed. Han forelsker sig i hende. Forelskelse har som oftest i vor letsindige Familie været nok til at beslutte sig til at bejle, d. v. s. til at tage en Beslutning, som kræver den strengeste Selvprøve. Bedstefader friede og fik ja. Men om gamle Mester Hering har været særdeles tilfreds med sin Datters Valg er et andet Spørgsmaal. Hvem

var denne Kühné — en Sproglærer fra København? Maaske har Naboerne hvisket noget om »en forløben Tysker«.

Det var kommet Bedstefaders adelige Familie i Tyskland for Øre, at han havde ægtet en borgerlig Pige af ringe Stand. Hans Søster skrev bekymret til ham om den Sag. Men han har ikke turdet vedgaa sit Giftermaal. Han skrev (efter Onkel Vilhelms Sigende) til hende, at det aldrig kunde falde ham ind at ægte en Pige af borgerlig Stand. Af den Grund skjulte han vel sit Slægtnavn under Pseudonymet »Kühné«. Maaske kan den franske Klang i Navnet ogsaa have tjent ham til Anbefaling som Fransklærer. Bedstemoder har engang, da jeg var lille Dreng, fortalt mig en Krønike om, at hendes Mand var af fransk Emigrantslægt — opdigtet Snak, der i sin Tid skulde sættes i Omløb i samme Hensigt.

Altsaa levede min Bedstefader i Hovedstaden fornemmelig af at give Undervisning i Fransk eller besørge Oversættelser. I Tidsrummet 1809—20 fødtes ham sex Børn. Trangt og fattigt har det vist ofte været for Familien; af Vejviseren fra hine Aar ser jeg, at de har boet i tarvelige Gader.

Da kastedes en kort Tid Lys over deres Tilværelse. En Linje af Slægten i Tyskland var uddød. Denne Linje havde besiddet anseelige Ejendomme i Jord og Bøndergaarde, og disse skulde nu efter Lensloven tilfalde Sønnen af den ældste Linje, min Bedstefader. Han ilede til Tyskland; men, Stakkel — hans Kaar vare saaledes, at han ikke kunde betale Rejseomkostningerne. Et Brev fra ham til Greve Ernst Schimmelmann findes i Rigsarkivet, dateret 26. September 1825. E. »Kühné« skriver, at han er rejst med Dampskibet fra København til Kiel og agter sig til Göttingen. Men undervejs er han bleven stærkt forkølet og ligger syg. Han er dog naaet til Hamborg, men tænker paa at maatte pantsætte sine Rejseklæder. Nu har han erfaret, at Greve S. er i Hamburg. Rejsen til Göttingen har

til Hensigt at ophjælpe hans »6 Børn og hans gode kære Kone, der inden deres Ægteskab havde den Lykke at staa i den Schimmelmannske Families Tjeneste.« I den Anledning beder han Greven forstrække sig med 4 Speciedalere; med dem kan han naa til Hannover, hvor han har Bekendte, der vil hjælpe ham til Göttingen.

Med Sorg og Vemod har Sønnesønnen læst dette Brev, der kan suppleres med, hvad hans Fader fortalte ham:

»Min Fader var rejst til Tyskland, men hvorhen fik vi Børn ikke at vide. Sammen med Moder var vi taget ud til Bedstefader paa Brede. Nu — hed det mellem Naboerne er den tyske Svigersøn nok løbet sin Vej og har overladt gamle Mester Hering Forsørgelsen af hans Kone og Børn. Vi være ikke vel til Mode. — Da lød en Aften Posthornet — det var Fader, som kom hjem. Du kan tro der blev Glæde, og den steg, da Fader sagde, at nu skulde vi have det godt for Fremtiden; han bragte en stor Sum Penge med, som han forlods havde optaget af sin Arv. Om Aftenen, da han sad alene med Svigerfaderen, tog han en stor Pengekat frem, som han efter de Tiders Forsigtighedsregler havde spændt om Livet. Guldstykkerne rullede ud for den Gamles forbavsede Øjne. Han kunde nu fortælle Naboerne, at Svigersønnen var kommen hjem med saa mange Penge, at Bordet ikke kunde rumme dem.« —Vistnok har der været store Summer i Bedstefaders Pengekat, man har sagt henved 30.000 Kr. Børnene og deres Moder fik da ogsaa nye Klæder, en god Lejlighed blev opsøgt, smukke Møbler anskaffet, gammel Gæld betalt. Men hvor længe varede Herligheden? Neppe et Aarstid. Istedetfor at sætte Pengene fast i solide, rentebærende Papirer, havde man levet flot, saalænge Bunden ikke skimtedes i Kassen. Men den skimtedes snart. Værten tog Møblerne, da Huslejen ikke blev betalt, og Smalhans blev atter Køkkenmester hos Familien.

O Letsindighed — dit Navn er Schwanenflügel!

Min Fader, der ikke havde taget Bedstefaders Letsindighed i Arv, men vel hans gode Hjerte, blev født 9. April 1809. Han kom i en god Skole, det v. Westenske Institut, hvor Bedstefader rimeligvis har været Lærer i Fransk, gik i Realklasserne; til at faa ham ind paa den studerende Bane var der ikke Raad. Hvor pinte det ikke Far hele Livet igennem, at han ikke var bleven Student. Men Hjemmet har været fattigt, og han har tit gaaet for Lud og koldt Vand. Af og til, naar han syntes, at jeg ikke skønnede nok paa, hvor godt jeg havde det, f. Ex. ved Anskaffelse af Bøger, kunde han udbryde: »Og jeg, som maatte rende fra den ene Ende af Byen til den anden for at laane en Bog.« Da min Fader havde taget Præliminærexamen, forberedte han sig til dansk juridisk Examen, som han bestod 1828. Rimeligvis er han da kommen paa Amtskontoret paa Herregaarden Adlersborg. Her lærte han min Moder at kende.

Hun hed *Sophie Wamberg*, født 25. August 1809, ældste Datter af Kantor ved Frelsers Kirke, Frederik W. Han var en rigtig Studentertype fra den Rahbekske Tid: brav og ærlig, beskeden i sine Fordringer til Livet; altid havde han en aaben Dør for Venner og Venners Sønner, skønt hans Indtægter var smaa. Moder havde faaet Plads hos Forpagter *Hjort* paa Adlersborg, der søgte en Huslærerinde for sine Børn.

Moder og Fader blev vist gifte i December 1835. De fik tre Døtre: *Emilie*, *Augusta*, *Sophie*. Saa blev jeg født 17. Maj 1844. En Søn var længe ønsket og ventet. Ved min Fødsel var Fader Fuldmægtig hos Sjællands Stiftsøvrighed. Moder holdt en lille Privatskole for Pigebørn.

Hvad husker man fra sine 3 første Leveaar? — Lidet eller Intet. Spredte Erindringer har jeg dog fra mit 2. og 3. Aar. Jeg ser mine Søstre staa med et Klokkespil ved min lille Seng og lege for mig; Fader gemmer Paaskeæg for os Børn; Moder ser i vort store Spejl, om mit Tøj

sidder pænt — hun og jeg skal ud og spadsere paa Strandpromenaden; jeg sidder paa en kærlig Arm og ser ind i en fremmed Stue, opfyldt af en fin Dunst af Gran og Voxlys — der staar et pragtfuldt Juletræ. Det var mit første Indtryk af Livets Romantik. — Dog ét epokegørende Øjeblik har jeg oplevet, da jeg var 3 Aar: Jeg staar ude bag en tæt Menneskemængde. Fader holder mig i Haanden. Da kommer en stor sort Maskine brusende, der opsender en vældig Dampsøjle. Det er det første Jernbanetog, der afgaar fra København til Roskilde. »Nej«, siger min Fader til min Morbroder paa Hjemvejen, »da skulde Fanden og ikke jeg køre med et saadant Uhyre!« — 8 Aar efter, da Jernbanen til Korsør var anlagt, var der ingen der mere end han glædede sig ved Tanken, at man nu paa nogle faa Timer kunde komme til den kære Hovedstad.

Fader havde i et Par Aar været ansat paa Biskop Mynsters Kontor da han blev hans Amanuensis. Det var ingen ringe Ære. Hidindtil var denne Post som Regel bleven besat med candidati juris, og Fader var kun examinatus. Der er neppe nogen Tvivl om, at han i denne udmærkede Mands daglige Nærhed og under hans aandelige Paavirkning har fuldendt sin Opdragelse. Ingen har i den Grad været hans Lærer og Retsleder.

Da skete det kort efter, at Klosterforstanderembedet i Slagelse blev ledigt. Dette var en ret god Stilling; vel var Gagen ikke rundelig, men en god Bolig, 10 Favne Brænde, en stor Have, en Jordlod paa 10 Tdr. Land var knyttet til Embedet. Biskoppens Anbefaling kunde Fader være vis paa. Alligevel betænkte Fader sig. Hovedstadens Kulturcentrum tiltrak ham mere end Provinsens trivielle Omgangsliv. Da lagde den Omstændighed, at Slagelse dengang havde en anset Latinskole, Loddet i Vægtskaalen. Herfra kunde hans Søn blive Student. Der var i hine Tider en stigende Attraa efter at tilegne sig den akademiske Dannelse. Det var jo Universitetets Folk, der 1848—64

kom til at spille en fremtrædende Rolle i Staten. — Altsaa søgte Fader Embedet og fik det.

Der var nok for Fader at tage fat i, da han kom til Slagelse. Strax ved hans Ankomst skulde der bygges en ny Længe til det gamle Hospital; Planen var allerede lagt, men han forandrede den saaledes, at gamle Ægtefolk nu kunde faa deres særskilte Værelse i den ny Tilbygning. Han var en sand Fader for de Gamle, inspicerede daglig, sørgede for at de Gamles Stuer holdtes rene, nette og luftige, og holdt strengt Tilsyn med Stuekonerne. Klosetforholdene forbedredes, en ny Sygestue indrettedes, et Orgel anskaffedes til Kirken. Gennem 18 Aar arbejdede han for Klosterets Tarv. Ved Møder med Bønderne, der skulde svare Tiende til Klosteret, skaffede han den rige Stiftelse saadanne Indkomster, at hans kære, stadige Tanke, Oprettelsen af et Konventualinde-Kloster kunde virkeliggøres 12 Aar efter hans Ansættelse. Thi det er ham, dette smukke Foretagende skyldes, og det er kun til liden Ære for Biskop *Martensen*, naar denne i sin Autobiografi vil tilegne sig Æren herfor. — Da saa det ny Kloster skulde bygges, var han udsat for Fristelser: en Købmand fra Korsør tilbød ham 4000 Kr. i rede Penge, naar han kunde faa Leverancen af Mursten. Fader afviste hans Tilbud med de Ord, at saa kunde han altsaa lade Klosteret faa Stenene 4000 Kr. billigere end anslaaet. — Nej, det kunde han ikke indlade sig paa. — »Hvor kunde De da tro, at jeg vilde berige mig paa Klosterets Bekostning?« — »Man maa dyrke sine Kunder«, svarede Købmanden og lettede paa Skuldrene. — Hvilken Glæde for Fader, da den stolte Bygning stod rejst. Desværre var der enkelte af de nye Beboere, der voldte ham Ærgrelser nok. Disse Damer af den »dannede Middelstand« var trods deres langt bedre Kaar og Stilling vanskeligere at tilfredsstille end de tarvelige Smaafolk, der havde Bolig i det gamle Kloster.

En af Inspektionens Medlemmer var Dr. *Rudelbach*,

Sognepræst til St. Mikkels Kirke. Han var at finde i sit store Bibliotek, naar han ikke stod paa Prædikestolen. Rudelbach havde en højttalende Frue, der gjorde Blæst nok med sin højlærde Mand. Men jeg erindrer, at Provst Salicaths (hans Forgængers) Enke har fortalt mig, at hun har set Fru R. tørre Smudset af sin Mands Ansigt ved at væde sit Lommetørklæde med Tungen og gnide ham med det. Den lærde Mand var saare upraktisk og trængte netop derfor til en forstandig og huslig Kone, der kunde passe ham med Mad og Renlighed. Men jeg har set ham tage en Brystkrave paa, der vist i Uger ikke havde kendt Vask. En Gang kom Fru R. i Besøg hos os. Moder bad hende blive. Hun henvendte sig da til mig: »Ja lille Hermann, gaa hjem til min Mand og sig, at jeg ikke kommer til Aften«. Jeg gik. Jeg fandt den stakkels Doktor, der var bleven sulten, siddende ved et afslidt Bord uden Dug med en Osteskorpe og et Stykke Brød. Han blev slet betjent.

Ikke uden Vemod tænker jeg paa denne Mands Liv i Slagelse. Han kom til en By uden aandelige Interesser og maa tit have haft kvælende Fornemmelser af Ensomhed og Isolation. Han var Genstand for en kold og sky Beundring som den ualmindelige Lærde; men ingen forstod ham. Som oftest var der saare Faa i hans Kirke; og dog var hans Præken kraftig, fuld af bibelsk Kundskab og løftet af gamle Kærnepsalmers Højhed. — Hvor havde denne Mand været paa sin Plads som Professor i Kirkehistorie, en Plads han baade attraaede og søgte. Men som bekendt lagde den lille renvaskede rationelle Theolog *H. N. Clausen* ham alle mulige Hindringer i Vejen. Ogsaa hans »kære« yngre Ven, Martensen, svigtede ham ved denne Lejlighed. Nu maatte han drage i hæderlig Landflygtighed til en lille Provinsby. Hans Præstekald gav ham vel rundelige Indtægter. Men hans Hustru var en daarlig Økonom, hans Børn kostede ham meget. Og jeg tvivler paa,

at hans Præstegaardsjord gav det Udbytte, den kunde have bragt ham i en dygtig og paalidelig Forpagters Hænder. Selv var han aldeles uskikket til at have Opsigt med den. Han forpagtede den til sin Nabo, en Værtshusholder Niels Sørensen, en Mand jeg husker som en stor, svær Bondetamp med et fedtet Ansigt og et skulende Blik, bekendt i Byen som en slem Horkarl. Men om det sidste vidste vor gode Doctor naturligvis intet.

Der var megen forargelig Kommers i den lille By, og Tonen var i høj Grad frivol. Løsagtige Kvinder var der nok af, de uægte Børns Antal var forholdsvis stort, og Husbond laa hos sin Tjenestepige. Saaledes erindrer jeg en Købmand K., der stadig maatte for Retten med sine Tjenestepiger, fordi han søgte at slippe for at betale Alimentationsbidrag. Og denne Mand nød en vis Anseelse i Borgerskabet og antoges som Censor ved Realskoleexaminer. — Under Skin af at ville understøtte fattige Familier spilledes der hyppigt Komedie. Men det kunde rigtignok hænde, Nettogevinsten blev mindre end Nul, naar Udgifterne til de Spillendes Garderobe og deres nødvendige Rekreationsmidler ovenpaa de sceniske Strabadser oversteg Indtægten. Man har jo altid her i Landet været gal efter at spille Komedie.

Var det underligt, at en Gentleman som Fader trak sig tilbage fra sligt Selskab, holdt disse Mennesker med al Høflighed tre Skridt fra Livet og kun paa Embedsvegne kom i Berøring med dem?

Stakkels Fader! han havde fæstet sit Haab til Slagelse lærde Skole og den Kultur, der udgik derfra. Mellem Førstelærerne og Adjunkterne vilde han søge sin Omgang. Men 1852 var Slagelse Latinskole ikke mere. Hans Haab om at se sin Søn i denne var bristet.

Ingen af Faders Børn stod hans Hjerte nærmere end jeg. Men det maa tilstaas, denne Kærlighed var ikke uden Egoisme. Jeg *skulde* gøre ham Ære, han vilde have Glæde

af sin Søn. Han sparede intet paa min Skolegang og Opdragelse[1]), men jeg skulde ogsaa vise min Taknemlighed ved at møde med de bedste Examenskarakterer; jeg skulde være en mønsterværdig Discipel og et Exemplar af en Søn. I Et og Alt krævede han Lydighed. At sætte sig op mod den faderlige Myndighed, at tillade sig at have en selvstændig Opfattelse ansaa han næsten for en Dødssynd. Det var lignende Opdragelsesprincipper jeg lærte at kende som Elev paa Sorø Akademi. Tyve Aar af mit Ungdomsliv blev derfor en fortsat aandelig Underkuelse og en stadig moralsk Ængstelse.

Hæderligere og mere agtværdigt Hjem fandtes ikke i Byen. Her var en Mand til Huse, der kendte sin Pligt, en Mand med Æresfølelse og Hjerte, en Mand af Dannelse. Her fandtes en Husmoder, agtværdig i sin Færd, en Kone der altid holdt sit Hus rent og i god Orden. Og dog — jeg ser ingenlunde med ublandet Glæde tilbage paa mit Barndomshjem. Et glad, et lykkeligt Barn var jeg ikke. Mine Forældre lærte mig Gudsfrygt og Lydighed, men den Ømhed og Kærlighedsvarme, der kan udstrømme fra et Moderhjerte har jeg aldrig mødt. Jeg skulde først og fremmest være en »artig Dreng«, lyde blindt, te mig vel, naar jeg skulde vises frem for Besøgende, følge med min Familie i Kirke etc. Aldrig gav man mig Lejlighed til, ja tillod neppe, at jeg udtalte de Tanker og Følelser, som paatrængte sig mig.

Fader havde længe rystet paa Hovedet, naar han omtalte Slagelse Realskole. »Slagelse Realskole« sagde Fader til Moder i mit Paahør, »har mistet sine bedste Kræfter. Der er ingen Orden og Disciplin mere. Herman skal paa Sorø Akademi.«

En skøn Sommerdag rejste Fader og jeg da til Sorø for at oplede et Logi til mig her som skolesøgende Dis-

[1]) I 1853 havde Slagelse faaet en kommunal Realskole, som Forf. frekventerede.

cipel hos en af Adjunkterne. Men ingen Plads var ledig. Da dristede Fader sig til at søge en Elevplads til mig paa selve Akademiet. Det lykkedes virkelig. Jeg blev optaget i 1. Latinklasse.

II.

SORØ AKADEMI

1856—64

Jeg kommer nu til det mørkeste og sørgeligste Afsnit af mit Liv. Mørkt, fordi det er mig uforstaaeligt, at Mennesker, der burde være i Besiddelse af pædagogisk Sans, kunde lave en Undervisningsplan for den højere Skole som den, der blev gennemført efter 1850, og en Opdragelsesanstalt som den jeg blev sat ind i; sørgeligt, fordi de otte Aar jeg tilbragte paa denne Opdragelsesanstalt, fra det tolvte til det tyvende, for største Delen blev spildte.

Den Mand, som nu blev min Rektor, *Ernst Bojesen*, stod langt over min gamle i Kundskaber og grundige Studier, men langt under ham i pædagogisk Sans og sympatisk Opfattelse af Disciplene. Den Slags, han tilhørte, har produceret Individer, som alle har udmærket sig ved »godt Hoved«, d. v. s. hurtigt Nemme og verdslig Snille, men moralsk ofte urene Karakterer, kolde Hjerter og gemytløse Sjæle. Vor soranske Rektor havde vist ikke lidet at overvinde i Henseende til den Arv, der var ham i Kødet baaren; og det skal siges til hans Ære, at han fuldt ud bøjede sig under Pligtens Aag, hvilket ogsaa bibragte ham Selvfølelse. Men det var den kolde Pligt — Hjertet var aldrig med deri. Var han streng mod sig selv, var han endnu strengere mod os. Faderen havde beklædt en høj Embedsstilling i Hovedstaden, han selv stod paa Højden af sin Tids Kultur, var Ven og Beundrer af J. L. Heiberg o. fl. Bojesens Haardhed og Strenghed kom ikke fra et forarget Sind, han skændte tit, blot fordi han *skulde* skænde, pryglede, fordi han mente, han burde prygle.

Med Modbydelighed mindes jeg hans Opdragelsesmetode. Dertil kom, at hans Apparition var frastødende: han var næsten under Middelhøjde, et spinkelt Legeme med en tyk Mave, skaldet Hoved, bedækket af en lille tjavset Paryk, og kolde Øjne bag et Par glimtende Brilleglas. For al sin Selvovervindelse holdt han sig skadesløs ved at æde, ja bogstavelig talt »æde«.

Uoriginal var min soranske Rektor, Benytter først og Benytter sidst. Derimod manglede han ingenlunde Betingelse for at være en dygtig Lærer: han forberedte sig omhyggeligt, beherskede fuldkomment sit Stof, han gengav Klassikerne paa rent og godt Dansk. Alligevel havde hans Undervisning slemme Fejl. Vi Gymnasiaster, der levede som halve Studenter, blev skældt ud, som var vi Sjovere, og altid blandede der sig Ondskabsfuldhed i hans Skælden. Havde saaledes en Gymnasiast en ædel Passion, for hvilken han formentes at forsømme sine »Lekser«, strax blev denne hans Passion haanet og nedværdiget.

En anden Egenskab ved Bojesen som Lærer og Rektor havde jeg heller ikke kunnet forsone mig med. Var en Elev af rige eller højtstaaende Forældre, tog han altid Hensyn til dette, han holdt altid mærkelig Maade, naar han en sjælden Gang skændte paa dem. Men værre var det, at et smukt Udseende mærkeligt tiltrak ham; var en Elev tiltalende af Udvortes, kunde hans Skænderi næsten være kælent. Var derimod en Elevs Udseende ikke efter hans Smag, havde han ligefrem Animositet imod ham, saaledes mod *Sophus Schandorph*. Og dog var Schandorph et ualmindeligt Sprogtalent, hvad B. ikke helt manglede Øre for. Men aldrig modtog han mindste Opmærksomhed, blev tværtimd forkuet.

Intet Under at Bojesen var lidet afholdt af de soranske Disciple, og at hans Lærdoms gode Sæd faldt paa stenet Grund; thi man kan ikke lære noget af en Lærer, man ikke kan lide.

Overlærer *Jakob Henrik Bang* var en gammel grov Karl, en Skolemesterpedant, fuld af Bornethed og Vigtighed, plump og bondestolt. Det Dansk han overførte Klassikerne i, var skrækkeligt, men naturligvis til største Morskab for de lattermilde blandt Disciplene. Madvigs latinske Grammatik drev han en sand Kultus med, men forsøgte forgæves at omvende os til sin Religion. Bangs Skikkelse var nærmest komisk: et middelhøjt, knoklet Legeme, som han holdt lidt foroverbøjet. Hans Hud glinsede som brungult Læder. Han var skaldet med graa Tjavser ved Tindingerne. Den lave Pande var gennemfuret af Rynker, der blev dybere jo mere hans Vigtighed eller Vrede steg. Blot naar han morede sig over noget, han kun selv fandt morsomt eller vittigt, kunde der komme et bondeskælmsk Blik i hans Øje og en pudsig Lyd fra hans Strube. En sær komisk Figur som Bang maatte naturligvis udfordre den satiriske Lyst hos Skoledrenge.

En ganske anden Mand var Overlærer *Frederik Johnstrup*, der senere fik et anset Navn som Geolog. Men aldrig har jeg kendt en Videnskabsmand mindre pedantisk end han. Human, uden at være sentimental, elskværdig uden at bejle til sine Elevers Gunst; klar og dygtig i sit Foredrag, uden Spor af Vigtighed. Desværre voldte den taabelige Overvægt, der den Gang lagdes paa Latin og Græsk, at han som Lærer i Fysik ikke kunde være saa meget for os Gymnaster som for Realskolens Disciple. Realisterne blev imidlertid for en Del rekrutteret af de Disciple, som ikke gjorde synderlig Fremgang i de studerende Klasser, og betragtedes af Rektor som af de fleste Lærere som en Pariakaste. Det var næsten virkelig en Skam at være Realist i Sorø Akademis Skole. Kun Beskæftigelsen med *Humaniora* ansaas for den rette Vej til højere Dannelse. Om Bojesen gælder snarere end om nogen anden Rektor Ruskantatens Ord:

»Og naar du har Humaniora læst,
saa bli'r du human som jeg, dit Bæst!«

Da vi var overlæssede med døde Sprog, negligeredes selvfølgelig de levende. Navnlig var Undervisningen i Fransk elendig.

Den pædagogiske Methode, der var gængs paa Sorø Opdragelsesanstalt var sløvende for Aanden, fordærvelig for Sjælen og svækkende for Legemet. Kun én Sjælsevne lagdes der Beslag paa, og netop den der er mindst udviklet i den første Ungdom: Erkendelsen. Aldrig appelleredes til Følelsen, Fantasien eller Illusionsevnen. Opdragelsen var naturstridig, Sorø Akademi en sand Tvangsarbejdsanstalt. Om Sommeren havde vi om Morgenen 2 Læsetimer, 4 Undervisningstimer, atter 1 Læsetime, 2 Undervisningstimer og igen 2 Læsetimer. Om Vinteren en halv Time mindre, men alt i alt c. 11 Timer, hvor vi skulde sidde stille og lade Hjernen arbejde. Dette var skandaløst. Og i disse Timer var vi overlæssede med vanskelige Pensa. Alt skulde vi lære. Det var det rene Polyhistori — og det paa selve Holbergs Grund. Naturligvis blev det hele kun til Brudstykker og Brokker.

Tre af mine Kammerater vil jeg nævne, med hvem Omgangen blev intimere: *Otto Borchsenius, Jakob Lindegaard, Vilhelm Møller.*

Som Elev i III Klasse sad jeg i Begyndelsen nederst. Borchsenius var min Klassekammerat. Jeg ser endnu hans Nakke med det smukke sorte Haar, en lille spinkel Dreng i den blaa Trøje med Fønix-Knapperne og Kadetlærreds Benklæder. Kun fra Ryggen saa jeg ham, men man kunde ikke lade være at lægge Mærke til ham. Ingen i Klassen vilde saa gerne tale som han, og hans Stemme var en uskøn, skurrende Alt — den lød højt og vigtigt. Han gjorde strax det Indtryk paa mig, som Størstedelen af mit Liv har vedligeholdt sig, men næste Aar forandrede dette

Indtryk sig. Jeg forelskede mig i hans smukke Øjne, og han var ogsaa i denne Periode en elskværdig Dreng, som flere end jeg holdt af. Vi begyndte at faa fælles Interesser, nemlig literære. Hans Tærsken i lange, ofte daarlige Romaner kunde jeg ikke være med i, men han som jeg begyndte at skrive Vers og sværme for Johannes Ewald. At Kammeraterne gjorde Nar ad os og lavede en Historie om, at vi disputerede om, hvem der var størst: Baggesen eller Oehlenschlæger, formindskede ikke vort Sværmeri for den store Digtermartyr; vi fandt en sympatisk Forstaaelse i den Kendsgerning, at Ewalds Dødsdag — den 17. Marts — var Borchsenius' Fødselsdag. Ja smil kun ad dette Drengesværmeri, det var baade kønt og uskyldigt.

Den anden Kammerat Skolen og mit senere Liv bragte mig i Forbindelse med var *Jakob Lindegaard*[1]). Noget feminint var Grundtrækket i hans Væsen. Havde han baaret Pigeklæder, vilde han have været en smuk snerpet Blondine med megen Nysgerrighed og Pjattelyst, med megen Respekt og Ængstelse for »hvad Folk sagde«, med megen utidig Fnisen og tosset Latter og vigtig til Tider — naar han turde være det. Han rettede altid sin Mening om En efter den Mening, som gjaldt mest. Jeg vandt nu hans Venskab, da jeg blev engageret til at optræde i Julekomedierne.

Man havde lagt Mærke til min Sopranstemme og mit naive Væsen og mente mig skikket til at spille Ungpigeroller. »En Spurv i Tranedans« skulde opføres. Med *Peter Heises* Ansættelse som Musiklærer i 1858 havde ikke alene Musikundervisningen taget et Opsving, men ogsaa Interessen for scenisk Kunst vakt. Heise tilbød sin Instruktion og vedblev dermed indtil han forlod Skolen. Jeg skulde spille Skomagerdatteren Mine Tokkerup (med Udeladelse af den Scene, hvor hun viser sin simple Side af

[1]) Søn af Præsten i Slaglille Wilh. Lindegaard. Blev Overlæge ved Usserød Sygehus.

sit Væsen), og jeg tør roligt sige, at jeg gjorde stormende Lykke. »Og Du skulde se, hvor *Ingemann* klappede!« sagde mine venligtsindede Kammerater bagefter til mig. Den elskelige gamle Digter havde været tilstede og var saa glad ved at høre min Sang, at han ikke glemte den, da vi Elever næste Aar bragte ham vor Hyldest[1]). »Schwanenflügel — ja nu husker jeg Deres Navn: det er lidt i Slægt med Fuglene ligesom Deres Sang.« At blive lagt Mærke til af Ingemann, Akademiets Yndlingsdigter, hvis Romaner vi slugte, ham, den Eneste vi hilste med hjertelig og dyb Ærbødighed, naar vi mødte ham i Filosofgangen — det var Noget. Nu maatte jeg da synge som Solist til Elevkoncerten om Somren. Min Ven Otto Borchsenius blev syg af Misundelse og skabte sig som et galt Menneske. Men Jakob Lindegaards Venskab vandt jeg.

Min Interesse for Litteratur og mit Verseskriveri bragte mig i Forbindelse ogsaa med *Vilhelm Møller*[2]).

Han var sikkert den evnerigeste af os tre. Men der var noget upaalideligt ved hans Begavelse. Alle Dage var og blev han en rodløs Karakter, en problematisk Natur. Der var noget anløbet ved ham; Gentlemans Følelser kendte han ikke, skøndt han lejlighedsvis affekterede dem. Faderen var Gæstgiver i Humlebæk. Jeg saa ham, da han en Gang aflagde Sønnen et Besøg paa Akademiet. Hans Holdning, Gang og Fysiognomi gjorde Indtryk af, at han var en af disse halvt forfaldne, halvt simple Flottenheimere, der søger at imponere ved forloren Overlegenhed i Talen og Væren. Sønnen lignede ham ikke. Moderen derimod syntes at være en brav borgerlig Kone, der som Gæstgiverske havde haft sit Slid. Hun fortjente sikkert baade Sønnens Agtelse og Kærlighed, men jeg har set ham som Student behandle hende under et Besøg, som var hun hans Vaskekone og han neppe vilde kendes ved

[1]) Paa Ingemanns 70 Aarsdag.

[2]) Kendt som Litterat og Redaktør, bl. a. af »Nyt dansk Maanedskrift«.

hende. Vilh. Møllers Fysiognomi har jeg aldrig holdt rigtig af, men nok er det, at Kvinder fandt stort Behag deri og Mænd delvis ogsaa.

Altid var der noget i Vejen med Vilh. Møller, skønt Lærerne forkælede ham og havde store Forhaabninger til ham. Til Hverdag gik det ham meget godt paa Skolen, til Examen derimod forholdsvis daarligt. Han var nemlig en Mester i at »snyde«, men dette lod sig jo ikke praktisere ved Examensbordet. Ligesom mig morede det ham at skrive dansk Stil. Men skønt han kom til at skrive mangt og meget, vandt han aldrig det dannede Publikums Bifald. Der var noget bagvendt og fordrejet ved hans Stil og Udtryksmaade. —

Fra min første Optræden paa det lille Juleteater i 1858 var det en given Sag, at jeg altid skulde spille en af Damerollerne i Julekomedien. Naturligvis fik jeg, efterhaanden som min Stemme var i Overgang, unge Fruers og ældre Koner. Jeg høstede stort Bifald i disse Roller. Selv Rektor bad mig bringe følgende Hilsen til mine Forældre paa deres Sølvbryllupsdag: »Vil Du ønske dine Forældre, at Du maa blive ligesaa flink i din Videnskab som i at spille Komedie.« Denne Ros betød noget i hans Mund.

Peter Heise, der ogsaa forstod sig paa scenisk Kunst, omfavnede mig: »Du er en mageløs Fyr!« og en kort Tid var jeg i hans Kridthus. Men aldrig har jeg kendt et mere lunefuldt Menneske end denne Tonekunstner. Det fik alle Venner, unge som gamle, at føle: den ene Dag kunde man være hans Hjertensven, den næste Dag begyndte han med at være køligere, saa blev han efterhaanden kold, tilsidst saa han ikke til En, og snart var man som glemt af ham. Naar selv hans Ungdomsven, den elskværdige, finttænkende *Gabriel Sibbern* under et Besøg hos mig mange Aar efter kunde beklage sig herover, maa mine Iagttagelser være rigtige.

Hvorledes var nu Tonen mellem Akademiets Elever? Den var raa. Kun naar Eleverne skulde vise sig offentlig, forstod de at optræde med Holdning og Anstand. Da tog de sig ud i de blaa Trøjer (for de yngre) og de blaa Kjoler (for de konfirmerede) med de smukke, forgyldte Fønix-knapper. Og da kunde Ordet: »Soranerne har Pli« vel anvendes paa dem. Men var de mellem hinanden, da førtes liderlig eller halvsagte drøj eller smudsig Tale, navnlig var Kønsforholdet et yndet Emne, der omtaltes i de plumpeste og gemeneste Udtryk. De fleste af Akademiets Funktionærer havde deres Øgenavne: en Tjener, bekendt for sin Nærgaaenhed overfor Pigerne, blev kaldt »Knolreprofessoren«, Oldfruens Jomfru »Tøjmæren« osv. De ældres Behandling af de yngre kunde være uforsvarlig og nederdrægtig. Saaledes erindrer jeg, at en lille Elev af et Par lange Lømler indhylledes i et Sengetæppe og under Truslen »Nu kaster vi Dig ud af Vinduet!« svingede Staklen frem og tilbage, saa han tilsidst var ganske fortumlet. Han hørte de aabnede Vinduet, og nu kastede de ham — naturligvis ind i Kammeret, men den ulykkelige Dreng var i Øjeblikket grebet af dødelig Angst for at blive kastet ned fra tredje Stokværk.

Og Skoleopdragelsen? Theori og Theori, aldrig Praxis. Forstands- og Hukommelsesøvelser, men aldrig et Forsøg paa at sætte disse i Forhold til Livet. At levendegøre hvad man skulde lære, faldt aldrig nogen ind, ja ansaas endog for upassende. Jeg erindrer, hvorledes Bangs smudsigbrune Ansigt fremviste de vredeste Rynker, blot fordi jeg tillod mig en beskeden Bemærkning om det vittige i Martials Epigrammer og Juvenals Satirer. At finde noget smukt hos de gamle Digtere ansaas for aldeles overflødigt eller noget Vigtigmageri. Man havde blot at oversætte korrekt, analysere Sætningerne og kunne sin Form- og Ordføjningslæres Paragrafer. »De skal kunne Deres Grammatik, De skal kaste op i Deres Lexikon!« raabte Bojesen arrigt ned

fra sit Katheder, naar vi tog Fejl af et Verbums Hovedtider eller af et Substantivs Deklinationsklasse.

I 1863 tog han Afsked som Rektor. Da han ønskede at efterlade et godt Indtryk, var han (i det mindste mod mig) Overbærenheden selv. Men for den Mands Minde har jeg kun fjendtlige Følelser.

Vi fik *P. H. Tregder* til Rektor. Hvilken Forskel! Det var som at komme fra germansk Barbarisme til ædel græsk Humanisme. En mild, forstaaende Skolemand afløste her en Skændegæst. Medens Bojesen aldrig havde optaget Græcicismen som et Hovedelement i sin Dannelse, var Tregder gennemsyret heraf. Han var ikke som Bojesen en ærgerrig Mand, der mod Elevernes Tarv holdt dem tilbage i Klasserne, for at de — mere gennemdresserede — kunde gøre Skolen Ære ved Examinerne. Hensynsfuld og interesseret var han, imødekommende, omgængelig og meddelsom.

Jeg vaagnede som af en ond Slummer under Tregders milde Regimente.

Sommeren 1864 blev jeg trods alle Bangs Chikanerier Student.

III.

STUDENTEN

Fader var jo ret glad over, at jeg var bleven Student, men han havde ønsket et bedre Resultat af min Examen. Hvad mig selv angik, var jeg ret tilfreds med at have faaet 15 Points over 2. Karakter, og selvfølgelig var jeg hjertelig glad over at være bleven frigjort for den Soranske Spændetrøje.

Men til alt dette kom vor store Landesorg. Aaret 1864 oprørte alle Mænd af den ældre Slægt. Fader var indigneret over, at man havde begyndt denne Krig og kaldte det den største Taabelighed, medens jeg som alle mine Gymnasiastkammerater havde været altfor begejstret for Dannevirkestillingen, til at dens Opgivelse ikke skulde føles af mig som en Skam for vor Hær. Derom disputerede vi nu, men stærke Udtalelser, ja heftige Optrin paafulgte i Reglen disse Diskussioner.

Slagelse havde faaet en ny Realskolebestyrer i *Hagen Skov*. Han var en gammel Kammerat af *C. V. Rimestad*. Jeg mindes en latterlig Scene, da Skov en Gang havde faaet sin gamle Drikkebroder ned til Slagelse, og Købmand *Vilhelm Lauritzen* greb Lejligheden til at gøre sig vigtig med den kendte Formand for den københavnske »Arbejderforening af 1860«. Slagelse holdt netop Fugleskydning. Strax om Morgenen blev Rimestad modtaget med rigelig Beværtning af Skytteselskabet — allerede Kl. 12 var han halvfuld. Da Skovballet skulde begynde ved 6 Tiden, var han helfuld. Ikke desto mindre skulde han trækkes gennem Balsalen, for at Slaglosianerne kunde faa se den københavnske Celebritet. Helfuldsstadiet viste sig tydeligt

i Mandens vaklende Ben, men da han havde Vilh. Lauritzen under den højre og Skov under den venstre Arm, holdt han sig nogenlunde oppe. Men tale skulde han, tale maatte han. Talen lød omtrent saaledes: »Man har opfordret mig til at sige et Par Ord om mit Indtryk af Slagelse — ja jeg kunde jo blot henvise til de elskværdige Damer her.. (R. syntes her at tilbagetvinge et Opstød). Men naar jeg tænker paa min Ven Vilhelm Lauritzen (dette Venskab var sluttet uden foregaaende Bekendtskab ved Morgendrammen), saa vil jeg blot sige, at jeg har fundet Tonen her saa dansk, saa dansk, at det glæder mig at have gjort Bekendtskab med en saa ægte dansk By! «Efter at have afleveret dette Ræb væltede han atter ud med sine Ledsagere. Senere saa jeg ham placeret i Spiseteltet med en stor Asiet Sildesalat og en halv Bajer. —

I Slutningen af August 1864 kom jeg til København. Den første, der gratulerede mig til min ny Studenterhue, var den gamle *Chr. Jürgensen Thomsen*. Han kendte mig ikke personlig, men den elskværdige Arkæolog saa strax paa mig, at jeg var en nybagt Rus, og da han altid bevarede et kærligt Sind ligeoverfor Ungdommen, nikkede han til mig, da jeg med Moder gik over Marmorbroen, og han netop vendte hjem fra sine kære Museer. »Gratulerer!« sagde han med sit venlige Smil i det smukke gamle Ansigt. Jeg studsede lidt ved denne Ligefremhed, men Moder spurgte høfligt til Konferensraadens Befindende. Han rystede sit hvide Hoved lidt og sagde: »Bliver en gammel Mand!« — saa hilste han og gik. Jeg havde for Aar siden set ham mellem hans Samlinger, hvilke han som bekendt »helst foreviste for Ammer og Soldater«. Nu saa jeg ham for sidste Gang.

Et smukt lyst Værelse i den Fløj af det gamle »Hôtel du Nord«, der vendte mod Vingaardstræde, blev lejet til mig. Min Jernseng, min smukke Skrivepult og to Reoler med udvalgt poetisk Litteratur blev opstillet dér. Og

jeg var saa godt indlogeret, som nogen Rus kan forlange det.

Jeg var mellem de første, som mødte til Sibberns Forelæsninger. *Sibbern* var da en Mand paa 79 Aar. Den Anseelse han havde været Genstand for i Perioden 1820—50 var nu i stærkeste Dalen. Af mit Hold betragtedes han som en Olding, der havde overlevet sin Tid, som en Særling, hvis Ejendommeligheder fremkaldte Grinet, og hvis Foredrag henhørte under Vrøvlets Kategori. Medens man drev kaade Løjer med Sibbern, overværede man *Rasmus Nielsens* Forelæsninger med ungdommelig Andagt, lyttede til hans veltalende og humoristiske Foredrag med stille Bifald, men forlod forøvrigt hans Høresal lige saa klog som man var kommen. Kun én Ting fik man indprentet, og om det kunde enhver Rus snakke løs, at »Theologien var ingen Videnskab«. Og naar hans Time var til Ende, slentrede man ned til »Foreningen« paa Gammelholm, nød de nye Lokalers Behageligheder[1]), kiggede paa den ny Litteratur, sladrede med Kammeraterne, gjorde sig vigtig med at skrive i Ankeprotokollerne, og gik derfra hen for at spise til Middag.

»Et smukt Driverliv!« vil man sige. Aa ja, men det bør tilgives unge Mennesker, der efter at være løsslupne fra Skoletvangen kommer fra Provinsen til Hovedstaden. Og ét var fælles for den soranske Akademiverden og den københavnske Studentercirkel: Respekt for Examiner. Alle raabte paa Examiner, baade Lærde og Læge, baade Professorer og Grosserere, baade Fagmænd og Embedsmænd: »Hvad studerer De? — Naar skal De op til Examen?« var det staaende Spørgsmaal man mødte i Selskabslivet og under Besøg i Hjemmene. Og med Examen mente man kun Attesten for at kunne søge Brøderhverv, kun paa den Maade »blev man til noget!« Dyrkede man et frit Studium,

[1]) Studenterforeningens ny Bygning paa Gammelholm var indviet Aaret forud.

hed det sig, at man drev. I Virkeligheden var man kun interesseret i at »komme i Embede« eller den sociale Anseelse, der fulgte med at være Candidat i dit og dat. Og det var disse Brødstudenter, der dristede sig til at kalde sig »Minervas Sønner«, ja endog »Herrer i Aandernes Rige«. — Lange Lømler var det, der til Nød kunde holde paa et Piberør af deres egen Længde, frakkeklædte Drenge, der blot havde ombyttet Skolens Bænke med Auditoriets, skiftet Skolebøger med Collegiehefter, der læste uden at studere og, naar det kom højt, levede i den Illusion, at de følte Kald til noget, som de ingen Aandens Kaldelse havde til.

Men kunde et frit aandeligt Samliv ikke udvikles i Studenterforeningen? Nej dér var hverken Kammeratskab eller Aandsfrihed. Vel stiftedes Bekendtskab mellem jævnaldrende yngre, medens de ældre holdt sig for sig selv og dannede Klike. Kun én gammel Student mindes jeg som de yngres Kammerat — Skuespilleren *Kristian Mantzius*, en ægte Student og et prægtigt Menneske. Han oplivede de tit kedsommelige Lørdagssold ved korte fyndrige Skaaler og djærve Taler, og han dyede sig ikke for at slynge en Kynisme ud, naar Lejligheden æggede ham dertil. Fri for Skaberi og sund i sin Følelse og oprigtig i sin Kunst var han paa en Tid, da Snerperiet bredte sig mellem alle dannede. Altid bragte han frisk Luft med sig. Jeg mindes en Gang *A. C. Larsen* havde rejst en Diskussion i Anledning af en Tegning til en Studenterkommers forestillende en gammel Sjakkerjøde, der pissede op ad en Klippevæg, og nedenunder stod skrevet: »Moses slaar Vandet af paa Klippen«. En harmløs Spøg uden blasfemisk Hensigt. Men den lille pæne, sippede Teolog forargedes derved. Saa gik Mantzius hen til Klaveret og intonerede: »En Potifars hustru med sköna manér«. Men dette hans djærve Væsen skaffede ham mange Fjender, og hans utøjlede Tunge endnu flere. Men han hørte til de faa ærlige Menne-

sker, der aldrig gaar paa Akkord med deres egen Overbevisning.

Aandsfrihed? Den fandtes i mit første Studenteraar i langt mindre Grad end Kammeratskab. Religiøse Spørgsmaal diskuteredes aldrig. Derimod kunde vel den efter 1864 givne politiske Situation give Anledning til Samtale og Diskussion. Men i Studenterforeningen mente den overvældende Majoritet kun, hvad Bladet »Fædrelandet« mente. *Carl Ploug* sattes op paa en Piedestal, højere end hans Digter-Fortjenester krævede det. Mit Blod kommer i Kog, naar jeg tænker paa, hvad denne Mand som politisk Redaktør kunde byde os, efter at hans skandinaviske Politik havde lidt et saa forsmædeligt Nederlag. Vel følte ikke alle skandinavisksindede som han; *Martin Hammerich* skal have sagt, at Studenterne ikke burde holde »Nordisk Højtid 13. Januar«, men Skamfølelse havde Ploug ikke Overflod af, og den blev holdt alligevel med ham som »Festtaler«. Jeg mindes endnu grant hans Optræden hin Aften. Han talte slet, men med en Forsorenhed som en Haandværkssvend, der kommer tilbage fra en mislykket Vandring paa Professionen og ikke *vil* »stikke op«. Og man hørte paa hans Rodomonstader — ikke een knyede. De ældre var hans Venner, de unge havde intet at skulle have sagt. —

Skønt det fra først af havde været min Hensigt at læse til theologisk Embedsexamen for at blive Præst, kunde det ikke være andet end at Respekten for Theologien svækkedes hos mig jo længere jeg hørte Rasmus Nielsens Forelæsninger, der var en fortsat Polemik mod »Theologien som Videnskab«. Der begyndte da lidt efter lidt at vaagne en Lyst i mig til at slaa ind paa et andet Studium. Stridighederne mellem det nationalliberale og reaktionære Parti havde vakt min Interesse for den franske Revolution, og jeg mindes tydeligt, hvorledes jeg gaaende op og ned ad den store Konversationssals Gulv ivrig og

ungdommelig diskuterede denne Verdensbegivenhed med en anden Rus.

Da jeg kom hjem, Julen 1864, befandt jeg mig saare hyggeligt. De fire Maaneders Ophold i den mig temmelig ukendte Stad havde fremmanet Skygger i Menneskelivet for mig, som mine Tanker ikke forhen havde dvælet ved: Adel- og Borgergade med deres smudsige Husrækker, den skidne Per Madsens Gang, hvis Port vendte ud til Østergades flotte Strøg, og fra hvilken man af og til saa pjaltede og hulkindede Individer komme ud, hvis Ydre var en skrigende Kontrast til Strøgets dyrt betalte Kostumer — alt dette kunde gøre mig melankolsk. Dog hvad der forargede mig allermest var Københavnernes Fornøjelsesbrunst umiddelbart efter den store Landesorg. Aldrig havde »Tivoli« haft flere Gæster end i Eftersommeren 1864.

Fader var ingenlunde utilfreds med, at jeg vilde slaa ind paa et andet Studium. Saa god en Kristen han var, havde han altid haft en vis Sky for Theologi og Medicin, Jura var ham derimod kær. Desuden delte han Tidens Respekt for lærde Grader. Han havde intet imod at hans Søn blev *Magister artium*. Da jeg kom tilbage til København, søgte jeg da dem, der forberedte sig til Magisterkonferens i Historie. Men først maatte jeg jo tænke paa den tilstundende Sommers filosofiske Prøve. Hvem skulde man tage til Manuduktør? Thi alle Russer tog Manuduktør. Der var nu Rasmus Nielsens Broder *Erik Frisenberg*. Broderen havde af Familiekærlighed faaet denne ubegavede og bondeagtige Mand forceret frem paa den studerende Bane, ja endogsaa faaet ham promoveret til Doktor i Filosofien, hvad der vakte lige saa megen Forargelse som Latter i den akademiske Verden. Frisenberg var en sand Karikatur af »Rasmus«. De der frygtede at »falde« hos Broderen, søgte til Frisenberg som en mulig Jævner af den stenede Examensvej. Andre, som undsaa sig for at benytte denne

Frelsens Vej — og derimellem var jeg — søgte anden Manuduktion.

Der var opdukket en ny Digter *Rudolf Schmidt*, der havde tilegnet R. Nielsen sin Digtsamling i Udtryk, der vidnede om, at han attraaede at sidde som Discipel ved hans Fødder og »binde sit Aandslivs Gang til hans Tankehjul«. Denne unge Digter og Filosof vilde jeg have til Manuduktør. Gid jeg hellere havde taget den skikkelige Frisenberg. Hans Enfoldighed vilde dog ikke have forvirret mig som dette Spektakel af en overvigtig, selvkær og skabagtig Halvfilosof, der antog sine poetiske Combinationer for dybe Tanker, og i sin grænseløse Forfængelighed følte sig overbevist om, at hans Manuduktionsmethode var uangribelig. I en højere Skole havde Rudolf Schmidt aldrig gaaet. Han var Autodidakt, set op til af Forældrene, der var tarvelige Skomagerfolk. Faderen saa lidt sølle ud, Moderen var ikke dum; det var vel muligt, at Sønnen havde arvet sin ikke almindelige Begavelse fra hende. Rudolf læste med os i sine Forældres bedste Stue. Hans Portræt saas ophængt paa alle Vægge. Han spankulerede frem og tilbage i den lille Stue med fremstrakte Arme og udspilede Fingre. Han var saare tilfreds med at kunne faa Lejlighed til at udtale sig for unge Lyttere, men jeg har aldrig hørt nogen rose hans Foredrag for Lys og Klarhed. Hans usympatiske Stemme med den affekterte Alvorsklang skulde heller ikke bidrage til at skaffe hans Meddelelser villig Indgang.

Lynet slog ned i vor slaglosianske Existens og anrettede en voldsom Skade, men Skaden skulde skjules og være uomtalt udenfor vor huslige Kres; først senere har jeg erkendt dens virkelige Omfang. Dens Aarsag var følgende: Efter Dr. Rudelbach var som Medlem af Inspektionen for Slagelse Kloster fulgt Pastor *K. F. Viborg*, en fuldstændig Kontrast til sin Formand. Han var ilter, nationalgal, gabmundet, ret en Type paa Datidens fanatiske

Tilhængere af Grundtvig. Jeg har hørt ham under vor ulykkelige Krig 1864 fra Prædikestolen holde ophidsende Taler mod Tyskerne og med grelle Farver skildre »Dødningeflaget«, der var udspændt over dets Hær. Døtrene, der var gennemtrængte af Hjemmets opskruede Patriotisme, gik med skingrende Dannebrogskokarder paa deres Hatte og bar en affekteret Glæde til Skue for en ung Ven af Huset, der »havde faaet den dejligste Død, man kunde tænke sig« — han var bleven dødelig saaret af en fjendtlig Kugle.

Viborg skulde nu strax vise, hvilken Omsorg han bar for Klosterets Lemmer og sendte sin Hustru, der lignede ham i Affektation og Vigtighed, ind til dem for at se, om de havde det godt. Hendes Ærinde var ganske overflødigt. Fader havde været en sand Patriark for sine Stiftelser. Men Viborg ønskede at volde Fader Ubehageligheder. Han var bleven valgt til Rigsdagsmand og spurgte Fader, hvad han syntes om hans Valg. Fader svarede, at efter hans Mening kunde pastorale Pligter ikke harmonere med politisk Partigængeri. »Saadant har De indsuget paa Mynsters Kontor«, svarede Viborg arrigt. Fra den Dag talte han ikke et Ord til Fader, men lurede paa Lejlighed til at chikanere ham.

Under Fru Viborgs selvtagne Inspektion havde nogle Hospitalslemmer klaget over, at de ikke havde det varmt nok, og een havde ytret: »Ja naar Cancelliraadens Piger stjæler vort Brænde, maa vi fryse«.

Den rigelige Mængde Brænde, som tilførtes Klostret fra de Neergaardske Skove og i et og alt anvendtes til sit Øjemed, blev kløvet og opstablet i høje Stakke, der stod i en indhegnet Gaard; men dens ulukkede Laage vendte ud til Forstanderboligens Baggaard. Op til denne havde vor Pige sit Kammer. Skøndt Mor altid forsynede dettes Kakkelovn med tilstrækkeligt Brændsel, kunde den kuldskære Bondetøs ikke faa det varmt nok, og det var saa

nemt at smutte gennem Baggaarden og tage sig et Par Stykker af de stors Brændestakke. Dog det kunde jo hverken Fader eller Moder kontrollere.

Viborg burde have gaaet til Fader og loyalt berettet ham Sagen. Fader havde da nok faaet den opklaret. I Stedet for sendte han bag Faders Ryg en Klage til Direktionen, at det Rygte spredte sig i Slagelse, at Fader stjal af Klostrets Brænde. Da jeg kom hjem i Paaskeferien, var Fader saa oprørt, at hans Legeme skælvede, naar han talte om denne Sag. Han, som i sin Embedsførelse var den personificerede Redelighed, skulde stemples som en gemen Tyveknægt! Han skrev (mod mit Raad) til Martensen, hans første Direktør. Men den forsigtige Bisp holdt sig tilbage. Der gik ikke mange Dage, saa laa Fader haardt angrebet af Feber i sin Seng, fik kort efter et apoplektisk Slag. Tre Uger efter var han død. Jeg drog med Faders afsjælede Legeme til København og fik det jordfæstet paa Frederiksberg Kirkegaard.

Og nu maa jeg ikke glemme at omtale den Kærlighed og Velvilje, som fra dette Øjeblik vistes mig i min Farbroder Vilhelms Hus. »Nu skal du komme hver Dag og spise til Middag hos os!« tilraabte Onkel mig venligt. Naturligvis fulgte jeg den vakre Indbydelse, og aldrig er nogen Slægtning bleven behandlet bedre i Frænders Hus. Det blev mit andet Hjem, Huset paa Gl. Amagertorv.

Det var godt, at jeg opgav at tage »Filosofikum« den Sommer. Rasmus Nielsen var streng, naar han mærkede Mangel paa Forstaaelse af Filosofiens Elementer. Jeg ser endnu *Carl Bricka*[1]), som senere skulde blive min Ven og Studiefælle, sidde og stirre paa Examensbordets grønne Klæde. Han var bleven spurgt om »Eleaternes filosofiske Teori«, men kunde aldeles ikke finde ud af, hvad de mente med deres Exempel om Achilles og Skildpadden. Rasmus

[1]) Historikeren C. F. Bricka, senere Rigsarkivar.

gav ham da uden Barmhjertighed mdl. Hos Sibbern, der blot forlangte, at man skulde remse op af hans Lærebøger — Forstaaelse spurgte han ikke om — gik det Bricka, som alle Dage var en Læsehest, bedre.

Filosofikum fik jeg da overstaaet. Men hvad nu? Skulde jeg fortsætte det begyndte historiske Studium? Der var nu tre historiske Professorer (Allen, Schiern, Edv. Holm), men ingen af dem holdt Forelæsninger for historisk Studerende, endsige Øvelser. Og nu Forholdene i Hjemmet — var de saaledes, at jeg rolig turde blive der og hengive mig til mine Studier?

Paa Moders Vegne havde jeg lejet en god og smuk Lejlighed til hende og mine tre Søstre paa Nørrebrogade, vi fik tre større og to smaa Værelser. Vi flyttede derind; vore vel konserverede Møbler fra Slagelse tog sig godt ud i de nye Omgivelser. Nu gik Dagene paa sin vante Vis. Alt skulde være som før. Men alt var ikke som før, og skulde ikke være som før. Jeg kunde ikke holde ud at se Moder daglig tynget af økonomisk Tryk, at se Søster *Emilie* drive den af, Søster *Sofie* udgyde Taarer, fordi hun ikke blev bedt nok ud, og se paa Søster *Augustas* ufrugtbare Skødesløshed. Jeg maatte som saa mangen Student søge at faa en Condition som Huslærer. 1. Marts 1866 tiltraadte jeg en Huslærerplads hos Jægermester *Dahl* til Østrupgaard i Hedeegnen ved Roskilde.

Ved min Hjemkomst et halvt Aar efter var alt uforandret. Moder havde jeg sendt alt, hvad jeg kunde afse af mit Husmesterhonorar. Mine Søstre var optagne af at holde deres Klædningsstykker vedlige, tænkte ikke paa at forskaane Moder for Byrden af deres Underhold eller formindske den ved f. Ex. at undvære fast Tjenestepige. De holdt deres Stads i Stand i Haab om at komme til at deltage i københavnske Adspredelser.

Et Lysskær skinnede ind i denne Vinters Genvordigheder. Jeg var bleven Medlem af en lille privat Studen-

terforening: *Sparto*. Brødrene i dette Selskab var nogle (mig selv undtagen) elskværdige, velbegavede unge danske Studenter, der kedede sig i den store ugentlige Studenterforening og søgte et Tilflugtssted, hvor deres harmløse Munterhed kunde røre sig frit. En medicinsk Student *Charles Bloch*, Søn af en velstaaende Grosserer i Kronprinsensgade, tilbød et Par hyggelige Bagsalsværelser i Faderens Gaard. Anledningen til Dannelsen af vor lille Studenterklub var, at Vilhelm Møller havde samlet en saakaldt poetisk »Foraarsgave fra unge Studenter«. Størsteparten af den lille Bogs Indhold udgjordes af hans og mine Digte.

»Sparto« kom til at bestaa af *Vilh. Møller*, *Oscar Bloch* (den senere kendte Kirurg), hans Broder *William*, *Nikolai Bøgh* og mig. Og *William Faber*, der havde arvet sin Faders Visetalent, optoges, og for at vi kunde faa Klarhed i den standende Strid om Tro og Viden, stud. mag. *Claudius Wilkens*, Rasmus Nielsens Scholar. Vel efterlignede han til Pedanteri Rasmus Nielsens Maade at tale og tænke paa, men i Grunden var han brav og besad Lune og megen godmodig Lattermildhed. Oscar Bloch var mere stilfærdig, Broderen William en sjælden Type paa en elskværdig Student fra 1860erne. Nikolai Bøgh var et oplivende Element, skrev udmærkede Kommersviser og meddelte alle Dagens interessante Nyheder, friske fra Fad. I det hele var vi meget viseskrivende. En Gang blev der sat en Pris paa 25 Cigarer ud for det bedste lyriske Digt om »Kvinden«. Bøgh, Will. Bloch og jeg konkurrerede. Mit Digt gik højt i Petrarcastil og vandt Prisen. Men jeg burde ikke have haft den. Will. Blochs var kønt og fuldt af sund Følelse, og Nicolai Bøghs var ypperligt og baaret af en fin Satire. William Bloch beklagede, at han ikke var fundet værdig til Prisen, men hans Broder, der havde været en af Censorerne, sagde: »Aa, dit Digt var jo ikke andet end Klingklang«. William protesterede mut, Nikolai Bøgh var

lidt fornærmet. Men Vilh. Møller, hvem det tilkom at udbetale Gevinsten, snød mig for mindst Halvdelen deraf. Samtalen i vort lille Kompagni var altid animeret, men uden Heftighed eller Lidenskab. Allermindst mærkede man noget til Studentervigtighed, hvortil den Tid dog havde saa frugtbar Jordbund. En Gang affødte en velskreven Afhandling af Will. Bloch »Hvad vil et Ideal sige?« en lille Diskussion, ellers blev der læst og gjort uskyldigt Kommers.

En smuk og glad Aften havde vi i Anledning af Charles Blochs Fødselsdag. Vi var alle i vore bedste Klæder, men Wilkens mente, at man maatte honorere Dagen paa særlig Maade og havde derfor iført sig sin akademiske Skytteuniform, som han lod staa aaben, for at et stort hvidbroderet Halstørklæde kunde komme til Syne. Naturligvis blev der spist og drukket med ungdommelig Appetit. Wilkens holdt Festtalen og blev saa overmodig af den krydrede Punsch, at han væltede hele sin Portemonnæs Indhold ud paa Bordet og indbød til en Køretur til Frederiksberg Have. Da Punschen havde givet os adskilligt Mod til Studenterstreger, kravlede vi over Indgangsporten og trodsende alle Forbud vankede vi gladelig om i Haven. Maanen kastede sit sarte Lys over Plænerne, det unge Løvspring aftegnede sig tydeligt mod den klare Himmel. Vore Stemmer lød saa underligt, det var som om Natten forbavsedes over, at vi trængte ind i dens Storhed og Stilhed.

Vilhelm Møller havde faaet en ny litterær Idé: et Udvalg af »Glemte Digtere«. Jeg tilbød ham min Bistand. Bogen, hvis Titel »Efterklang« var mit Paafund, udkom i Efteraaret 1867. En Anmeldelse af tvende Digtsamlinger af den afdøde *Christen Juul* fandt jeg i et Maanedsskrift fra 1850erne, hvis Redaktør *Kristian Arentzen* havde været. Den sidste havde jeg i Sorø hørt omtale, dog uden Velvilje. Men mine soranske Læreres smaalig moralske

Domme kunde ikke mere nedsætte nogen i min Agtelse. En Mand, der var Digter — jeg kendte hans Tragedie »Gunløg Ormstunge« — opvejede i hine Dage, da jeg selv aspirerede dertil, en nok saa straalende Examenskarakter. Desuden vidste jeg ikke nogen anden, jeg kunde henvende mig til angaaende Chr. Juuls Personalia.

Arentzen boede i et lille Hus i Blaagaardsgade. Han lukkede selv op. Hans Udseende havde jeg forestillet mig anderledes. Af hans Digtning havde jeg faaet det Indtryk, at noget Idealistisk maatte præge hans Person. Det fandt jeg ikke. Han havde et Blik og en Pande, der vidnede om Intelligens og Kultur, var snarere lille end høj, og det var, som om det smukke Hoved ikke rigtig kunde komme op over Skuldrene. Forholdet mellem hans Hoved og Krop var næsten som et Sindbillede for hans Livsskæbne. Han var velskabt og ingenlunde spinkel, men det var som hans Legeme manglede Styrke. Hans Skridt var ikke mandige, men trippende. Med en Blanding af Værdighed og Høflighed bad han mig træde ind. Jeg fremførte mit Ærinde. Det syntes ikke at interessere ham. Halvt henkastende fortalte han, at han havde opsøgt Chr. Juul efter hin Anmeldelse, fandt ham fattigt klædt, havde skaffet ham en Forlægger til hans Novelle »Skoflikkerens Søn«, været med et Par andre hos ham til Aftensmad, hvor der blev drukket Punsch osv. Derpaa tog han et Par Drag af sin Pibe og sagde, idet han bankede med Knoen i Sofaens Læderbetræk: »Det er ikke det, det kommer an paa, at blive Digter og Kunstner — nej at gøre sin Pligt, om det saa blot er at lave Svovlstikker!« — Noget nyt var der for mig ikke i denne Ytring. Jeg var næsten træt af at høre »Pligten« blive banket fast. Ved at udvikle sine moralske Meninger kom han til at nævne Byron, som om han forudsatte, at jeg kendte denne Digter, og sagde — ligesom for at imødegaa mulige Indvendinger fra min Side: »Men jeg indrømmer, at han var stor som Digter — den største

dette Aarhundrede kender! « — Han opfordrede mig til at gaa en Tur med sig. Hans Stemning var en anden end den, jeg havde tænkt mig maatte være fremherskende hos en Digter; det var ligesom noget var gaaet i Stykker i ham. Han spurgte mig om mine Fremtidsplaner. Jeg svarede, at jeg vilde studere Historie. »Det var ikke det værste«, sagde han. Det var mig som om han havde faaet nok af Æstetiken, i hvilken han jo havde underkastet sig en Magisterkonferens. Det spydige, ironiske var en fremtrædende Sjælsegenskab hos ham, saaledes sagde han: »Ja, man vil jo gerne leve for Ideen, men man vil ogsaa gerne spise Bøfsteg og drikke Rødvin...«, hans Tone var drillende og spottende. Jeg tog Afsked, han bad mig gentage Besøget.

Imidlertid havde jeg — uagtet manglende Vejledning fra Universitetets 3 historiske Professorer — uforsagt givet mig i Lag med Historien, og jeg søgte da de studerende, der alt havde betraadt den samme Bane. Den der senest havde underkastet sig Magisterkonferens i Historie var *Alexander Thorsøe.*

Han boede i den bedre Del af Aabenraa. Thorsøe var hverken aandløs eller uden historisk Sans, men der var hverken Plan eller Orden i hans Studier saa lidt som i hans studentikose Livsførelse. Halvt af Lyst, halvt af Pedanteri omgikkes han den akademiske Bohème (f. Ex. *Valdemar Korfitsen*). Paa et Kantussebal havde han truffet en ung smuk Pige fra Vald. Jørgensens Parfumerie. Thorsøe blev hendes Elsker, giftede sig ogsaa med hende. Men dette maatte for enhver Pris skjules. Thorsøe havde løst en historisk Prisopgave og erholdt »Communitetet«. Som dettes Alumne *skulde* han være ugift. Dog, Kone og Barn skulde jo leve, og dette var kummerligt nok; de fik Bolig paa en Kvist, hvor den stakkels unge Pige maatte subsistere ved at rulle Cigarer. — Det var under slige Forhold, jeg traf Thorsøe. Han var stortalende og lidet

soigneret. Han trak sin sammenflikkede Slobrok om sig og talte i en noget affekteret Tone. »Jeg skal nok give Dem Mod paa det historiske Studium«, sagde han med et Blink i de brune Øjne. — Senere etablerede han sig som Ægtemand. Jeg anmodede ham om nogle Manuduktionstimer i Historigrafiens Historie. Dertil var han strax villig og leverede mig den skønneste Prospektus for, hvad vi skulde gennemgaa. Men det hele reduceredes til nogle spredte Bemærkninger, nogle løse Notitser af historiske Kuriositeter. Thorsøe havde ført mig paa Vildspor. Skulde jeg have fulgt hans anviste Vej, var jeg aldrig kommen til Oversigt over den Periode af Danmarks Historie, jeg havde valgt til Særstudium, og Magisterkonferens havde jeg aldrig faaet.

Jeg studerede da paa egen Haand, læste hvad der fandtes om Enevældens Indførelse, studerede med Interesse Christian VI's Historie. Alligevel manglede jeg aandelig Modenhed til fuldt ud at tilegne mig dette. Det faldt altsammen i Stumper og Stykker for mig. Historien laa hen for mig som en stor Bunke Begivenheder, hvor Totalsammenhængen manglede.

Jeg fik da Tilbud om en Huslærerplads hos Pastor *Cæcius Krohn* paa Fyn, lovede Mor en Fjerdedel af mit Honorar, hvad jeg ogsaa trolig holdt fra 1. November 1867—1. Januar 1870. Saa ekviperede jeg mig en Smule og drog derpaa afsted med den Lyst til at opleve nyt, komme i nye Omgivelser og stifte nye Bekendtskaber, som er ejendommelig for Ungdommen. Min Studiefælle *Niels Bache* sagde spydigt: »Klio vil begræde Deres Afrejse«.

IV.

HAABETS TIDER

Jeg vendte tilbage til mit københavnske Hjem. Ni Fjerdingaar havde jeg været borte. Hvad var vundet i disse 27 Maaneder? For mig selv slet intet. Jeg havde færdedes mellem Mennesker, for hvem jeg hverken kunde nære særdeles Agtelse eller virkelig Hengivenhedsfølelse. Paa den anden Side havde mit Ophold ingenlunde været mig ubehageligt. Men man havde søgt at drage den mest mulige Fordel af min Nærværelse og endt med at ville udnytte en Ynglings Varmblodighed til Fordel for en giftefærdig Datter. Jeg takker Gud, at han skærmede mig mod Indgaaelsen af et Ægteskab, der tidlig eller sent var bleven mit Livs Forbandelse. Men — spørger jeg — i Kraft af min Tro paa, at et Forsyn vaager over os alle, hvad var Meningen med, at jeg skulde øde en Tid, der netop for en ung Student var saa vigtig, i en fynsk Præstegaard?

Hvorledes gik det med min Examenslæsning? Naturligvis gjorde jeg mig Umage for at trænge ind i mit historiske Særstudium og tilegne mig saa meget som muligt af den almindelige Historie. Men bestandigt trykkede det Spørgsmaal mig: hvor meget eller hvor lidt skal Du kunne for at bestaa til Magisterkonferens? Intet Menneske kunde give mig Oplysning herom — de historiske Universitetslærere allermindst. *Allen* var døende, hos *Holm* blev man høfligt modtagen, men stor Besked fik man ikke, *Schiern* blev næsten arrig, naar man talte til ham om historisk Studium, hans Forelæsninger (naar han holdt nogle) var næsten skandaløse. Dertil kom, at for en varmblodig ung

Mand som mig blev Aaret 1871—72 en farlig Forstyrrer af Ro og Læsning. I Sommeren 1871 rejste *Louis Pio* Socialismens Fane, i Efteraaret holdt *Georg Brandes* sin første Forelæsningsrække. Begge mødte den sejgeste og mest indignerede Modstand fra den toneangivende Del af Samfundet. Jeg hørte til den lille knappe Del af Ungdommen, der dannede den intelligente Opposition. Men til Trods for de urolige Existenser jeg færdedes imellem, og skønt jeg kun var halvt forberedt, maatte jeg vove at gaa op til Examen.

Edv. Holm redigerede min store Opgave: »Danske Byers og Borgeres Stilling i de første 125 Aar efter Enevældens Indførelse samt en Udsigt over den samtidige Handels og Industris Historie«. Schiern erklærede til min Studiefælle Bricka, at han, hvis han skulde løse den Opgave, vilde gaa reject. Saaledes blev Examensmodet strax taget fra mig. Dog med Dødsforagt gik jeg løs paa Værket og fik en Afhandling paa 100 Sider færdig. De mindre skriftlige Opgaver, som skulde skrives paa Universitetet, var svage, een fik jeg kun halvfærdig. Ved den mundtlige Examination klarede jeg det første Spørgsmaal særdeles godt, men paa de næste blev jeg delvis Svar skyldig. Dagen før »mundtlig«, hvor jeg for Alvor skulde tage fat paa Gennemgangen af den almindelige Historie, var det store Socialistmøde paa Fælleden berammet. Vi var flyttet hen til Blegdamsvej Nr. 8 skraas for Østerfælled. Ud paa Eftermiddagen strømmede Venner og Bekendte ind i min Stue for fra mine Vinduer at beskue Spektaklet. Selv var mit Sind bevæget af, hvad der fandt Sted derovre. Louis Pio var bleven arresteret som Rebel, Husarer med dragne Sabler foer ind mellem Mængden. Politibetjente slog til med deres Stave — der var Røre derovre for Alvor. Jeg følte, at man bar sig dumt og uforsvarligt ad. Men med min Examenslæsning var det Slut.

Nedslaaet forlod jeg Universitetet, men med den faste

Beslutning at gaa op igen efter to Aars Forløb. Dette skete ogsaa til Trods for alle Ravne- og Ugleskrig. Min skriftlige Examen havde et taaleligt Udfald, mundtlig klarede jeg mig tilfredsstillende.

Haabets Tider — det var det, de var. Aldrig har Haabet haft den Spirekraft i mig som i Perioden 1870—85.

Ved min Hjemkomst fra Fyen søgte jeg Kr. Arentzen. Hvad var det egentlig, der tiltrak mig som saa mange af de Ynglinge, som syslede med Poesi og Kunst, Filosofi og Politik, hos denne Mand? Det var sikkert den friske og naturlige Oppositionstrang, der gav hans Tale Relief, og hans Ytringer den selvstændige Aands Præg. Naar han sad der i sin Stue, aabenbarede sig i hans Ord en skjult Poesi, der havde et ganske anderledes friskt Opvæld, end naar han formede sine Vers efter akademiske Regler, et Opvæld, der flød ud i Mulden i hans ubehjælpsomme Prosa, eller ikke engang mærkedes, naar han pedantisk med tysk Professorholdning behagede sig selv i at docere som fra et Universitetskateder. Men sad han i sit Sofahjørne med sin Pibe, indsvøbt i sin tynde graa Slaafrakke, kunde han snart være overgiven som et Barn, snart kaad som en attenaarig Student, snart udtale sublime Tanker eller udslynge Ord, der vidnede om ædel Trods. Da havde han alle Kortene paa Bordet, da var der intet Ord, han ikke dristede sig til at bruge, ihvorvel han aldrig blev raa eller plump i sin Kynisme. Egentlig var denne Mand omkr. de 50 en ægte Student. Han læste meget og læste godt. Skøndt hans Stue (takket være hans Hustrus Omhu) altid viste en net og tiltalende Tarvelighed, tog han aldrig Hensyn til sine Bøgers Konservation. Aldrig har jeg set en Bogmand omgaas saa ligegyldig med sine Bøger. Saa godt som alle var uindbundne, og da han vendte og drejede dem, eftersom det var ham bekvemt, og understregede alt hvad han fandt bemærkelsesværdigt med tykke, skæve Streger, foldede dem sammen, saa Arkene løsnedes og

Papirryggene brast, kan man vide, hvorledes hans Bogreoler præsenterede sig. Men om Indbinding vilde han ikke høre tale.

Kun i sit Hjem var han original, naar en lyrisk Stemning inspirerede ham, eller naar han var indigneret. I hans Prosa afløste det ene Citat det andet, og hans litterærhistoriske Hovedværk i 8 Bind indeholdt mere maganiseret Litteratur end Litteraturhistorie[1]). Det var hans Polemik mod det daværende Samfunds Tyranner og Modemeninger, der tiltrak os Ungersvende, og hans Evne til at suggestionere os. Det var hans Natur, at han maatte sige imod. Aldrig magtede hans Oppositionstrang at slaa ud i Handling eller virksom Optræden, dertil var hans moralske Kraft for svag. Jeg fornemmer, at jeg træffer det Rette, naar jeg kalder ham Skeptiker; hvad man forstaar ved Tro, har han egentlig aldrig havt — hans Vilje var ikke dertil. Han havde blot Poetens Begejstring for et eller andet Ideal — aldrig blev han noget betydeligt som Digter, i saa Henseende var han virkelig Guds Stedbarn her paa Jorden. Men for os Unge, der havde vor Lærlingetid i 1870erne, passede han. Han drejede ikke den gamle vante Lire.

Naar Kr. Arentzen i sin Autobiografi formener, »at han paavirkede mig meget stærkt«, saa er det rigtigt nok[2]). Men det maa tilføjes, at det gælder alene Tiden 1870—79. Fra 1880 kom jeg aldrig mere i hans Hus. Han brød med mig, og Bruddet blev aldrig helet — Gud ske Lov.

Hvad var hans evige Tema i vore lange Samtaler i hin Perides første Aar? Det var hans ensidige, skaanselsløse, voldsomme Polemik mod Kristendom, Danskhed og Tidens Studenteridealisme. Med Hensyn til det sidste giver jeg ham den Dag i Dag Ret. Thi denne Carl Ploug-Kultus, denne Overvurdering af Frugterne af den Madvigske Læse-

[1]) Baggesen og Oehlenschlæger.

[2]) »Fra yngre og ældre Dage« (1886).

plan, denne Rus-Begejstring for Rasmus Nielsens radikale Duralisme mellem Tro og Viden var i et og alt forkastelig.

Min Kristentro var vel stærkt rokket, men ikke oprykket, jeg havde alle mine Tvivl til Trods endnu en Rest af min Barndomstro tilbage. Arentzen skyede intet Overtalelsesmiddel for at frarøve mig den, udtalte sin Ateisme med Pathos i Byronske Vendinger. Og da jeg tilsidst følte mine unge Aandskræfter segne lige overfor hans intellektuelle Overlegenhed, nød han sin Sejr med en næsten mefistofelisk Glæde.

Ligeledes i det nationale Spørgsmaal. Det irriterede ham, at jeg ikke kunde forsone mig med den Tanke, at Danmark var viet til Undergang. Han haanede »dette bitte Land«, sammenlignede dansk Nationalfølelse med hine Sværmere, der i fordums Dage sad og betragtede deres Navle. Han udtalte sin Indignation over, at jeg, som var runden af tysk Rod »fornægtede mit Blod —« det var jo Synd mod Naturen. Han søgte med Haan og Harme i sin Stemme at nedslaa mit Haab om Danmarks Genforening med Nordslesvig: »Vi faar det aldrig tilbage!« Og da jeg en Gang omtalte Korfitz Ulfeldts Optræden ved Roskildefredens Afslutning og ikke havde Ord stærke nok for dette Forræderi, trak han paa Skuldrene og sagde halvtsmilende: »Nej, sligt forstaar en dansk Student ikke!« Der var i dette Øjeblik noget uhyggeligt i hans Stemme.

Jeg har oplevet smukke Timer i Kr. Arentzens Stue, naar han gennemgik Digterværker med mig eller oplæste Shakespeare, Byron, Goethe, der forhen var mig ukendte. Og skal jeg tale om den Gæstfrihed, han og hans Hustru viste mig — den var enestaaende, den var mageløs. Alt dette er jeg ham taknemmelig for, men jeg takker ham ikke for hans dæmoniske Forsøg paa at nedbryde en Ynglings Følelser. Jeg husker en Dag, jeg spadserede med *H. V. Kaalund* op ad Vimmelskaftet. »Dér kommer Arentzen!« sagde Kaalund. »Ja«, sagde jeg, »jeg hilser ham ikke mere;

thi den Maade, hvorpaa han sidst modtog min Hilsen, var baade styg og uforskammet«. Kaalund vendte sig imod mig og sagde indigneret: »Ja, nu vil han ikke kende Eder mere. Og det er dog ham, der har tyllet al den Gift i Jer«.

Nogen god eller habil Lærer i Metropolitanskolen har Kr. Arentzen næppe været. Hans Foredrag lidet passende for Drenge i Lømmelalderen. De færreste lyttede til hans Ord eller var modtagelige for det interessante ved hans Personlighed. Men mellem disse faa var *Julius Petersen, Høffding, Hørup og Holger Drachmann.* Hos disse evnerige Knøse fandt han Sangbund for de Strenge, han kunde spille paa, og mærkede han, at han slog an hos dem, bad han dem hjem til sig. Da jeg begyndte at komme hos Arentzens, havde hine alt i længere Tid haft deres Gang i Huset. Hørup og Julius Petersen var allerede gifte og havde smaa Børn.

Det er med Vemod jeg mindes Medicineren *Julius Petersen.* Han var en ualmindelig begavet Mand, hurtig i videnskabelig Opfattelse og næsten genial. Hans Følelse var let rørt. Som Læge var han det uegennyttigste Menneske, jeg har kendt, og som saadan erhvervede han sig det hæderlige Øgenavn »de Fattiges Trøst paa Nørrebro«. Men hvor var han dog urolig i sit Sind, hvor lod han sig beherske af sine Stemninger! Han var Bornholmer, Faderen Urmager. Julius blev som Student dødelig forelsket i en smuk Pige af den bornholmske Patricierslægt Munch. I hans tiltalende Blik var en halvmelankolsk Sympati, men det var flakkende og uroligt og kontrasterede stærkt til Hustruens rolige. Medens hendes Gang var værdig, var hans stundesløst ilende, Kroppen foroverbøjet.

Jeg husker i den Tid jeg jævnligt besøgte Høffding, at jeg ikke sjældent havde det Uheld at komme Fru Julius Petersen i Vejen. Fruen anbefalede sig altid ved min Ankomst, men blev dog staaende i Entréen, og derfra lød det: »Hr. Doktor — maa jeg endnu tale et Ord med Dem«.

Saa maatte da Høffding ud for at give hende et endeligt Svar. Hun søgte af og til Raad mod Mandens Løjerligheder hos Mandens Ven. Snart var Julius kommen hjem fra et Sygebesøg hos en rig Familie og var blevet imponeret af Husets Pragt og Elegance; han havde da raset over de usle Honorarer, han modtog af saadanne Folk, og udtalte, at han vilde for Fremtiden have det lige saa comfortabelt som andre Læger, der ganske anderledes forstod at udnytte deres Kunst. — Næste Gang var han vendt tilbage fra et Proletarhjem, hvor alt tydede paa Nød og Usselhed. Da gik hans Raseri ud over Husets Tæpper og Lænestole: Man kunde ikke være bekendt at svælge i Overflod, naar saa mange næppe havde det tørre Brød og maatte sende deres Sengeklæder paa Assistenshuset.

Hans Humør syntes at have taget et betydeligt Spring, da han blev ansat som Universitetslærer, og hans Bøger fik Anerkendelse i Ind- og Udland. Men hans sidste Aar var ikke lykkelige. Sygdom og nedtrykt Sindsstemning endte hans Kones Liv; en Søn forulykkede paa en Rejse til Syden, og en anden Søn, hvis tidlige Ansættelse som Professor juris skulde have gjort Faderen stolt, bidrog kun til at give ham, der blot var extraordinær Professor, Følelsen af at være deklasseret ved Siden af Sønnen, der var Professor ordinarius. — Under hans sidste Sygdom besøgte jeg min stakkels Ven gentagne Gange. Der var noget rørende i hans Stemme, da han takkede mig derfor, men han afviste enhver Trøst. Jeg mindede ham om den Anerkendelse, der havde fulgt ham som den første, der havde indført Medicinens Historie ved Universitetet. »Det Pjat!« udbrød han foragteligt. Jeg erindrede ham om, hvad han som Læge havde været for mange Lidende. Han saa paa mig, som om han vilde sige, at han ansaa sin hele Videnskab for Bedrag og Humbug. Den Kræftsygdom en dygtig Collega formente, at han led af, og ønskede ham opereret for, dens Helbredelse vilde han ikke høre Tale

om og afviste enhver Undersøgelse. Tilsidst vilde han ikke se nogen hos sig.

Kr. Arentzens Indvirkning paa Jul. Petersen har været af en saare tvetydig Art. Vel hævede han ham ud over Bornertheden og Filisteriet, men aldrig har han søgt at vække en højere Trostrang hos ham.

At Høffding skylder Kr. Arentzen aandelige Paavirkninger har han selv erklæret. Da hans »Psykologi« nærmede sig sin Fuldendelse, sagde han med Alvor i Stemmen til mig: »Med den i Haanden vil jeg gaa ud til Kr. Arentzen, jeg skylder ham det.« Og dog havde Arentzen kort forinden saaret Høffding paa det føleligste, idet han under et Aftenbesøg af Høffding i Diskussionen med irriterende Hensynsløshed havde sigtet ham for at tale ud af en Hørkræmmersøns Bevidsthed. Ogsaa har jeg Grund til at antage, at Høffding af ham er draget bort fra Rasmus Nielsens Fane, hvorunder han for en kort Tid tjente. Det var ikke uden en vis Triumferen Arentzen meddelte mig Høffdings Frafald.

Skal jeg tale om *Hørups* Forhold til Arentzen, da nærer jeg ikke mindste Tvivl om, at han har gydt Olie i Hørups ulmende Ild. At Arentzen tilsidst tog Afstand fra ham og paa Farisæervis i sin Selvbiografi omtaler, hvorledes allerede i Løsningen af Stilopgaver i Skolen det ætsende, hvasse og spydige, som senere blev Grundelementer i Hørups Journalistik, viste sig hos ham, saa tør jeg roligt paastaa, at et sligt Fænomen saa langt fra at frastøde hans Lærer, tværtimod har haft stor Interesse for ham — den var i Samklang med den sædvanlige Musik i hans Stue. Naar jeg med Sorg (thi jeg holdt af Hørup personligt) tænker paa Hørups for en Snes Aar siden udtalte frygtelige Ord til den brave Sønderjyde, Marinemaler Riis-Carstensen: »Jeg har gjort alt for at splitte Danmark — Danmark har levet længe nok!« da mindes jeg altfor vel Kr. Arentzens sædvanlige antidanske Stemninger.

Holger Drachmann var paa en anden Maade og i langt højere Grad knyttet til Kr. Arentzen end hans Søkendebarn Viggo Hørup.

Mellem alle de Madvigske Pedanter i Metropolitanskolen har Kristian Arentzen staaet for ham som den eneste Lærer, det var ham muligt at slutte sig til. I sin Gymnasiastperiode var han hans stadige Gæst, og der er ingen Tvivl om, at Arentzens Hjem har været hans Tilflugt, da hans eget Hjem har været ham lidet hyggeligt. Det er da med fuld Grund, at Drachmann i Breve og Vers har udtalt sin Taknemmelighed mod Kr. Arentzen. Men mere kunde han heller ikke overkomme. Da jeg et Par Gange som Tak for udvist Gæstfrihed havde indbudt Arentzen til en Teateraften, og vi sad bænkede paa vor Nationalscenes Lænesæder, ytrede Kr. Arentzen, at jeg var mere at stole paa end Drachmann, der altid havde ladet dem forgæves vente, naar han havde sendt dem en lignende Indbydelse; skøndt paaklædte til Teatret maatte de, flove nok, tage Tøjet af igen.

I vore intime Samlag kunde Drachmann nok kritisere Kr. Arentzen stærkt. Engang havde Arentzen sagt til Schandorph: »Jeg kender godt min Stilling i dansk poetisk Litteratur — mer end Chr. Wilsters jævnbyrdige er jeg ikke«. Disse Ord meddelte jeg engang Drachmann i fortroligt Samlag. »Aah«, udbrød han, »ikke engang *ham* naar han«. — Ved en anden Lejlighed klagede Drachmann over, at Arentzen jævnligt moraliserede for ham, og det mente Drachmann ikke hørte med til hans naturlige Menneske: »Nej, man kan ikke tale ordentlig med ham, uden man har et Par Bouteiller god Vin paa Bordet!« — Sikkert er det, at Kristian Arentzens Paavirkning i Drachmanns tidlige Ungdom har været betydelig, ja næsten grænset til Suggestion. Da en Studenterkammerat havde indmeldt Drachmann som Rus i Studenterforeningen, fordi han troede, det var hans Ønske, sendte den unge Holger Drach-

mann Medlemsbrevet tilbage med en saa haanende Skrivelse, at Senioratet til Straf ophængte Brevet paa den sorte Tavle. Da jeg fortalte Arentzen dette, udbrød han med Triumf og rakte den knyttede Haand i Vejret: »De Tanker har han indsuget i min Stue«.

*

Imidlertid havde Georg Brandes holdt sine bekendte Forelæsninger i Efteraarssemestret 1871. Man ved hvilken Forargelse de vakte hos ældre og yngre Nationalliberale og i disses Organer saavel som i Grundtvigianernes Lejr. Højkirkens Præster med Biskop *Martensen* i Spidsen tog strax Afstand fra dem. Præsterne ved St. Johannes Kirken paa Nørrebro, *Frimodt* og *Rindom*, omtalte ham som Liderlighedens Apostel, og Indre Missions Mænd var ikke langt fra at betragte ham som »Dyret« i Apokalypsen.

Ja selv Georg Brandes' gamle Venner og nære Bekendte blev betænkelige ved hans Agitation fra et Universitets-Kateder. *Julius Lange* hviskede til mig: »Hans Hjerte slaar ikke i Takt med hans Folks«. *A. C. Larsen* var vel udpræget rationel Teolog, men kunde umuligt samstemme med Brandes' utilslørede Ateismer, og sagde til mig, at hans gamle Ven aldrig burde have indladt sig paa en nedbrydende Kritik af Kristendommen — den var han aldeles inkompetent til at bedømme, »han havde aldrig hørt sin Moder bede et Fadervor ved hans Vugge«. *Vilhelm Topsøe*, der som ung Student havde været i Klub (Maccaluba) sammen med Brandes desavouerede ham. Ligeledes Topsøes Collega ved »Dagbladet«, Feulletonisten *Peter Hansen*. Ogsaa ældre Venner polemiserede imod ham, saaledes den dygtige, selvstændige Historiker, Rektor *Caspar Paludan-Müller*, der i en Artikel gav ham en faderlig Advarsel, men for Resten behandlede ham med Agtelse. Senere sagde den udmærkede Olding til mig: »Havde min Søn (Jens Paludan-Müller, der faldt ved San-

kelmark) og *Frederik Nutzhorn* (hans Svigersøn, udmærket klassisk Filolog) levet, saa havde deres gode Ven neppe styrtet sig saa blindt i den Sag, som han nu gjorde«. — Selv Brandes' Forældre misbilligede Sønnens Fremfærd. I københavnske Dannelseskredse betragtede man hans Udtalelser som en Skandale, og »Pigerne i Køkkenet«, fortalte Georg Brandes mig senere, »spurgte min Moder, om det var sandt, at den unge Doktor anbefalede den fri Kærlighed og Parring i Flæng. De begriber ikke, hvor mine Forældre græmmede sig herover.«

Hvad var det dog for en aandelig Luft, vi siden 1864 havde levet i? Havde da dette Aar dog ikke skullet aabne vore Øjne, saa vi var blevet seende? Den eneste offentlige Protest, »Augustforeningen« med Antiskandinaven *Fr. Algreen-Ussing* (paa odiøs Maade valgt til Model for Skurken Brandt i Bergsøes »Fra Piazza del popolo«) i Spidsen, var bleven sjoflet og terroriseret, slaaet ned med sin Førers Død, uagtet dens Anskuelser deltes af mange ansete Politikere mellem de ældre. Ploug struttede endnu efter 1871 af Overmod og fejredes endnu af Ildtilbedere, skønt hans politiske Sag var skammelig tabt og havde efterladt en flov Stemning hos de fleste, der før havde sværmet for Skandinavismen. Alligevel bavlede Grundtvigianerne endnu om »Højnorden«, og Grundtvigs Karikatur, *Frederik Barfod* raabte og vedblev at raabe: Glem ikke Nordens Enhed!

Og det religiøse Spørgsmaal — led det ikke af lige saa megen overspændt og usund Idealisme som det politiske? Affektation og Misbrug af idealistiske Fraser var endnu konventionel hos alle Dannede, hvad enten de tilhørte det finere Bourgeosi, Professorfamilier eller Kunstner- og Studenterkompagnier. Hvem var den Mand, hvis Skrifters højtidelige Monolog var bleven paahørt i den sidste Tid? Søren Kierkegaard, hvis Skrifter atter og atter læstes, først og fremmest »Øjeblikket«. Georg Brandes har selv fortalt

mig, hvordan Søren Kierkegaards sidste Optræden elektriserede ham: »Han vilde være hans Apostel og tale til Folket paa Kongens Nytorv« etc. Efter denne kristelige Paroxysme maatte naturligvis Reaktionen indtræde. Denne Reaktion maatte allerede have været i fuld Gang, da han hørte (hvad han har fortalt en af mine Venner) ved et Aftensmaaltid Viggo Hørup holde en begejstret Eloge over den Kierkegaardske Polemik i »Øjeblikket«. »Det var det første Indtryk, jeg fik af Hørup«, sagde Brandes, »det var ingenlunde behageligt«.

Det var i Vinteren 1872, at »Litteraturselskabet« blev stiftet. Da Georg Brandes optraadte med sin Filippica mod Romantiken i dansk Politik, Filosofi, Poesi, havde han en ikke uanvendelig Sum af yngre Kræfter at falde tilbage paa; der var den Kr. Arentzenske Kreds og Vilh. Møllers Medarbejdere i »Nyt dansk Maanedsskrift«, et Tidsskrift, som hellere end gerne aabnede ham sine Ark, og der var den noble Professor Bröchner og »Bröchnerianerne«, hvilke rigtignok ikke var meget aktive. Det blev da besluttet at danne et Selskab, der ved bestemte Sammenkomster skulde tage moderne Spørgsmaal op til Diskussion — sociale, religiøse, historiske, litterære, og dernæst vække det dannede Publikums Interesse for saadanne Emner ved Udgivelsen af velskrevne Afhandlinger. — Det første konstituerende Møde overværede jeg ikke[1]). Men jeg ved, at mellem de faa ældre var Kr. Arentzen og F. L. Liebenberg, og Kragballe, Fr. Dreiyers gamle Kammerat. Kr. Arentzen nærmede sig Georg Brandes (fortalte Høffding mig senere) paa en sympatisk og agtelsesfuld Maade, men blev stødt tilbage ved dennes løjerlige Opførsel, der var en sær Blanding af Overlegenhed og Ringeagt. Fra det Øjeblik var Kr. Arentzen færdig med Georg Brandes.

Det konstituerende Møde blev uden egentlig Resultat.

[1]) Om dette kan læses L. Lunds Skildring i Berlingske Tidendes Søndagsnummer 7. Juli 1934.

Et nyt maatte derfor sammenkaldes, hertil blev jeg indbudt, og Indtrykket staar ganske tydeligt for mig. Her saa jeg for mig Brødrene *Bing*, *Frederik* og *Herman*, vakre Folk — den første havde allerede et Navn som Matematiker, den anden Kasserer i Landmandsbanken — og deres Fætter, Meddirektør for den kendte Porcelænsfabrik, for første Gang. Dernæst *Herman Trier*, *Carl Jul. Salomonsen*, Lægen, Magister i Matematik *Krarup*, *Vilh. Møller*, *Rickard Kaufmann*, *Povl Svejstrup*, *Erik Schiødte*, *Axel Henriques*, *Carl Price* m. fl. Den jeg mindes tydeligst var Georg Brandes, han gjorde en ret ynkelig Figur. Jeg ser ham endnu løbe spejdende omkring paa lette Fjed og gentage i en halvt klynkende Tone: »Jo, der er en Anmelder fra et af Bladene tilstede!« Hvorfor, tænkte jeg, skulde vor Færd skjules, den burde jo være alt andet end lyssky eller frygtelig. Den Frejdighed og det moralske Mod, som skulde have besjælet ham, vor kaarne Fører, og været os andre til Opmuntring, savnede jeg aldeles. Jeg havde nylig haft en privat Samtale med ham. Han stødte mig ved sin Omtale af Hauchs Anbefaling. I en lidet pietetsfuld Tone udbrød han: »Aah — *han* skulde jo snart dø, ellers kan De være vis paa, han ikke havde vovet det.« Ogsaa Biskop Monrad talte han haanligt om: »Han oversætter Esaias. Hm! Det skal nu se saa stilfuldt ud i Ulykken ... Og saa ved han ikke, at hvad vi har tilbage af Esaias, skyldes to Forfattere!«

Dog det gnavent-frygtsomme Indtryk han gjorde paa mig hin Aften, kunde ikke nedslaa mit unge Mod, saa meget mere som alle de tilstedeværende syntes at være velstemte. Navnet paa Selskabet vedtoges, Møder berammedes, Bestyrelsen valgtes — først og fremmest naturligvis Georg Brandes, saa Drachmann, derpaa Direktør Bing, et forstandigt og nobelt Mennneske.

Herman Trier var bleven Student før mig og studerede Pædagogik. Han havde gjort et smukt Indtryk paa mig:

hans Ansigt med det mørke Skæg, der krusede sig saa blødt om Kinder og Hage, var saa ungdommelig kønt, fromt og elskeligt, Øjnene udtrykte et blidt Alvor. Vi blev senere Venner, og jeg lærte at skatte hans brave, ædle Karakter. Aldrig har jeg hørt ham bruge et nedsættende eller spottende Ord om nogen. Selv politiske Modstandere var han sjældent hensynsfuld overfor. Men om min gode Vens intellektuelle Evner havde jeg rigtignok haft en større Forestilling; ogsaa hans pædagogiske Sans kunde være rent vildfarende. Herman Trier er en uhjælpelig Doktrinær. Har han engang valgt sit Stade og sit Parti, gaar han op i det. Hans litterære Produktion er idéløs og aandstom, hvor han ikke holder sig til andres Meninger.

Carl Jul. Salomonsen deltog med Interesse i Møderne. Jeg husker ham fra en Diskussionsaften i Studenterforeningen polemisere mod en Pastor Plenges Opdragelsesplaner med ungdommelig Livlighed og med en sund Kritik, der var usædvanlig mellem de i Diskussion forlegne Studenter. Jeg ser ham endnu, den blonde, rødmossede Yngling med slagfærdigt Vid og Veltalenhed feje Plenges opstyltede Pædagogik til Side. Ingen Jøde har forekommet mig saa vakker i selskabelig Omgang som han. I saa Henseende var han en Kontrast til sin Collega, Dr. *F. Levysohn*, der til Trods for sit rette smukke Udvortes, sin Flid og jødiske Energi, besad alle en Jødes ubehagelige Egenskaber. Han havde et koldt Blik som et Vridbor, var borneret og usympatisk; kun modig, naar ingen Fare var at frygte. Og da ingen Fare truede ham fra min Side, udtalte han sig til mig med utildækket Kynisme. Skøndt vi i vore liberale Samlag altid raabte paa Aandsfrihed og Tolerance, tilstod han mig med en Aabenhed, der grænsede til Frækhed, at han, naar Forholdene tillod det, aldrig vilde praktisere disse Grundsætninger. — Og jeg, som i hine Aar lever med de Lessingske Idealer af Jøder for Øje!

Selskabets Møder var ret animerede. Der holdtes Fore-

drag om Strauss' ny Skrift »Gammel og ny Tro«, om Ferdinand Lasalle, Frederik Dreier, Giordano Bruno m. m. Efter Foredragene samledes man om et Aftensmaaltid. Efter Spisningen diskuteredes moderne Emner. Stemningen var gemytlig, Tonen god. Intet havde været til Hinder for at fortsætte disse Sammenkomster. At dette ikke skete, var Georg Brandes' Skyld. »Litteraturselskabet« blev naturligvis Genstand for ond Sladder i alle toneangivende københavnske Cirkler. Dette København var dydigt — det var Moden. I Stedet for at trodse dette Bigotteri, denne filistrøse Bornerthed og hulklingende Idealisme, følte Brandes sig som trykket. Naar han holdt Revue over sin Hær af Ynglinge, kom han sikkert til det Resultat, at der var ikke en eneste af dem, hvis Position i »det gode Selskab« kunde gavne ham. Alle ældre, med hvis Dom man kunde regne, fordømte eller misbilligede »Litteraturselskabet«. Da Brandes havde opfordret Prof. zoologiæ *Jørgen Schiødte* til at indtræde, svarede denne: »Enfant!« Selv hørte jeg Schiødte kalde det en Sæbeboble. Mest skadedes dog Selskabets Renommé af den lille, iltre Litterat *Richard Kaufmanns* Bjørnetjeneste ved det konstituerende Møde. Da Lægen, Magister Krarup, utilfreds med Selskabets Program, forlod Mødet, stillede Kaufmann sig næsvist i Vejen for ham, der naturligvis ikke lod sig afficere af den lille Vigtigmager, og forlod Salen. Brandes kom til og spurgte halvængstelig: »Hvorfor gik Krarup?« — Men bagefter gjorde Bysladderen denne Fjer til fem Høns. Det hed sig, at Kaufmann ved Mødets Begyndelse havde stillet sig ved Indgangsdøren og spurgte enhver Indtrædende, om han var Ateist. I modsat Fald kunde han ikke faa Adgang. Selv Professor Bröchner regalerede, naturligvis med et Smil, Brandes med denne Skrøne. »Jeg afviste den ærgerligt«, fortalte Brandes mig.

Men hvor smaaligt af Brandes at lade sig afficere af københavnsk Malice. Den maatte han jo kende og vente.

sligt kan jo ikke undgaas, naar et nyt, uexerceret Kampparti skal dannes. Men Georg Brandes havde ikke den geniale Førers Blik til at opdage spirende Evner hos sine Soldater. Deres gode Vilje var ham temmelig ligegyldig, »Litteraturselskabet«, formente han, var ham i Vejen for Opnaaelsen af Professoratet i Æstetik. Det maatte dø. — Paa et Møde (der blev det sidste) klagede han, sekunderet af Broderen *Edvard*, over at vort Selskab ikke kunde komme i den rette Skure, at Medlemstallet formindskedes, etc... ja, Gud ved hvad for løse Paastande. Der protesteredes fra een Side svagt: man skulde endnu en Stund lade det gaa paa Pumperne; fra en anden, at »den Brand, som Litteraturselskabet var i de Nationalliberales, Grundtvigianeres og Plougske Studenters Næse, ikke burde slukkes«. — Intet Opløsningsdekret blev vedtaget. Men Brandes sørgede for, at der ikke blev indbudt til Møde, og intet Medlemskontingent blev opkrævet. Selskabet gik ud af Sagaen.

Endnu den Dag i Dag staar Georg Brandes som den, der paa Grund af sine frisindede Anskuelser er bleven holdt borte fra Universitetet. Han kan takke sine Fjenders Dumhed for, at hans Navn er bleven skruet op til en Profets. Havde hans bornerede Modstandere ladet ham bestige en Lærestol, vilde det snart have vist sig, at han var umulig paa dette Sted. Jeg gad høre ham holde Examinationer og lede Skriveøvelser, gad se ham prøve Kandidater og bedømme deres Kundskaber. Selvom han kunde samle sig om enkelte positive Spørgsmaal, vilde hans nervøse Arrighed og ubeherskede Sind ofte løbe aldeles af med ham. Men til 1872 var det æstetiske Professur jo nærmest blevet betragtet som en Slags Pensionsanstalt for Digtere (Oehlenschlæger, Hauch).

Naar Georg Brandes paa en Morgenspaseretur med mig talte om, at hans Venner mellem de ny Digtere ikke naaede de ny Store, da talte han sikkert ganske upartisk.

Men naturligvis maatte han paaskønne et Kunstnersnille som Holger Drachmanns.

Første Gang jeg saa *Holger Drachmann* var, da han traadte ind i Vilhelm Møllers Stue for at tale med ham om en Artikel til »Maanedsskriftet« (vistnok om det danske Marinemaleri). Han lignede en ung frejdig Sømand. Senere fortaltes hos Arentzens, at han under et Ophold paa Bornholm var bleven forlovet med *Vilhelmine Erichsen*, Datter af en Prokurator Erichsen. Da hun blev Fru Drachmann, havde hun aabenbart ikke lært det mindste af Husholdning eller ordentlig Økonomi. Drachmann fik i sin Tid Skyld for, at han betog sin unge Kone Lysten til at føre Hus. Dette maa jeg paa det bestemteste benægte. Det Hotelliv de i Begyndelsen, og det halve Restaurationsliv de senere førte, faldt øjensynligt alt for meget i hendes Smag. Men at »Fru Belli«, som vi galant kaldte hende, ikke kunde skabe sin Mand et Hjem i Ordets bedste Betydning, blev skæbnesvangert for Drachmann. Havde den flygtige Fugl haft en lun Rede at vende hjem til, var han sikkert ikke i sit Privatliv bleven den Vagabond, som han nu blev.

De boede først i et nybygget fire Etages Hus i Ryesgade lige ved Østerbro. Naar hans Ægteskab ikke endte lykkeligt, har han vel sin Del af Skylden, men hun den største. Han elskede hende højt, ja tilbad hende. Jeg erindrer endnu et lille Digt af ham, han i hin Periode læste for sine Venner. Man kan vide, at vi i hin Gennembrudstid lod haant om alle Udmærkelsestegn, som de daværende Magthavere skænkede. Meget kønt fremstillede da Drachmann i hint Digt (som sikkert aldrig er blevet trykt), hvorledes han kommer hjem fra et Selskab af lutter dekorerede Herrer, han er den eneste, hvis Bryst er bart. Men da han er vendt hjem til sin Belli, fæster hun en rød Nellike i hans Knaphul. Han modtager den knælende og føler sig i dette Øjeblik langt mere æret, end om han havde modtaget et Ridderkors af Kongens egen Haand.

Ærligt sled han i disse Aar for Føden og Klæderne til sig og sin Belli. Ofte malede han Lærreder fulde, der ikke var hans Kunst værdige, for at skaffe det nødvendige til Hjemmet. Jeg har set ham skyndsomst skjule saadanne afjaskede Arbejder, naar han hørte Colleger spørge efter ham ved Entrédøren. En Gang læste han for mig et ufuldendt Digt. Det handlede om en ung Billedhugger, beskæftiget til Midnat i sit Atelier. Paa engang lægger han Modellerpinden til Side, gaar sagte hen til Sovekammerdøren og lytter. Da han har hørt en ung Kvindes rolige Aandedræt under Søvnen, nærmer han sig et Skab, hvor nogle smaa Dyrefigurer af Ler er gemte. Han tager et Par ud, ælter Ler for at lave flere af samme Slags. For at faa Brødet til sig og hende, som sover derinde, maa han lave Nürnbergerkram.

Fuld af Gemyt var Drachmann. Aldrig udnyttede han de Venner, som havde lidet at undvære. Derimod kunde han nok benytte min Tjeneste, naar Nøden tvang ham til at sætte nogle af Husets faa Sølvgenstande paa Assistenshuset. Var der Mad og Drikkevarer i Hjemmet, delte de gæstfrit med Vennerne, men ofte maatte man selv bringe Vinen med. Spisestellet og Glasforsyningen var oftest saare mangelfuld. Og sligt generede os aldrig. Naar Flaskerne stod paa Bordet, tændte Drachmann sin »Fredspibe«, og saa fik vi os en animeret Passiar. Gerne læste han sine nyligt skrevne Digte op for os. Løsenet var:

»Schlage die Trommel und fürchte Dich nicht,
und küsse die Marketenderinn!«

Thi hun var i hine første Aar hans Et og Alt. Skinsyg var han som en fyrig Elsker. En Artillerikaptajn *Leopold Petersen* boede lige overfor Drachmanns. Kaptajnen havde den Vane at lorgnettere den smukke Genboerske, og Fru Belli var aldrig ligegyldig ved yngre Mænds Opmærksomhed. Tværtimod sligt kunde hun daarligt undvære. Men

Drachmann blev vred, han malede en Abekattemaske og stillede den frem i Vinduet, for at »Kaptajnen kunde beglo sit eget Billede!« Søgte vi sammen en Restaurant, var det med alt andet end venlige Blikke, at Drachmann saa paa de Herrer, der vendte nysgerrige Øjne mod ham og hans Frue, thi den unge Kunstner-Digter og hans Frue blev snart et staaende Emne for Københavns Bysladder: hun for sin Skønhed — han for sit extravagente Væsen.

Men der kom efterhaanden et og andet frem hos Drachmann, der gav mig det Indtryk, at han begyndte at blive træt af sin Belli. Længe havde hun været hans forgudede Elskerinde. Men den blussende Eros er ingen Husgud, og han begyndte at trænge til den stille Flamme paa den hjemlige Arne. Fru Belli kunde ikke være ret Husholderinde, kun Elskerinde. Hun begyndte ogsaa at kede sig, ønskede at faa en lille Hund el. lign. En lille sort Pudelhvalp blev da anskaffet, og med den dreves der mange Løjer. Dog sligt blev i Længden en energisk Kunstnernatur som Drachmanns for kedsommeligt. Jeg forstod og følte, at nu var hans Lykkedage forbi. Følte det, fordi jeg holdt af ham. Da Fruens Barselsseng var overstaaet, beredte Drachmann sig strax til at ophæve sit Ægteskab.

Medens Drachmanns Livsbane var fuld af Svingninger, var *Sophus Schandorph* altid den lige Linje. Smidighed eller Bøjelighed var ikke hans Sag. Bravere Karl har jeg aldrig truffet mellem Digtere eller Videnskabsmænd. Han Venskab kunde man stole paa. Portrætmalerierne af ham var æstetisk uforsvarlige: paa et ligner han en Drukkendidrik. Schandorph var alt andet. Smuk var han ikke, men hans uskønne Ansigt gjorde intet frastødende Indtryk. Han var og blev et ægte Naturbarn. Faunen med den overstrømmende Livsglæde, med den flintmærkende Natursans, med et Smil, der svævede mellem Godmodighed og Skalkagtighed overfor dem, som var ham venligsindede, men som kunde slaa over i Haansmil og hævngerrigt

Udtryk overfor den, der voldte ham Fortræd. Hvor meget mindede Schandorph ikke om Rabelais.

Han havde i flere Aar været forlovet med sin Kusine *Ida Branner*, da han giftede sig og fik Bolig i Hestemøllestræde i en billig, men solid gammeldags, lys og velholdt Lejlighed. Ida forstod at hygge den. Der er ingen Tvivl om, at hun har været meget for sin Mand, og at hun har holdt af ham. Dog er hendes Værd som *hans* Hustru blevet stærkt overdrevet. Hendes Naturel var i mangt og meget hans modsat. Hun var nidkær for hans Berømmelse, det er vist, men for hans Godmodighed havde hun som oftest kun drillende Kritik. Og Gæstfrihed viste hun blot dem, *hun* yndede, uvilligt dem *han* holdt af. Dog hændte det naturligvis ikke sjældent, at deres Sympatier faldt sammen. Det var en gængse Bemærkning, at Schandorph var bleven et forfaldent Geni, om han ikke havde haft »sin Ida«. Dette maa jeg paa det bestemteste benægte. Fordrukken kunde Sofus Schandorph aldrig være bleven, dertil besad han for meget Satirikerens Blik for det lavtkomiske ved Drukkenbolten og gav ofte drastiske Skildringer af sit Møde med saadanne. Megen Vin kunde Schandorph ikke taale. Men han holdt af at søge Vinstuer, naar han var færdig med sit Undervisningsarbejde. Ikke sjældent nød jeg den Ære at blive betragtet som uundværlig, naar vi mødtes paa Gaden ved Tretiden. Vi gik da fra den ene Vinstue til den anden, uden noget Sted at nyde til Overmaal, men smagte paa Rødvinen og Portvinen. En Gang imellem endte vi hos mig og drak et Glas Sherry — den skulde han helst have »tør«. Men i saa Tilfælde kan det ikke nægtes, at han efter slig bacchisk Vandring endte lidt fugtig. Det kunde en enkelt Gang hænde, at han prajede mig før Kl. 3 og vilde forføre mig til at forsømme mine Undervisningstimer. »Det har jeg sgu selv saa tit gjort« — men her vendte jeg det døve Øre til.

J. P. Jacobsen saa jeg først siddende i en Gyngestol i Vilh. Møllers Ungkarle- og Redaktionsværelse. Han syntes mig lidet tilgængelig, talte med stor Selvbevidsthed, uagtet han én Gang var faldet til Examen artium, egentlig med Nød og neppe faaet den. Første Gang havde Alex. Thorsøe givet ham Demissionsattest i al Skikkelighed, og det uagtet Jacobsens Kvalifikationer var ham ukendte. Otte Aar efter var jeg en Aften i Selskab hos Vilh. Møller. Værtens Hjertensven J. P. Jacobsen var der naturligvis ogsaa, ligeledes Edv. Brandes, Jacobsens anden Beundrer, indbudt. Otto Bache havde lige udstillet sit store Historiemaleri: Marsk Stig og de Sammensvorne, og Jacobsen bemærkede paa saa spottende Maade, at en af Figurerne lignede Alex. Thorsøe, at jeg følte mig opfordret til at sige et Par velvillige Ord om denne. »Det var den Mand«, sagde Jacobsen, »der demitterede mig til Artium, saa jeg faldt igennem«. Jeg tav (for at undgaa Spektakler), men tænkte ved mig selv: Det var lumpent talt! — Thorsøe havde vist Jacobsen en Tjeneste, troet ham paa hans Ord, at han gik velforberedt op. Han fik hverken Tak eller Betaling herfor, som Skik var. Den eneste Tak for sin Godmodighed han nu erholdt, var i unge Nymænds Selskab at blive kompromitteret ved den Mands Mund, han havde været ubetænksom nok til at ville hjælpe ud af en Forlegenhed.

Der var Slakker i Jacobsens Karakter, det har jeg mærket mere end én Gang. Hans moralske Arv fra Faderen var vist ikke misundelsesværdig. Denne grove, bondeagtige Forretningsmand havde i Thisted ikke det bedste Ry.

Beundrer af Jacobsens Forfatterskab har jeg aldrig været. Han gjorde i sine senere Leveaar en Lykke, der langt overstraalede hans Fagfællers; og hans Selvbevidsthed, der ej var lille forinden, voxede med hans Held. En Gang sagde han til mig: »Som bekendt begynder den nyeste danske Litteratur med »Mogens«. (Jacobsens første Novelle). — Jeg tillod mig at formene, at vor nyeste danske

Poesi begyndte med Holger Drachmanns Digte 1872; men det vilde han ikke lade gælde.

Georg Brandes havde forladt Danmark og bosat sig i Berlin. A. C. Larsen, der forlængst var brouilleret med sin gamle Ven, tilhviskede mig en Dag paa det kgl. Biblioteks Læsesal, hvor han var Inspektør, med et vist maliciøst Udtryk i Stemmen: »Jeg tror, at Georg Brandes snart vil blive glemt herhjemme«. I længere Tid havde han ikke været omtalt i den toneangivende Presse. Jeg svor ved mig selv en drøj Ed, at det ikke skulde blive Tilfældet. Jeg skrev dengang litterære Anmeldelser i »Morgenbladet«, men kun under Maske. Nu i Foraaret 1879 udgav Brandes sin Bog om Disraëli. Den havde Øjeblikkets fulde Interesse. Jøden var forherliget i denne Bog af Stammefællen (Brandes sagde mig selv, at den var skrevet con amore), men ypperligt skrevet var den. Jeg anmeldte den nu med mit fulde Navn, skøndt jeg følte mig overbevist om, at det vilde skade mig hos alle dem, der havde noget at sige. Den blev læst med Interesse og stor Samstemning indenfor det dengang lille litterære Venstre.

Georg Brandes var særdeles tilfreds, thi han var paa hin Tid bête noir hos Magthaverne i Pressen. Ogsaa hans Brødre, der frygtede for, at han skulde blive glemt i sit Fødeland. »Det skulde være mig kært«, sagde hans Broder Edvard til mig, »at bringe Dem sammen med Georg, naar han aflægger os et Besøg«. Dette skete snart. Jeg, sammen med Chr. Berg, Hørup o. fl., blev indbudte til Middag i den smukke Villa paa Strandvejen. Vi kom lidt tidligere end han og modtog ham paa Stationen. Hvor saa han godt ud, den fine aandfulde Mand, i den sorte klædelige Dragt med det graa Rejsesjal over Skulderen. Her hilste Chr. Berg og Georg Brandes første Gang paa hinanden. Det blev en elegant Diner. Den fineste Champagne (og ingen anden Vin) skænkedes i Krystalglassene. Stemningen var animeret. Kun den unge Frue (en Datter af den

rige Urtekræmmer og Konsul Salomonsen) var ikke ved Humør. Hun havde anlagt et tøseagtigt, halvt gnavent Væsen. Da jeg talte med hende om Roserne, som stod i deres fulde Flor, sagde hun: »De har Lus«, og tilføjede: »Jeg har ogsaa Lus«, mens hun sparkede ud med den ene Fod og holdt op i Kjolen. Hvad skulde man svare paa sligt? Aftenen gled dog ganske godt hen. *Ernst Brandes* forsøgte at drage Berg ind i en Samtale om udenlandske Finansforhold. Det vilde dog ikke ret lykkes — Berg kendte kun de danske.

En halv Snes Dage senere kom den Jobspost, at Edv. Brandes' unge Kone pludselig var død.

»Problematiske Naturer« — det var en Betegnelse for visse Karakterer, der opstod i 1870'erne. En problematisk Natur kunde *N. J. Larsen* nok kaldes af dem, som kun kendte ham halvt. Edv. Brandes kaldte ham engang »en Bisp Niclas«. Det passede vel nok noget paa Larsens politiske Maner: at dølge hvad han fandt det klogest ikke at tale om, selv om det nagede ham; hans Tilbøjelighed til at hviske en og anden en Djævel i Øret, hans Ulyst til at vælge den lige Vej eller holde sig paa den, han engang var slaaet ind paa. De Ord, som løber let paa Tungen og hastigt fortrydes, søgte han altid at vogte sig for. N. J. Larsen var en ægte Type paa en dansk Bonde, en sjælden begavet Husmandssøn, en udmærket Læser, der ikke blot herskede det Læste godt, men ogsaa fordøjede det helt. Han var en Mand udrustet med juridisk Kløgt og inkvisitorisk Skarpsindighed og med en Forstaaelse af Lovene, som skaffede ham Titlen »Venstres Nellemann«. Men han manglede ingenlunde Retsindighedsfølelse og var fyldt af den jævne Bondes Respekt for Dogmerne og Kirke. Til alt dette kom en Sentimentalitet, som vel kun kan træffes hos en sjællandsk Bonde.

Det var denne Mand det i 1870'erne overdroges at redigere Venstres Organ i Hovedstaden: »Morgenbladet«. Valget

var ikke ilde. N. J. Larsen var 30 Aar, altid soigneret i sin Klædedragt, en slank ret smuk Mand med et blegt, intelligent Ansigt, en høj Pande, hvorom det glatte sorte Haar rankede sig. Men hans Mund var ikke smuk, hans Stemme som en Bondeseminarists, naar han læser Indgangsbønnen i Kirken.

Man deklasserede sig formelig i hine Dage ved at skrive i Københavns eneste Venstreorgan. Men det brød jeg mig ikke om. Jeg havde Dampen oppe den Gang og fulgte med lystigt Mod mine Ideers Fane. Gerne og (skøndt jeg var fattig) uden at fordre en Øre skrev jeg litterære Artikler i »Morgenbladet«. Først efter at jeg havde skrevet en polemisk Artikel om Molbechs »Ambrosius«, stak N. J. Larsen mig en Tikrone i Næven, samtidig med at han med en vis Højtidelighed i Stemmen gjorde opmærksom paa, at det var en Anerkendelse fra Redaktionens Side.

Chr. K. F. Molbech var ubestrideligt en Digter, men trods alt en Epigon og kun det. Han havde et ondt Øje til den ny Fremvæxt i Litteraturen og et naturligt Had til den Realisme, som her gjorde sig gældende. Hans »Ambrosius« var jo ret vakkert komponeret, men langtfra et Mesterværk. Jeg erindrer, hvor rasende *Bjørnson* var over den Lykke, det gjorde, og hvor vred han var paa Fremstilleren af Stykkets Hovedperson. »Jeg kunde prygle Molbech og Emil Poulsen!« sagde han til mig. Og vistnok var de Kredse, der dengang repræsenterede det »dannede« København, ikke ganske retvendte. De unge Døtre var som besatte, stormede Emil Poulsens Bolig, smed Buketter ind gennem hans Dør og teede sig helt fjollede. Ambrosius Stubs Digte, i sin Tid udgivne af Fr. Barfod, kom nu i Vælten: unge Piger og gamle Etatsraader, der næppe forstod dem, gav sig til at læse hans Vers. — Var det saa underligt af en ung Litterat af Oppositionen under alt dette Modespektakel at pege paa den historiske Uvederheftighed i Molbechs historiske Figur, der var en Pseudo-Ambrosius?

Den kendte Demokrat *J. A. Hansen* var en ret mærkelig Mand. Da jeg var kommen ind i den ny Venstrebevægelse, lærte jeg ham personligt at kende. Da jeg havde tømt mit Sind for alle dumme Fordomme mod »Bondevennerne«, nærede jeg ingen Animositet mod »Demagogen«, men betragtede ham tværtimod med sympatiske Blikke. Han var ogsaa interessant at være sammen med. Alderen havde bøjet ham lidt, men naar han var i godt Lag endnu ungdommelig frisk. Med mit Nag til den daværende akademiske Dannelse var jeg J. A. Hansen taknemmelig for hans Udtalelse i Tinget: »Hvorfor skal vi nære den Ærbødighed for de universitetsdannede Embedsmænd? Hvad fører de med sig fra Latinskolen end Stumper og ufordøjede Brokker af mange Slags Lærdom«. Disse djærve og hensynsløse Ord hørtes naturligvis af alle de Medlemmer, som engang havde lært Latin — og glemt det igen, med stor Forargelse, og der hørte ikke ringe Mod til at udtale dem af en Mand paa hans Dannelsestrin. J. A. Hansen var hin Aften lystig som en Haandværkssvend. Holger Drachmann var tilstede, hans Skaal blev udbragt. Sproglærer *Carl Michelsen* protesterede mod dens Tendens, at Drachmann havde gjort sig fortjent af det danske Demokrati: »hvor meget Demokrat han var, kunde ingen vide«. Jeg hævdede, at Drachmanns Demokratisme var ham i Klæderne skaaret som i Kødet baaret: i Paris vilde han være Communard osv. Da rejste Greve *J. L. Holstein-Ledreborg* sig og sagde: »Nej, det skal man ikke prise Holger Drachmann for, men fordi han har sluttet sig til det danske Demokrati. Se paa ham, den gamle Skomager dèr J. A. Hansen! Mens Demokratiet i andre Lande repræsenteres af Advokater og Journalister, føres den her i Landet frem af det brede Folks egne Mænd« osv.

Faa Uger efter blev han sagsøgt for Kassesvig. Saa paafulgte hans pludselige Død. Den ansete Folkeførers ulyk-

kelige Endeligt smertede mig, og hans Fjenders Hoveren pinte mit Øre. Der var naturligvis megen Sorg og Nedslagenhed i Venstres Lejr. Baade moralsk og økonomisk var der lidt et stort Tab. Paa dansk Landmandsvis søgte man at tage Sagen saa roligt som muligt, men lige overfor Hansens Efterladte viste man en forsigtig Tilbageholdenhed. Alene *Maren Berg*, Christen Bergs Hustru, *kunde* ikke holde sig tilbage, sendte Fru Hansen et kærligt Brev i hendes Sorg; i saa Henseende gik hun vist videre end hendes Mand ønskede, men hun fulgte sit Hjertes Trang, den brave Kone!

Jeg saa Maren Berg første Gang ved en lille Souper hos en fælles Bekendt. Hun var ikke alene købstadsklædt, men ganske efter nyeste Mode. Jeg kunde ikke undertrykke et Smil: det lange Kjoleslæb, det store, hvide Overstykke kontrasterede stærkt til den lille, tørre Skikkelse med det udprægede Bondefysiognomi. Men jeg lo ikke, efter at jeg havde talt en halv Times Tid med hende, et saadant Indtryk gjorde hendes sømmelige Væsen og forstandige Tale. Disse kloge, brune Øjne, dette venlige Udtryk mindede mig om vort folkelige Lune; hele den uaffekterede, rolige kvindelige Værdighed, der prægede hende under hendes Samtale med mig, Københavneren, gav mig en Respekt for denne Kone, der vel bar Bondens Kastemærke, men havde en Dames Holdning og Væsen. Og dette Indtryk holdt sig gennem Aarene. Hun var en sjælden Kvinde, og Manden forstod at vurdere hendes udmærkede Egenskaber. Selv har han sagt mig det: »Hvor ofte er jeg ikke borte fra Hjemmet. Men tryg er jeg, thi jeg ved, at min Hustru vogter det.«

Maren Berg var en Husmoder som faa, gæstfri, naar det gjaldt at beværte den store Skare af Mandens politiske Venner eller private Bekendte. Og som hun var en sjælden Værtinde, var hun ogsaa sin Mand en forstaaende og klog Veninde. Nu kan jeg sige, hvad hun for 23 Aar siden

under Tavsheds Løfte meddelte mig: da Berg i 1884 skilte sig fra Viggo Hørup og Edv. Brandes, havde hun indstændig raadet sin Mand til *ikke* at gøre det. — Ja, gid han havde fulgt sin Kones Raad! Da havde det set bedre ud med Venstres Sag, og da havde det danske Demokratis Fremvæxt været sundere og baaret nyttigere Frugter.

Da min Moder var flyttet hen til sin noget tarveligere Bolig paa Blegdamsvej Nr. 8, blev jeg Husfælle med *Harald Høffding*. Vi mødte hinanden paa Husets Trappe, hilste, og dermed var Bekendtskabet stiftet. Fra nu af fortsattes det ved ikke sjældne Besøg. Altid har jeg staaet i venskabeligt Forhold til Høffding — vi blev saaledes tidligt Dusbrødre. Da jeg i Begyndelsen af 1870erne con amore tog fat paa theologiske og filosofiske Studier, nød jeg godt af hans Samtaler. Da han siden flyttede til Emilievej, besøgte jeg ham jævnligt. Men jeg kunde dengang saa lidt som senere overbevise mig om, at han var en stor Filosof, ja ikke engang nogen stor Tænker. Tænker er han jo nok, men først og fremmest Lærer og Lærd. Hans Flid har været overordentlig og i høj Grad frugtbringende i den omfattende Litteratur fra hans Haand. Selv naar det gælder Bøger, gaar han efter andres Overbevisning. Jeg ved det fra egen Oplevelse: har mine Bøger slaaet an i *den* litterære Verden, hvis Dom ikke er helt hen i Vejret, har Høffding altid været med, ellers ikke. Skøndt man skulde tro, at han som Psykolog (hvad han hævder) havde taget sit Udgangspunkt i Empiri og Iagttagelse, er dette dog ingenlunde Tilfældet. Livet som saadant har han i Grunden aldrig kendt. Han er Stuelærd og Selskabsmand. Da han havde udsendt sit mindre Skrift »Indledning til den humane Ethik«, sagde Professor *Sophus Heegaard* til mig: »Det er besynderligt, at Høffding vil indlade sig paa at skrive om Ethik, han har aldrig i sit Liv staaet overfor en ethisk Afgørelse«. — Dette er Sandhed og træffende sagt. — Da engang Samtalen i et Selskab faldt paa Kær-

lighed mellem Mand og Kvinde, sagde *Amalie Skram* med Fynd til Høffding: »Naar De ser en smuk Kvinde, faar De saa ikke Lyst til at hore hende?« Det gav et Sæt i Høffding, til en slig norsk Ligefremhed var den danske Stuelærde og Katederfilosof ikke vant. —

I 1879 giftede jeg mig[1]).

---

[1]) Schwanenflügel ægtede Frøken Anna Bentzen. Hans Gerning var i disse og følgende Aar en meget søgt Historielærers; han underviste i mange Instituter, ved Officersskolen, og blev senere Examinator ved Præliminærexamen ved Universitetet. Ved Siden af dyrkede han litterære Studier, der affødte en smuk Bog om Henrik Wergeland (1878) og »Oldtidens Kulturhistorie« (1884).

V.

PRIVATLIV

Min Moder og mine Søstre var meget glade, da jeg forlovede mig; endnu gladere, da jeg endelig giftede mig — ikke mindst min Moder. Bare hendes Søn kunde blive gift — ligegyldigt med hvem; thi for den virkelige Kærlighed mellem Ægtefolk manglede hun Sans. Selv den lette Forelskelse var hun ubekendt med. Naar Mand og Kvinde giftede sig, havde de kun Pligter overfor hinanden. Hendes Skønhedsideal var afhængig af Samfundskonveniensen.

Ingen af mine Søstre var bleven gifte. Nu skulde jeg tilfredsstille Moders Længsel efter dog at se et af sine Børn gift. At mit ny Hjem var aabent for dem, der havde været Midtpunktet i mit gamle, var for min Hustru og og mig en Selvfølge. Men nu viste det sig paa en for mig sørgelig Maade, hvor lidt jeg i Grunden maatte have sympatiseret med de Mennesker, jeg i mer end 30 Aar havde haft til daglig Omgang. Man har talt og troet paa »Blodets Røst« — den har jeg aldrig hørt; skulde hvad Shakespeare kalder »Uhyret Vane« ikke snarere have Del i konstante Familiesympatier?

Det er sandt, at mit gamle Hjem havde baaret venlig Omsorg for min legemlige Velfærd, og jeg var oprigtig taknemlig derfor. Men allerede i mit første Ægteskabsaar gjorde jeg den for mig forfærdende Opdagelse, at mine allernærmeste Slægtninge havde levet udenfor mit Aandsliv. De havde bildt mig og sig selv ind, at de »saa godt, ja saa godt forstod mig«, affekteret og foregivet, at de harmonerede med mig i Meninger og Interesser, at jeg

virkelig umuligt kunde tænke mig, at det til syvende og sidst var Vigtigmageri og Mangel paa Ærlighed fra deres Side.

Min Moder og min Søster kunde være velkommen hos os ligesom vi hos dem. Men at faa en hjertelig Samtale i Gang med dem, mine nære Frænder, var mig umuligt. Dér sad Moder som »Cancelliraadens Enkefrue«, den respektable, borgerlige Dame og snakkede i Munden paa paa min Kone, medens hendes Datter gav sit Besyv med. En ægte Fruentimmerpassiar om hvad nylig var sket, om hvad nu var paa Moden, om Personer, der var de Talende aldeles uvedkommende, om alt Muligt og Ingenting — en Samtale uden Sammenhæng eller Midtpunkt, og i Grunden uden Interesse for nogen af Parterne. Under alt dette sad jeg og gloede, uden Magt til at standse Sladderens Hjul. Jeg paastaar, at 99 af 100 Kvindesammenkomster, som har den saakaldte »Selskabelighed« til Formaal, vil paa et Haar ligne *mine* Damers. —

Jeg vil nu omtale en Virksomhed, der er mig saare kær, og som jeg tillægger langt større Betydning end min Forfattervirksomhed, nemlig *Lærergerningen*. Vistnok er den langt beskednere, men i Grunden langt værdifuldere. Driver man ikke Lærergerningen blot for Brødets Skyld, gør man den ikke til Sjovertjeneste; røgter man den med Ansvarsfølelse og Kærlighed — da er Lærergerningen en skøn og velsignelsesrig Virksomhed. Lad den saa kun røgtes i Stilhed og uden offentlig Anerkendelse, ja endogsaa uden Efterløn. —

Gennemgaaende har jeg staaet i det bedste Forhold til mine Elever; derimod undtagelsesvis til Skolebestyrelserne. Som Lærer i Dansk ved Navigationsskolen havde jeg det ikke let i 8 Aar: aldrig nogen Ferie, Formiddag og sen Aften paa Pletten. Og dog sank ikke mit Ungdomsmod. Naar jeg Kl. $7^1/_2$ om Aftenen travede den lange Vej fra Nørrebros Fælledvej til Havnegade og følte mig i slet

Lune derover, sagde jeg undertiden til mig selv: Du siger, at Du har Interesse for Arbejdernes Oplysning; naa, saa se da, om Du kan lære den unge Arbejder skriftligt at udtrykke sig rent og klart i sit Modersmaal. Og virkelig lærte de fleste det. Jeg husker vel ikke enhver af dem; men én glemmer jeg ikke, *Hendrik Olsen*. Han har nu omskiftet Vognmandssønnens Navn med *Cavling*, der jo klinger mindre ordinært, og har i snart 30 Aar domineret tre Fjerdedel af Københavns Bladlæsere med sit Organ. Mens mine andre Elever sjældent kunde gøre en Stilopgave færdig paa mindre end 2 à 3 Aftener, mødte Hendrik Olsen hver Aften lige ved Timens Begyndelse med sin — i Reglen paa 3 à 4 Stilebogssider. Den skejede som oftest ud fra Materien og var en Snakken op ad Stolper og ned ad Vægge. Aldrig saa jeg hos hans Kammerater Magen til slig Blækdiarrhoe. Det var mig lidet tilfredsstillende at gennemlæse dette Produkt af usammenhængende Tanker og vilter Fantasi. Da han havde bestaaet 1ste Del af Maskinistexamen, meddelte han mig, at Søofficererne i Examenskommissionen havde kaldt ham en anden Jules Verne, — hvad naturligvis har højnet hans Skribentærgerrighed. —

Jævnsides med min Lærervirksomhed gik en ret omfangsrig litterær Virksomhed. Jeg tør vel sige, at jeg i de bedste Arbejdsaar, fra mit 30te til mit 57de, ikke har ligget paa den lade Side. Bogen om Henrik Wergeland og om Oldtidens Kulturhistorie var Ungdomsarbejder. Jeg var i hine Aar som en Hustru, der ikke saa snart har bragt et Foster til Verden, før hun bærer et nyt under sit Hjerte. Hele Formiddagen løb jeg fra den ene Ende af Byen til den anden for at give Skole- eller Kursustimer. Om Aftenen studerede, læste og skrev jeg.

Efter hint universalhistoriske Arbejde tog jeg fat paa en større Monografi om Ingemann. Han, for tyve Aar siden de Danskes Yndlingsdigter, var nu i Dalen. Ogsaa jeg, der

i mangt og meget tilhørte den ny Retning, var begyndt at kritisere ham; men at bryde Staven over den gamle soranske Digter kunde aldrig falde mig ind. Bogen gjorde Lykke. Højrebladene, der havde mig lumsk i Kikkerten som en Mand, der tilhørte det »litterære Venstre«, modtog den saa artigt, det var dem muligt. Kun Grundtviganerne var ilde tilfreds med, at »en Fritænker« havde taget »deres« Ingemann, deres Kæledægge, deres Mesters kvindelige Sidestykke, fra dem.

Næppe var jeg bleven færdig med min store Lærebog i Historie, før jeg gjorde Forberedelse til en større Monografi om Peter Andrea Heiberg. Provisorietiden var jo inde. »Højre« triumferede. Kongen, der til det magthavende Partis Jubel havde begaaet dette Grundlovsbrud, blev paa sin 70de Byrdsdag fejret med stor Illumination over hele det fashionable København. Jeg harmede mig og kastede uvilkaarligt Blikket tilbage paa de københavnske Frihedsmænd fra det 18. Aarhundredes sidste Tiaar. Dér mødte mit Øje den stolte, frihedselskende P. A. Heiberg, en udpræget Karakter.

Mens jeg arbejdede paa sidste Halvdel af mit Skrift om Heiberg, tilbragte jeg Sommeren paa Modum i Norge, hvor jeg læste Henrik Jægers »En gammel Kærlighedshistorie« om Heibergs og Fru Gyllembourgs Forhold. Naar jeg sammenlignede mit Arbejde med hans, formente jeg, at dette Emne burde behandles ganske anderledes og paa videnskabelig Vis; og da dette var sket i min biografiske Studie, besluttede jeg at indsende den som Doktorafhandling til Universitetet.

Dette var lidt vovet. Men uagtet jeg havde tre Censorer, hvoraf *Jul. Paludan* var min aabenbare Fjende; *Edv. Holm*, som netop var Specialist i hint Emne, ikke var velvillig stemt imod mig; kun *Cl. Wilkens* venligsindet — blev mit Arbejde dog enstemmigt modtaget.

Dagen for det mundtlige Forsvar, d. 16. Decbr. 1891,

var jeg fra Morgenen slet disponeret. Ret vel til Mode, da jeg besteg Katedret, var jeg ikke. Decanen, Professor *Sundbye*, havde sagt til mig: »De er vel ikke hidsig? — Ja, saa vogt Dem! For jeg vil ikke taale heftige Udbrud hverken fra Præses' eller Opponenternes Side; i saa Tilfælde skrider jeg ind.« Jeg var Decanus' Advarsel følgagtig og teede mig saa høfligt som muligt paa Katedret. Wilkens var den første Opponent ordinarius; han protesterede venskabeligt mod et og andet, men dog med Anerkendelse. Lidt pedantisk begyndte han at tiltale mig med »De«, men duttede mig tilsidst. Saa kom to Opponenter ex auditorio, *Julius Clausen* og Professor *Fred. Nielsen*. Jeg kunde ikke beklage mig over nogen af dem. Edv. Holm, den anden beskikkede Opponent, var aggressiv: han formente, at min store Afhandling var en hel Polemik mod ham. Jeg bøjede af, mindedes Decani Advarsler og tænkte paa min kære Hustru, der sad hjemme og ventede med lidt Ængstelse paa sin Mand, der ussel var kørt hjemmefra. Alt blev dog vel overstaaet. Jeg modtog Lykønskninger som Dr. phil.

*

Man har i de senere Aar fra en vis Side omtalt mig som en forhenværende Radikal. Dette er usandt. Jeg har aldrig været radikal. Jeg hørte til 1870ernes Opposition, det er vist; men den indeholdt hetorogene Elementer; først efter Systemskiftet udskilte de sig skarpt. En Historiker kan ikke, hvis han da ikke forsynder sig imod sin Videnskabs Aand, være radikal. Han kan ikke hensynsløst rykke op med Rod, hvad gamle og nyere Dage har anset for rigtigt og gyldigt. Hegel har Ret, naar han siger, at »det Virkelige vistnok er fornuftigt«, og at det ikke skal omstyrtes, men optages som Moment i den videre Udvikling. Det var det, som hans venstre Skole (Feuerbach) ikke gjorde. Jeg for min Part vilde i 70erne og 80erne

have Grundlovens Tanker førte ud i Livet: Bønders og Arbejderes politiske Betydning skulde ikke tilbagetrænges af den nationalliberale Intelligens. Hvad det religiøse Spørgsmaal angik blev jeg Rationalist af den nyere Skole i Sverige. Af dem som i Danmark stod paa denne Side kunde jeg ikke slutte mig til A. C. Larsen. Han var sikkert en meget kundskabsrig Mand, der skrev ligesaa flydende, som han talte. Men han havde et Præg af Sladderagtighed ved sig, som mishagede mig. Han var à jour med alle Byrygter og plagede Venner og Bekendte dermed. Hans Ven, Julius Lange, sammenlignede ham med Odins Ravn, der altid skulde hviske En noget i Øret. Heller ikke var han loyal, naar det ikke passede ham.

Vistnok var *Magnus Eirikson* hverken betydelig som Videnskabsmand eller Stilist — i saa Henseende overgik A. C. Larsen ham. Men han stod højt over denne som Personlighed. Naiv kunde denne barnlige Islænder være. Han havde engang set et Billede af Prinsesse Augusta af Hessen, og senere Originalen. Han blev saa forelsket i den smukke unge Dame, at han gik op til hendes Fader og bejlede til hende. Denne svarede ham høfligt, men forklarede ham, at hans Datter paa Grund af de Forhold, hvorunder hun som Barn havde levet, næppe vilde kunne finde sig i de beskedne borgerlige Kaar, han kunde byde hende. Magnus mente, at inderlig Kærlighed taalte alt og overvandt alle Hindringer. Venner og Meningsfæller smilte naturligvis ad ham. Men Magnus Eirikson var et inderligt godt og kærligt Menneske, og dertil en ægte mandig Nordbo. Tung i Tankegang, langsom i aandelig Udvikling havde denne Bondesøn kæmpet sig frem til at blive Student og Cand. theol. laudabilis ved Københavns Universitet. Islands Bispestol havde været ham vis. Men da han i sine Skrifter havde benægtet Kristi Guddommelighed, havde han forskertset den. Nu maatte han tage til Takke med et Kvistkammer i L. Strandstræde. Men han var elsket

og agtet af sine Landsmænd og af danske og svenske Meningsfæller. Sine Skrifter maatte han sælge fra sin Dør og kunde vanskeligt betale Trykningen. Men efter sine tarvelige Fordringer til Livet led han ingen egentlig Nød. Hans Venners Hus og Bord stod ham altid aabent, og tilsidst skaffede vi Oppositionsmænd ham en beskeden Statsunderstøttelse. Ilde set og udstødt var Magnus Eirikson i den ortodoxe Lejr. Men aldrig har jeg kendt et Menneske, hvis Gudstro var saa inderlig, ja saa brændende som hans. At Kristus ikke var Guds Søn, men Reformator, hævdede han bestemt, og denne Overbevisning gjorde den ellers fantasiløse Mand til Digter i Drømmenes Verden. Ak, hvor mangen, der lapser sig med og hykler en gold Rettroenhed, gjorde ikke denne »Fritænker« til Skamme. Alle unge Islændere kaldte ham »frater«. Og hvor blev ikke hans Lyst til at hjælpe og give af sit Lidet misbrugt. Denne Mand kunde i Broderkærlighed have favnet hele Verden, om han havde faaet Lov dertil.

Der var andre dybere Aander end de to, jeg traadte i venskabeligt Forhold til, saaledes H. Brøchner og Sophus Heegaard.

Brøchner var vist Decan i det filosofiske Fakultet, da jeg første Gang indstillede mig til Magisterprøven. Jeg kendte naturligvis godt hans ydre Person. Aldrig har jeg set en saa nobel Apparition paa et Universitetskateder. Han hævdede ligeoverfor Feuerbach Troen paa en ethisk Gud og Menneskets Ret til at se sit Ideal i en slig Guddom. I en saadan fandt den menskelige Tanke og »Hjertet« Hvile. Kun naar Mennesket følte sig som Led i en sædelig Verdensorden, kunde det efter sin individuelle Bestemmelse udøve det gode; at dreje sig til Stadighed om sit eget Jeg var Synd og af det onde.

At nævnes Gudsfornægter og Ateist oprørte Brøchner og bragte ham ud af hans ellers beherskede Holdning. »Kun een Gang«, fortalte hans gode Ven, Geheime-Lega-

tionsraad *P. Vedel*, mig, »har jeg set Brøchner blive vred for Alvor. Vi besøgte i Hamburg *Anton Melbyes* Atelier. Denne greb Lejligheden til at udtale, at det glædede ham at faa Besøg af en Mand, der lige saa lidt som han selv troede paa en Gud. Denne Fraternisering afviste Brøchner med Indignation og Foragt«.

Jeg har besøgt Brøchner nogle Gange, da han endnu var i sin Velmagt. Han var altid den samme: artig, livlig og meddelsom. Han fortalte med Humor Historier om »gamle Onkel Kierkegaard«, Fætter til Søren Kierkegaards Fader. Ogsaa om den sidste talte han. Karakteristisk for Søren Kierkegaards Stemning i »Øjeblikkets« hedeste Periode var, hvordan Brøchner en Aften i hin Tid havde truffet S. K. og søgt at bringe Ro i dennes syge Sind ved at forsikre ham om manges Sympati: »Ja — sagde Søren — nu gaar jeg hjem og siger som hin Kammerraad, naar han ved sin aftenlige Hjemkomst saa Vægteren i Gaden: Hvad er Klokken, Vægter? — 10, Hr. Kammerraad. — Ja, saa vil jeg gaa ind og lægge mig. Og kommer Nogen og spørger efter mig, saa kan Du svare dem, at de kunne lecke min Maas«. Det sidste plumpe Ord vilde den fine Brøchner dog ikke udtale.

Den sidste Gang jeg besøgte ham, var han mærket af den Sygdom, som voldte hans Død. Jeg lykønskede ham til, at han til Trods for sin Svaghed havde naaet at faa sin Haandbog i Filosofiens Historie færdig. »Ja — sagde han — De kan tro, at et stærkt Tilskud af Vilje ogsaa har været nødvendig for at fuldføre dette Arbejde«.

Sophus Heegaard var igen en anden Mand. Hans Indflydelse paa mig var langt større end Brøchners. Medens denne var en rolig, adelig Natur, der var for fornem til at popularisere sin Videnskab, var Heegaard en demokratisk Natur med uroligt Blod. Allerede under vor første Samtale beklagede han sig over det Tryk, han levede under ved Universitetet paa Grund af sin ældre Collegas for-

andrede Stemning overfor ham. Heegaard havde i flere Aar hørt til Rasmus Nielsens trofaste Disciple, men da han havde opdaget Uklarheden i sin Lærers spekulative Filosofi, havde han det moralske Mod offentlig at vedgaa dette. Sligt vakte Opsigt i den akademiske Verden. Samme Aar laa der en Gevinst paa Studenterforeningens Juletræ med Devise:

Vogt Dig, min Ven! Kanske det gaar
Dig som Julian og Heegaard!

Gevinsten var Hauchs Digtning »Julian den Frafaldne«.

Jeg kom til at staa i et meget venskabeligt Forhold til Sophus Heegaard. Hans udmærkede Indlæg i Dagens Strid, Bogen »Om Intolerance« læste jeg med Henrykkelse. Selv udtalte han sig om den som en Befrielse for ham. Han ledsagede sine Ord med en lidt spydig Bemærkning om Biskop Martensen, der i et Selskab — med stor, men kold og ordknap Høflighed havde »takket« ham for Bogen. — Af og til standsede han mig paa Gaden. Vi talte naturligvis oftest om Dagens brændende Spørgsmaal. Han var ikke utilfreds med den Bevægelse i vor Aandsverden, der var vakt ved Georg Brandes, men havde dog et skarpt Blik for det Extravagante hos ham: »Hver Gang Brandes faar Øje paa en ny Flamme, spilkoger han over den!« Hvor meget Heegaard end var imod filosofiske Paastande, der blot grundede sig paa rent subjektive Meninger, saa ivrigt hævdede han dog Personlighedens Ret overfor Modemeninger og Samfundsinteresser. »Hvad vedkommer det i Grunden mig, hvad de gør der?«, sagde han til mig en Gang paa Gaden, hvor et kommunalt Arbejde blev udført i vor Nærhed.

Der gik et Par Aar. Heegaard blev syg paa Universitetet under Examen. Han rejste til Syden for at genvinde sit Helbred, men blev atter syg. Hans Datter rejste ned for at tilse ham. Datteren blev selv syg og døde. Faderen

sørgede og var dybt rystet. Da han kom hjem, besørgede han 2den Udgave af sin »Opdragelseslære«. Man læse Fortalen til denne og det Afsnit, der handler om Religionsundervisning, og man vil se, at han tillagde den positive Kristendom en Vægt som Livets eneste sikre Anker. Høffding bemærkede, at man ikke kunde tillægge det »en syg Hjerne producerer« nogen Betydning.

Der var en anden Mand, jeg søgte at være noget for. Det var den germanske Filolog og filosofiske Dilettant *Edvin Jessen*. Kort før jeg var bleven Student, havde han disputeret for Doktorgraden. Hans Afhandling bar Vidne om Skarpsindighed og Lærdom[1]); Decanus havde dog erklæret, at Tilladelsen (jus disputandi) kun blev givet paa Trods af Afhandlingens Form, en usædvanlig Bemærkning i en akademisk Afhandling. Men den havde sin Berettigelse; thi Jessen var og blev hensynsløs og taktløs i al sin Tale og Færd. Aldrig takkede han for udvist Velvilje; ja, for at vise ham en saadan, maatte man lade som om *han* gjorde En en Tjeneste ved at modtage Ens Opmærksomhed. En Gang henvendte han sig til Minister *Hall* om en Statsunderstøttelse. Jessen fortalte mig, at Hall havde svaret ham: »Hvorfor skulde jeg hjælpe Dem? De har jo ingen Venner!« Dette var en Usandhed. Halls Søn har meddelt mig, at hans Fader sagde: »Hvorfor gør De Dem ogsaa til Uvenner med alle Mennesker?« Den Bonhommie, som prægede Halls hele Optræden, kunde ikke forlige sig med Jessens kaustiske Natur. Imidlertid — Jessen havde Skæret over sig af den frygtløse Oppositionsmands Idealisme.

Jessen var fattig. Sit Underhold maatte han, da han paa Grund af sin hensynsløse Polemik i sine videnskabelige Afhandlinger havde mistet det store Smitske Stipendium, hovedsagelig tjene ved Undervisning. Men heller ikke her fornægtede hans Umedgørlighed sig. Han var kort,

---

[1]) Studier til Nordens Oldhistorie, 1862.

knap og uvenlig i sin Meddelelsesmaade. Eleverne maatte saa se at lære, hvad de kunde, og han skræmmede dem vist ved sit bydende Væsen. »Det er mig ganske ligegyldigt«, sagde han en Gang til mig, »om de jeg underviser interesserer sig for min Undervisning eller ej!«

Hvor denne Mand, hvis Kundskaber og videnskabelige Talenter dog var unægtelige, boede fattigt — fattigt som den fattigste Student. Et Par smaa Kvistværelser med et defekt Møblement — et afgnavet Træbord, en gammel afbrugt Jernseng med et Par haarde Madraser, dækkede af Avispapir, og en Stol paa tre Ben. Sin Kakkelovn rensede han med et sammenbøjet Stykke Spanskrør; sit Gulv vaskede han ved at dyppe en Karklud i Vand, stikke sin bestøvlede Fod i denne og paa slig Maade lade den gaa frem og tilbage over Gulvbrædderne. Det eneste tiltalende Møbel var et Bogskab, pakket fuldt af Bøger.

Jeg ynkedes virkelig ved at se denne Armod hos en Mand, der havde opnaaet Universitetets højeste Grad, men vogtede mig vel for at lade min Medlidenhed komme til Orde — det vilde Edvin Jessen have anset for en dødelig Fornærmelse. Tværtimod, jeg sagde med et muntert Smil: »Naa, Hr. Doktor, her bor De jo som en Philosophus«. Men den Bevidsthed tog jeg med mig, da jeg forlod ham, at jeg og min Hustru burde aabne vort Hjem for denne Mand, der levede i saa uhyggelige Omgivelser. Vi gjorde det gerne. Ret hyppigt indbød vi ham, og han syntes at befinde sig vel hos os. Kun naar han blev uforskammet i sine Ytringer mod mig, hvilket nok kunde hænde, især naar der var andre til Stede, indskrænkede jeg min Gæstfrihed paa længere Tid. Men jeg hentede ham dog atter fra hans uhyggelige Ensomhed til vort hyggelige Hjem, og efter saadanne Pauser havde han lært at dy sig nogenlunde.

Jeg vil ikke sige, at jeg havde nogen rigtig Nytte og Fornøjelse af den lærde Mands Samtaler. Ligesom hans lit-

terære Stil var tør, ordknap, haard og kold, var ogsaa hans mundtlige Udtalelser det. At faa ham til at indrømme noget, var højst vanskeligt. Hans filosofiske Standpunkt var afgjort ateistisk; derfor kunde Georg Brandes »godt lide ham«, uagtet Jessen havde erklæret Brandes, at hans Prosastil ingenlunde var klassisk. Sligt skurrede Brandes i Øret, men Jessens Guds- og Kristusfornægtelse var dog hos den moderne Jøde tilstrækkelig til at opveje hin Dadel. — Hvad der navnlig forargede mig hos Jessen, var den aandløse, golde og upsykologiske Kritik han anvendte paa det Ny Testamente; han benægtede Ægtheden af de Paulinske Breve; han beskyldte Herrens Broder Jakob for paa underfundig Maade at have forskaffet sig Kristi Legeme udleveret og derpaa i Hemmelighed faaet det begravet. Da det saa mellem Apostle hed sig, at »Herren var opstanden«, lod han det »som Vand paa hans Mølle passere«. — Men hvorledes skulde vel Dr. Edvin Jessen, i hvis tørre usympatiske Hjerte der næppe nok er faldet en Straale af den himmelske Kærlighed, kunne forstaa ham, om hvem Evangelierne taler. Han forstod ikke engang den jordiske. Aldrig havde han været forelsket, forsikrede han mig. Skøndt Litteraturen havde været ham en aaben Bog, havde han dog kun Forkastelsesdomme tilovers for erotisk Digtning, lige saa vel for Chr. Winthers som Goethes. En Gang i vor Samtale citerede jeg et Sted i Schopenhauers »Metaphysik der Geschlechtsliebe« og spurgte: »Har De, Doktor, aldrig i Ungdomsaarene kendt til sexuel Attraa?« Han svarede med at paastaa, at han ikke engang havde bragt Aphrodite Pandemos det ringeste Offer. Troligt nok! I hans Hjertes bitre, stillestaaende Sø har næppe gaaet mange brusende Bølger.

Jeg er nu efter 20 Aars Bekendtskab træt af Dig. Og derved skal det have sit Forblivende. —

Der var en anden Mand jeg søgte at være en Smule for, nemlig Genremaleren *Ludvig Smith*. Der var i Slut-

ningen af 1870erne, hvor den Kreds af unge Mænd, hvortil jeg hørte, yndede at omtale miskendte Talenter og den Uret, der var sket dem. »Stille-Smith«, der var Tegnelærer, blev da draget ind i vore aftentlige Sammenkomster, hvor han paa Grund af det Hensyn, der blev taget til ham, befandt sig vel. Drachmann kaldte ham engang »en dansk Hogarth«. — Smith havde jo malet »Supplikanter« og »En københavnsk Familie«, hvor han ikke uden en vis ubarmhjertig Satire havde fremstillet Dagliglivet i sin Onkels forkerte Hjem. Det vakte Opsigt paa Udstillingen. Enhver kunde jo forstaa, at den unge Pige i Forgrunden, der med halv Forelskelse ser hen til Høedts Billede, som stikker frem af Kommodeskuffen, var den fejrede Debutantinde *Julie Smith* (senere Fru Pätz). Hendes beundrede Lærer *Høedt* havde foræret hende et fint broderet Lommetørklæde. *Phister*, som havde en ualmindelig Evne til at sige ondskabsfulde Vittigheder, bemærkede: »Det er godt, han har indset, at hun er en snottet Tøs«. En højst uretfærdig Malice, thi Julie Smith var virkelig et Talent, der kunde have bragt det vidt, om ikke den talentløse, senere Fotograf Pätz havde nappet hende bort til alle unge Teatergængeres Ærgrelse. — Hendes Slægtning, Maleren, maatte have ønsket sig noget af hendes Livlighed og Energi. Men han var til Trods for den haardhændede Realisme i hans Billeder en Drømmer og i Grunden et pjovset Mandfolk. Hans pigeagtige, tilsyneladende Beskedenhed dækkede over et stille Højhedsvanvid. Skønt baade hans Tegning og Farvegivning var under det middelmaadige, kunde han ikke taale Kritik. Naar jeg indbød ham til mit Hjem og viste ham den Venlighed, jeg kunde, og bad ham tage den tiloversblevne Frugt og Confekt med hjem til sine Børn, spurgte han med Undseelsens Blussel »om jeg aldeles vilde nedtrykke ham?« Kom nogen af os ham i Møde paa Gaden, veg han med Ansigtet vendt imod os langsomt tilbage. Som Lærer

var han en Umulighed i Borgerdydsskolen paa Christianshavn og fik tilsidst sin Afsked. —

Mere Glæde havde jeg af at vise *Frederik Krarup* nogen Opmærksomhed. Han var allerede som Student begyndt at arbejde i Geheimearkivet under Wegener. Men Wegener var nu højt oppe i Aarene og ønskede at opgive sin Stilling. Han havde ønsket *Plesner* til Efterfølger, men denne var i Aarenes Løb bleven saa reduceret (»han er fuld tre Gange om Dagen«, fortalte Bricka), at om ham kunde der ikke være Tale. Fr. Krarup stod da for Tur, og Wegener ønskede nu ham til sin Efterfølger, da han maatte opgive Plesner. Men den ivrige *A. D. Jørgensen* havde i Mellemtiden gennem sin Fødestavnsfælle Departementschef *Asmussen* (begge var de Nordslesvigere) arbejdet saaledes for sig hos Kultusminister Scavenius, at han blev Geheimearkivar. Han ønskede ikke at arbejde sammen med sin Rival, Fr. Krarup; fik ham afskediget og C. Fr. Bricka anbragt i hans Plads. Krarup tog sig det forfærdeligt nær. Hans tidligere svagelige Helbred forværredes endnu mere, ja han blev en Tid næsten blind og saa godt som lam i Underlivet. Nu sad han døv, halvsyg og ensom mellem alle sine Bøger i Bianco Lunos Allé. Hans Moder var død. Ingen af hans gamle Studiefæller besøgte ham. Da jeg hørte dette, gik jeg til ham og blev modtaget som en kærkommen Gæst. Cigaren blev tændt, og nu gik Passiaren saa livligt, som hans altid noget forbeholdne Udtalelser tillod det. En Gang havde jeg foræret ham min »Mindre Lærebog i Historien«. Han skrev siden: »Herre Gud, de stakkels unge Mennesker, der maa nøjes med slige magre Uddrag af Historien«. Senere udtalte han sig i stærke Udtryk om den Glæde, det havde forskaffet ham at gennemlæse den, og at mine Historiebøger betegnede et Fremskridt i pædagogisk Litteratur. Da Dr. Jessen ogsaa roste Sproget deri, maa jeg vel tro, at jeg ikke her har gjort et unyttigt Arbejde. —

Jeg har nu talt om Mænd, jeg gerne har villet være noget for, skøndt, Gud bedre det, det blev kun til grumme lidt altsammen. Jeg bør nu ikke glemme at omtale nogle ældre Mænd, der blev til Meget for mig, og hvis Minde jeg bevarer i et taknemligt Hjerte.

Min Syslen med Ingemann bragte mig i Forbindelse med to fortræffelige Mænd: Maleren Vermehren og Præsten Jens Paludan-Müller.

Vermehren var soransk Student. Han havde haft Ingemann til Lektor, og som velkommen i hans Hus var han tidligt paavirket af den elskelige Digter og havde tegnet hans Portræt. Vermehren er utvivlsomt en af vore danskeste Malere. Jeg sætter ham meget højt. Denne Fordybelse i Emnet, denne næsten minituøse Omhu for den nøjagtige Gengivelse af selv de mindste Ting, denne inderlige Opfattelse af Natur og Mennesker, denne Fortrolighed med dansk Luft og Lysvirkning — alt dette gør ham næsten enestaaende mellem vore nationale Malere. Det flotte Penselstrøg kender han ikke, ej heller det som blot skal antydes. Han maa have alting med; derfor er hans Billeder saa indholdsrige. Hans Portrætter er ærlige og levende. Skønmaleri, som man kender det fra den danske Gertner og den yngre Kaulbach, var Vermehren en Afsky. Han arbejdede langsomt, og hvis Portrættet ikke tilfredsstillede hans Kunstnerøje, malede han det om, selv om det medførte Pengetab og Tidsspilde for ham; det har jeg selv erfaret. Og som hans Billeder, var hans Personlighed typisk for vort Folks bedste Ejendommeligheder: en rolig Mandighed, en ærlig, djærv og dog sympatisk Maade at udtale sig paa. I denne Mands Nærhed følte man sig altid tryg; altid vidste man, hvor man havde ham.

Som Frivillig gik han med i vor Treaarskrig og tjente sig op til Underofficer. Fra hans Oplevelser i denne Stilling skriver sig hans første bemærkelsesværdige Billede: »Reservesoldatens Afsked«. Han fortalte mig: »Reserve-

soldaterne, i Reglen gifte Mænd, vilde natuligvis gerne have Orlov engang imellem for at besøge Kone og Børn. En saadan jydsk Reservesoldat kom til mig og bad om Orlov; men Forholdene tillod det ikke. Da saa han paa mig med et Blik, hvor Smerte var blandet med Had og sagde: »Ja, A kinner ham well!« Ser De, Meningen var: »De vil naturligvis smøres, men jeg har som fattig Mand ikke Raad til at bestikke min Underofficer». Saa gav jeg ham saadan en paa Kæften, at han røg ud i Haven«. Vermehren var ligesaa legemsstærk, som han var ærlig.

Om Præsten, Dr. theol. *Jens Paludan-Müller* i Snesere vidste jeg, at han havde haft sin stadige Gang i Ingemanns Hus, og at den gamle Digter satte Pris paa ham. Da jeg under Udarbejdelsen af mine Biografier aldrig har skyet nogen Ulempe for at komme i Forbindelse med Mænd, der kunde give Oplysninger om de Personer, jeg vilde skildre, tog jeg til Snesere og traf en smuk Olding, af hvem jeg fik en gæstfri Modtagelse. Hans æstetiske Passiar om Bedømmelsen af Ingemann havde jeg liden eller ingen Nytte af. Derimod interesserede hans Personlighed mig. Han var højvoxen og smukt proportioneret, en nobel Skikkelse, et intelligent Ansigt, et ædelt Hoved, hvilket den sorte Fløjlskalot klædte godt; et venligt humoristisk Smil afløste tit den milde Alvor i hans Træk. Som ung Mand var han Lærer i Dansk i Sorø (Redaktør Bille sagde engang til mig, at af P.-M. lærte man mere i een Time end af Ingemann i et helt Aar); han maa have været meget charmerende. Efter Vermehrens Udsagn var Fru Hauch indtaget i den smukke Adjunkt. I »Slottet ved Rhinen«, hvor Hauch skamskænder H. C. Andersen, skildrer han Jens Pal.-Müller sympatisk som dennes Kontrast. Det har undret mig, at han ikke fik en smukkere Hustru end Charlotte Tryde; hun var snakkesalig og begyndte ifølge Vermehren allerede Kl. 8 om Morgenen at tale om Udødeligheden.

Som emeritus flyttede han til København og boede paa

Blegdamsvejen. Han saa gerne mit Besøg. Hans Underholdning var livlig og belærende, og hans Sind lyst, skøndt han indrømmede, at »det Onde var oppe i vor Tid«. En Gang spurgte jeg ham: »Hvad mener D. Højærværdighed er Mærket for en ret Kristen?« — »At han tror paa Kristi Opstandelse. Kan De ikke holde Paaske, er De ingen ret Kristen!« —

Bogen om P. A. Heiberg bragte mig i Forbindelse med Geheimelegationsraad *Peter Vedel.* Ogsaa han var en fin Mand. Vedel havde været Bröchners Ven og delte hans antikristelige Anskuelser, og bar i hele sin Tale og Optræden Præg af Bröchners ideale Humanisme. Jeg ønskede gerne at erfare, om der muligvis i det franske Udenrigsministeriums Arkiv fandtes noget vedrørende Heiberg, der en Tid jo var ansat i dette Ministerium. Med lidt Ængstelse bankede jeg paa Vedels Dør. En vakker, artig Mand vendte sig i sin Stol, da jeg traadte ind, og gav mig strax et velvilligt Svar, gjorde ogsaa hvad han kunde for at skaffe mig den attraaede Oplysning. Vedel var udmærket inde i det 18. Aarhundredes danske Diplomati. Hvilket Held, om denne fintmærkende historiske Skribent i Stedet for Edv. Holm, der altid havde Jag paa sig og hvis Sprog blev slettere for hvert Bind, var kommen til at skrive Danmarks Udenrigshistorie i denne Periode. I Biogr. Lexikon har han skrevet enkelte Artikler, men Vedel klagede over, at Bricka »baade tog Ben og Kød ud af hans Artikler«. Jeg kom ikke sjældent til Vedel. Hans Samtale var loyal, jævn og dog aandfuld. Hans Personlighed gjorde altid et behageligt Indtryk. Som han sad der i sin Stol med Hovedet lidt bøjet under det tætte graa Haar, var han en smuk og værdig Ætling af Anders Sørensen Vedel, fra hvem han nedstammede i lige Linje. Det gjaldt om denne Mand som om de to andre: jeg gik fra dem, som om jeg havde indaandet klar, ren og sund Luft og var bleven et bedre Menneske. Naar man kan ældes som disse tre, da bliver man til Velsignelse for de Yngre.

En bekendt Mand af den ældre Slægt, jeg kom i Forbindelse med i Anledning af mine Wergeland-Studier, bør jeg ikke glemme, nemlig *Meïr Goldschmidt.* Han og P. L. Møller var vel de eneste her i Danmark, der ydede den store norske Digter fortjent Anerkendelse. Skøndt jeg vidste, at den ansete Forfatter modtog Yngre med Kritik og Skepsis (saaledes sagde han om Vilhelm Møller, at han »gjorde i Blækket«), vovede jeg mig dog til ham. Da jeg præsenterede mig som magister artium, syntes han at blive tilgængelig. Mærkværdigvis havde denne Mand med alt sit Talent og sin betydelige Begavelse en ikke liden Respekt for akademiske Grader, maaske fordi han selv kun havde tilbagelagt Halvvejen. Den Professortitel, som han med al Grund havde erholdt, droges han kun med. Nej, han havde ventet, at Universitetet ved sin Stiftelsesfest i 1879 skulde have gjort ham til Dr. honoris causa. Da dette ikke skete, ærgrede han sig og demonstrerede ved at rejse bort. At Ploug havde faaet den af Goldschmidt saa stærkt attraaede Titel ved et svensk Universitets-Jubilæum, fandt han var »latterligt«. — Han var meget tilfreds med min Omtale af ham i Skriftet om Wergeland. Blot dette, at jeg havde sagt, at Jøderne havde skadet de Folk, der havde optaget dem i deres Skød, krævede han mig til Regnskab for. At skaffe historiske Beviser herfor faldt mig let i det Svar, jeg sendte ham; men Jøde som han var og blev, vilde han natuligvis ikke anerkende dem, skøndt de var slaaende nok.

Den Maade, hvorpaa Goldschmidt tog Nemesisideen, nemlig som et Memento, der kommer fra Ens Samvittighed, var dyb og sand. Han var stærkt optagen af denne Idé og sagde til mig: »De kan vække mig midt om Natten, naar De vil tale til mig om Nemisisideen.« Engang jeg bad ham give mig et Exempel fra Hverdagslivet, sagde han: »Et ungt Ægtepar kommer til deres fremtidige Hjem. Han lukker Entrédøren op, og i samme Øjeblik rasler alle

Tallerknerne ned i Køkkenet. Er Brudgommen sig nu ingen Brøde bevidst, vil han tage sin unge Brud om Livet og sige; »Du kære Pige! vi lader os ikke skræmme af tomme Trusler«. Men véd han sig ikke brødefri, vil han tage det som en Trusel af Nemesis.« — At den sene Anger over hans Virksomhed ved »Corsaren« og hans Spot over Søren Kierkegaard har bidraget til at forme Nemisistanken i hans Hjerne, tvivler jeg ikke om.

Om Goldschmidts Karakter kan jeg kun melde, at ganske ren og klar var den ikke. Paa hans Ord kunde man ikke altid stole. Da de Grundtvigske Højskoler i sin Tid blev angrebne fra Magthavernes Side, oplod Goldschmidt ikke sin Mund, skøndt han havde erklæret mig, at Bekendtskabet med Skolen i Askov ansaa han for et af sit Livs lykkeligste Tildragelser, og at han for Fremtiden vilde forsvare Højskolen med Mund og Pen. —

Mellem de ældre Digtere jeg kom i Forbindelse med i min litterære Periode, maa jeg nævne *Carl Brosbøll* (Carit Etlar). Jeg besøgte ham i hans Bolig i Frederiksberg Allé og blev modtaget med megen Venlighed. Det var kort efter, at han havde skrevet sin halvt historiske, halvt novellistiske Skildring af St. Blicher. Carit Etlar var virkelig Digter, det fremgaar af hans mindre Noveller; som Romanforfatter ynder han de stærke Farver, voldsomme Spændinger og Røverromanens Grufuldheder. I vor Litteratur indtager han en lignende Plads som Eugène Sue og den ældre Dumas i den franske. Sandt at sige var der selv noget Røverlignende ved Carit Etlars Personlighed. Han var ikke til at stole paa.

En langt renere og ædlere Karakter var Carit Etlars Omgangsven fra de unge Dage, *Hans Vilhelm Kaalund.* Han kunde fortælle morsomme Historier, om hvorledes han og Jerichau havde udnyttet Carit Etlars mod det Rædselsfulde higende Fantasi til at drive Løjer med ham. Kaalund besad meget Lune. Men han besad endnu mere

Hjerte. Hans Begejstring overfor alt Stort og Ædelt, som hans Indignation overfor alt Slet og Nederdrægtigt, kunde i den Grad betage ham, at han efter slige Sjælsbefrielser næsten legemligt faldt sammen. Hans Virksomhed ved Vridsløse Fængsel som Lærer har sikkert været baade fare- og lidelsesfuld for ham. En Gang, fortalte han mig, skulde han undervise en Fange, der blandt andre Forbrydelser var dømt for at have snittet Bugen op paa nogle Heste. Medens Kaalund talte med Fyren, stod denne med den Kniv i Haanden, som han brugte til sit Arbejde. At Kaalund i denne Situation ikke kunde lade være at tænke paa den Medfart Hestene havde faaet, begriber man. Ogsaa fra sine Overordnedes Side maatte han døje Malice og utaalelige Irettesættelser. »En Dag«, fortalte han mig, »maatte jeg afbryde en Forhandling med en af mine Overordnede, idet jeg undskyldte mig med min Madtrang: Jeg maa ind at spise Frokost — sagde jeg med et forlegent Smil. Hvis jeg ikke havde brudt af (her knyttede Kaalund med Heftighed sin Haand, og der kom Raseri i hans Stemme) — det var bleven til Mord!« —

Omtrent jævnaldrende med Kaalund er en ældre Mand, det er min Skyldighed at omtale, nemlig Zoologen *Jørgen Schiødte*. Jeg traf ham en Aften hos Kr. Arentzen. Samtalen var munter og livlig. Efter at jeg havde foredraget nogle Sange, sagde Professor Schiødte til mig: »Besøg os, Schwanenflügel! Den, der kan le og synge, er altid velkommen i mit Hus.« Dette Hus var et selvstændigt Hus for en selvstændig Mand[1]). Skøndt han boede til Leje hos Garver Dohlmann, raadede han dog selv her, i Hus som i Have. Fru Schiødte, af jødisk Afstamning, styrede selv Husholdningen med Omsorgsfuldhed, men ellers var der ikke meget, hun skulde have sagt. Naar jeg kom i Aftenbesøg hos Schiødte, var der altid hyggeligt. Saa man

[1]) Schiødtes Hjem var ved Hjørnet af Aagade og Svanemosegaardsvej.

Schiødte paa Gaden, fik man altid Indtrykket af en Mand i Ordets fuldeste Forstand. Jeg ser ham endnu: lidt over Middelhøjde, stærkt bygget, med rank Holdning. Hans Blik var ikke sympatisk: under Panderynken sad et Par Øjne, der fixerede En paa en noget stikkende Maade, men dette Blik skyldtes hans strenge Forskerarbejde i Entomologiens Tjeneste. Schiødte bar sin Professortitel med Ære — dog Student var han aldrig bleven. Forældrene døde tidligt, han maatte forlade Borgerdydsskolen og fra nu af erhverve sit Udkomme ved Undervisning i sit Yndlingsfag. Men sligt er ikke den daarligste Vej at studere paa. Schiødte blev saaledes fritagen for den slæbende Universitetsvej og for at tage en Examen, han aldrig fik Brug for. Saaledes lykkedes det ham som ganske ung Mand at udgive et stort Værk, der vakte Opsigt i alle Europas entomologiske Kredse. »Det vil opfordre«, sagde en berømt Entomolog i Berlin, »vore Fagfæller til at lære Dansk«. Skønt Schiødte ikke gerne talte om sit videnskabelige Ry, holdt han dog nok af at vise sine unge Venner dette Vidnesbyrd. Han var en Herskernatur paa sit Felt. Begavede unge Zoologer drog han til sig med Magnetens Kraft og satte dem strax i Arbejde. De kredsede da ogsaa om ham som deres Centrum og hævdede hans Ret i hans levende Live som efter hans Død.

At Schiødte maatte komme i heftig Collision med sin Fagfælle *Japetus Steenstrup* var uundgaaeligt. To haarde Stene maler ikke godt sammen, og Hund og Kat kunne umuligt forliges. Steenstrup, som jeg har kendt personligt fra et Ophold paa Refsnæs, var en underfundig, listig, herskesyg Person; Schiødte ligesaa herskesyg, men aaben og djærv. Schiødte var som Videnskabsmand den energiske, nøjagtig forskende Realist; Steenstrup mere zoologisk Arkæolog, naturfilosofisk, Hypothesernes Mand. Hans Ærgerrighed var endnu større end Schiødtes og søgtes næret ved langt mindre ædle Midler. Medens Schiødte holdt sig

hjemme i sit Stuekammer eller færdedes paa faunistiske Exkursioner i sine Elevers Kreds eller paa sit Museum, var Steenstrup derimod begærlig efter at optræde i Videnskabernes Selskab og paa europæiske Kongresser, hvor han kunde føre Ordet og omtales. Schiødtes Organ var vel ikke velklingende, men det lød klart og kraftigt. Steenstrups Stemme var som en gammel docerende Professor-Pedants: der var en usympatisk Klang i hans Stemme, der korresponderede med hans krumbøjede Holdning og slæbende Trin. Schiødte led meget under Steenstrups Chikaner og Rænker. Stærkt allieret som Steenstrup var med det nationalliberale Parti, kunde han tilføje sin Modstander mangen Slags Skade, saalænge (og det var længe nok) det var ved Magten. Men da Schiødtes Ven, Ornitologen *Fischer*, var bleven Kulturminister, gik det ikke længere.

En af Schødtes bedste Venner var *Rudolf Bergh sen.* Som Forsker af Bløddyrs-Faunaen lignede Bergh Schiødte i Methode og stod afgjort ved hans Side i Kampen mod Steenstrup. Men i personlig Opfattelse var de forskellige. Bergh var materialistisk Filosof og Ateist, hvad Schiødte ingenlunde var. I de senere Aar slog han og hans Søn *Rudolf Berg jun.* sig paa Darwinismen. Den unge Zoolog havde publiceret en Afhandling, som Schiødte, der havde kendt ham fra Dreng, lidt haanligt dadlede ham for. Faderen vrededes derover og gav sin gamle Ven onde Ord for Schiødtes Inkapacitet til her at sætte sig som Dommer. Det kom til fuldstændigt Brud mellem Vennerne. Dog da Schiødte laa paa Sottesengen, kom Bergh til ham og tog hans Haand. Schiødte beholdt den i sin, og en hjertelig Forsoning blev saaledes tilvejebragt paa det sidste.

Jeg led godt Bergh, hvor forskellig end vor Livsanskuelse var. Han var høflig imod mig og talte gerne med mig, naar jeg gæstede Schiødtes. Han var fordomsfri og frihedselskende — Billedet af den franske Revolutions Fornuftgudinde hang over hans Arbejdsbord. Som Læge havde

Bergh Hudsygdomme som Speciale og blev Overlæge ved Vestre Hospital. Omsorgsfuld og uden moralsk Uvilje passede han sine Patienter; men for deres personlige Karakter havde hans mangeaarige Erfaringer kun lært ham Foragt. En stakkels Tøs, jeg i sin Tid havde kendt, og som var bleven besvangret af en Galan, skrev mig et ynkeligt Brev til. Hun var indlagt paa Vestre Hospital. Jeg henvendte mig til Overlægen: »Bryd Dem blot ikke om hende eller nogen af hendes Lige«, var hans Ord, »de er alle til Hobe noget Rak!« Hvor ofte har jeg ikke i de senere Aar, hvor man paa den sentimentaleste Maade undskyldte løsagtige Kvinder, mattet tænke paa den erfarne Læges Udraab. Var der nogen, der til Bunds kendte dem, var det ham.

Af ældre Historikere har jeg kun kendt to personligt, hver for sig ejendommelige Mænd: *C. F. Wegener* og *Caspar Paludan-Müller.*

Wegener søgte jeg i Anledning af Bogen om Ingemann. Jeg besøgte ham flere Gange. Han var da en Olding, men endnu aandsfrisk og snaksom. Der sad han i sine smaa Stuer som et Appendix til sit store Bibliotek — det gik han aldeles op i; han, den gamle Pebersvend, var (for at bruge hans eget Udtryk) som gift med det. At have sine Bøger i Hænde var hans kæreste Syssel. Han værnede om dem. Naar Bøger, han satte Pris paa, skulde indbindes, brevvexlede han med Bogbinderen. Wegener var et komplet Studerekammermenneske. Da han var Lektor ved Sorø Akademi, fortalte man, at da han engang skulde forlade Bygningen, havde han Møje med at finde sin Hat, da han i tre Uger ikke havde benyttet den. I København færdedes han kun mellem sin Ejendom paa Vesterbro og Geheimearkivet. Lægen havde paalagt ham at købe et Hus derude, da den lærde Mand ellers aldrig vilde faa rørt sine Ben. Selv i den til Ejendommen hørende Have havde han aldrig sat sin Fod. »Man siger, jeg skal have en smuk Have«.

Han kom som den af Christian IX højagtede Historiker af og til ved Hove. Men dels var nu Hørelsen bleven svag, dels var han ikke som i Frederik VII's Dage persona grata. Som den Menneskekender han var, havde Wegener altid været diplomatisk overfor den extravagante Konges Hof. »Jeg saa meget«, sagde han paa sin tørre, langsomme Maade til mig, »men jeg holdt min Mund — jeg holdt min Mund«. Engang var Frederik VII paa en af sine antikvariske Rejser dog bleven utilfreds med den kgl. Historiograf og havde givet ham onde Ord. Grevinden, som satte Pris paa Wegener, ønskede ham Oprejsning og overtalte Kongen til under Kørslen at give ham Plads ved sin Side. Geheimearkivaren sad da, indhyllet i en stor lys Frakke, ved Siden af Kongen. Man standsede ved en Kirkeby, hvor Byens første Mænd med Præsten stod opstillet for at hilse Majestæten. Præsten var en gammel, svagsynet Mand. Da han havde endt sin Tak til Kongen, henvendte han sig til Sidemanden med de Ord: »Ogsaa Dem naadige Fru Grevinde«. Frederik VII, som jo altid var ude efter Løjer, morede sig kosteligt.

Wegener var ikke vel lidt af sine yngre Studiefæller. De klagede over, at han ikke vilde aabne dem Adgang til enkelte Arkivalier eller holdt dem hen med venskabelig Snak — saaledes Edv. Holm. Endelig tog han sin Afsked, men vist med Sorg. Da A. D. Jørgensen blev den gamle Geheimearkivars Efterfølger, sagde han til mig: »Vil De tænke Dem, han er ikke engang Student« —

Caspar Paludan-Müller var en helt anden Mand end Wegener. Ingen vil nægte dennes Grundighed og Lærdom. Men han holdt af at sole sig i Hofgunst og skrive for at behage. Det gjorde næsten Epoke i min historiske Bevidsthed, da han, den kgl. Historiograf, engang sagde om sine Forgængere og sig selv: »Enten skrev de ingenting, eller ogsaa som man vilde have det!« At disse Ord især hentydede til hans Arbejder i den antislesvigholstenske Sags

Tjeneste, anser jeg for givet. — Ikke saaledes Caspar Paludan-Müller: han skrev altid ud af sin fulde Overbevisning, selv om han kunde tage Fejl i et og andet. Medens Wegener i sin udvortes Person var noget af en lærd Snegl, var Caspar Paludan-Müller en Mand i Ordets fulde Betydning. Som Rektor i Nykøbing paa Falster prøvede han altid Isens Fasthed paa sine Skøjter, før han tillod sine Elever at befare den. Hvor beklageligt, at denne lærde Historiker ikke i 1862 blev Lærer ved vort Universitet. Han ønskede det, men Hall vilde det anderledes. Edv. Holm blev skubbet frem af Madvig. Dengang stod han endnu i sin fulde Manddomskraft. Hvad vilde han ikke have været for os stakkels historisk Studerende, der dengang gik ved Universitetet for Lud og koldt Vand. Han blev altsaa, hvor han var. Først i 1872 (efter Allens Død) kom han til Universitetet. Her følte han sig i sin høje Alder ikke ret hjemme. I Nykøbing havde han været Førstemand som Rektor og Lærd, ved Universitetet var han for stolt til at gøre sig gældende eller trænge sig frem. Mellem hans Colleger var Edv. Holm den eneste, der viste ham skyldigt Hensyn, den nonchalente Schiern var ikke langt fra at sjofle den gamle Hædersmand.

Sorger havde Paludan-Müller, store Sorger. Hans eneste kære Søn *Jens* faldt i Krigen 1864, og den unge højtbegavede Filolog *Fr. Nutzhorn*, der var bleven forlovet med en af hans Døtre, døde paa en Studierejse. Han tog sig begge Dødsfald meget nær, ikke mindst Sønnens, men han var for stærk til at lade Sorgen overvælde sig. Efter at den unge Soldats Familie efter Træfningen ved Sankelmark længe havde svævet i Uvished om hans Skæbne, fik de endelig paalidelig Efterretning om, at han var falden. Roligt læste Husfaderen Meddelelsen op for Familien. Da han havde endt, sagde han: »Lad nu enhver af os gaa til sit vante Arbejde, saaledes kunde Jens have ønsket det, og paa slig Maade hædre vi bedst hans Minde.«

Jeg besøgte Paludan-Müller nogle Maaneder før hans Død. Det var raat Vejr, men den Gamle tænkte ikke paa at lade lægge i Kakkelovnen, og stod i det kolde Kvistkammer i sin tynde graa Arbejdsfrakke. Mig bad han beholde Overtøjet paa. Jeg saa paa den 77aarige gamle Krigskarl og sagde til mig selv: »Denne Mand vil som engang de gamle Krigsøverster dø staaende!« —

Morbroderen minder mig om Søstersønnen *Julius Lange*. Denne Mand har jeg elsket. Med Vemod dvæler jeg ved hans Minde og det store Tab, jeg led ved hans Død, der indtraf i hans kraftigste Alder.

Julius Lange var en af de selvstændigste, aabenhjertigste, men tillige elskværdigste Videnskabsmænd, jeg har kendt. Altid meddelsom og hjælpsom, altid imødekommende og gentlemanmæssig. Min Ven, Bibleotekar *Birket Smith* kaldte ham rigtignok gabmundet, men hellere maa man have en aaben Mund og være djærv i sine Udtalelser end stridsky og tilknappet som Birket Smith. Lange kendte saa godt som nogen, hvad der var god Tone, men lagde aldrig Dølgsmaal paa sine Meninger. Mellem de videnskabelige Prosaister staar han meget højt. Som Kunstkritiker og Kunsthistoriker var han anerkendt baade i Danmark og Sverige. Julius Lange var Høyens Discipel og værdige Efterfølger. Hans Studier var altid første Haands. Han læste meget, var som de fleste af hans Slægt et Stykke af en Poet. Da jeg engang rosende omtalte hans Morbrødre Caspar og Jens, aabnede han Armene som for at omfavne en Skygge og tilføjede med Ømhed i Stemmen: »Aah! Men De skulde have kendt min Onkel Frederik!« Jeg fik ham til at skrive Artiklen om denne i Biografisk Lexikon. Lange var en fin Skønner af Digtekunstens Mænd. Den Kunstæstetik, som bundede i filosofiske Teorier, var ham af Hjertet imod. Han var i god Forstand udpræget Realist. Livet var ham, skøndt hans Historielæsning var omfattende og hans Kendskab til Litteratur sjæl-

den, kærere end Bøgerne. Da jeg engang spurgte ham, om han havde læst Martensens store Ethik, svarede han: »Ja, jeg har læst den, men er utilfreds med den. Hvad er det for en Maade, han omtaler Kønsforhold paa! I Stedet for at gaa Sagen paa Livet, kaster han et syvfoldigt Slør over Samlejet«.

Julius Lange var gift med en af Frøknerne Aagaard fra Iselinge ligesom hans Broder, Professoren Carl Lange (»Nerve-Lange«). I Begyndelsen gik alt vel i dette Ægteskab. Men uagtet hans økonomiske og borgerlige Stilling forbedredes med Aarene, forværredes hans huslige. En Dame havde kastet sine Øjne paa den smukke Mandsskikkelse og forelsket sig i ham. Julius Lange, der med Aarene var bleven ked af sin indolente Kone, kunde og vilde ikke modstaa hin Kvindes Lidenskab og besluttede at ville søge Skilsmisse. Hans Hustru henvendte sig da i sin Bekymring til Mandens Ven, Theologen A. C. Larsen, for at denne skulde mægle. Dog A. C. Larsen var ikke den Mand, der kunde løse slig Opgave. Imidlertid blev Forholdene i Langes Hjem uhyggeligere Dag for Dag. Jeg saa min Ven i hin Tid med fortvivlet Ansigt tage Vejen til sit Hjem. Jeg saa ham hjemkommen støde sin lille Søn bort, der ilede ham imøde med kærlig Hilsen. Tilsidst flygtede hans Kone til Søsteren, Fru Carl Lange. Der sad nu den ulykkelige Mand tilbage i det forladte Hjem og vidste ikke at hjælpe sig. Carl Lange, som ellers havde staaet i det broderligste Forhold til Julius, syntes ikke at have vidst noget Raad. »Min Broder«, sagde Julius ærgerligt til mig, »er en underlig Fisk!« — Der gik ikke mange Uger, saa døde Julius Lange kvalfuld og nedbrudt[1]).

*

Saa hændte det et Par Maaneder efter, at jeg havde opnaaet Doktorgraden i 1891, at Høffding udgav et mindre

[1]) Jul. Lange døde af en Hjertelidelse 18. August 1896.

Skrift om Søren Kierkegaard. Min Beundring for denne var altfor stor til, at jeg ikke strax skulde falde over Høffdings Bog. Heri anbefalede han at tage fat paa en Undersøgelse af den litterære Polemik, som Kierkegaards »Øjeblikket« og hans hurtigt paafølgende Død voldte. Dette aldrig behandlede Emne tiltrak mig strax, og jeg tog fat. Jeg ser af mine Optegnelser, hvorledes jeg fra Begyndelsen tog Kierkegaards Parti overfor hans Angribere. Men, tænkte jeg, du maa jo ogsaa vide, hvad for en Mand, den har raset mest imod, *Mynster* var. Og nu begyndte jeg at studere Mynster og hans Skrifter.

Min Læser, hvis Du nogensinde har hørt en Mand anvende sin Veltalenhed og smidige Dialektik til at smæde en Dig ubekendt, og hans Tale er baaren af Indignationens Lidenskab, og Du saa senere træffer og taler med den saaledes smædede og finder — efter at have levet Dage og Uger med samme — at han er et godt og nobelt Menneske, ikke alene i Ord og Tanker, men i Daad og Handling, at han er rolig og behersket, medens hin Mand, der bagvaskede ham, fnyser af Had og Lidenskab — hvem af disse vil Du da skænke din Sympati og Højagtelse?

Hos Mynster traf jeg en sund, klar, en dyb og inderlig Kristendom. Den var ikke ophedet af Lidenskab, men varm og brændte med en roligt lysende Flamme. Man skulde ikke som hos Kierkegaard gaa paa Knivsegge for at naa til Frelserens Favn, hos Mynster var den aaben som hos Thorvaldsens Kristusstatue: Kommer hid til mig alle I som sørge og ere trætte, jeg vil give Eder Hvile. — Og dog vilde Mynster ikke skyde Naadens bløde Pude ind under en letlevende Synders Arm. Hans Prædiken havde et bestemt etisk Præg: han viste i sin skønne Afhandling »Grib det evige Liv«, hvorledes Mennesket allerede her paa Jorden i Arbejde og Fornægtelse kunde og maatte anstrenge sig for at blive Borger i det Himmeriges Rige, hvorom Kristus taler. Men medens Kierkegaard er

den haardeste Læge, der gennem frygtelige Operationer, som for det meste kun kan ende med Livets Tilintetgørelse, vil helbrede til Kristendommen, vil Mynster skaane alt, hvad der kan hjælpe den Sjælesyge til at føre et menneskeligt Liv. Medens Kierkegaard i sine religiøse Skrifter efter 1845 skar ubarmhjertig løs, var Mynsters manende Røst forenet med Klangen af en ædel Humanisme.

Han, den for et halvt Aarhundrede siden døde Præst, steg lyslevende frem for mig i sine Skrifter. Ja, jeg saa ham! Og saa udarbejdede jeg Skriftet om Jakob Peter Mynster i to Bind. De vakte Opsigt — rigtignok halvt mod min Vilje, thi Nysgerrighen gjorde sig gældende her — jeg var jo udraabt som Radikaler og Fritænker. Jeg modtog det ene Brev efter det andet. Man glædede sig og lykønskede mig til mit nye religiøse Standpunkt. Studenterhjemmet opfordrede mig til at holde Foredrag om Mynster, men jeg efterkom ikke denne Opfordring: jeg vilde ikke vises frem for unge Københavnere som det forvildede Faar, der nu endelig var vendt hjem til Folden.

Jeg havde da Glæde nok af dette Arbejde, der havde været mig en hjertelig Trang at udarbejde. Men da jeg uden Frygt havde gjort skarp Front baade mod Kanonisationen af Grundtvig, Ophøjelsen af Vilhelm Beck og taget Afstand fra det løse og pjankede Fritænkeri, vidste jeg, hvad der ventede mig fra Grundtvigianernes, Indre Missions og »Politikens« Side. Dette Blad, for hvem jeg hidtil havde været persona grata, skænkede mig to Artikler, saa maliciøse som muligt, og nu stod jeg paa de ny Kulturjøders sorte Tavle. Dog »Politikens« Ros eller Dadel var mig aldeles ligegyldig. Da jeg for nogle Aar siden talte med Edvard Brandes, som ved sine mange Aktier tjente store Penge ved dette Presseorgan og paa hans Spørgsmaal »hvorfor jeg ikke skrev mere«, svarede, »at jeg ikke vilde skrive for et Publikum«, der holdt »Politiken« oppe,

tilføjede jeg utrykkelig, at jeg forlangte Diskretion for dette mit Svar; thi jeg vilde ikke skaanes eller vises nogetsomhelst Hensyn.

*

Jeg takker Gud for, at han gennem min Faders og Moders Exempel lærte mig Sparsommelighed. Alt hvad det var mig muligt at lægge til Side i Aarenes Løb (1893—1915), lykkedes det mig at skænke Universitetet til et Legat for den, der kan og vil dyrke »danske Studier«. Det blev paa 25.000 Kroner, hvoraf der for den ene Mand, som kommer til at nyde det, gaar en aarlig Rente paa 1000 Kr. Han kan da ikke komme til at sulte. Thi det var det, *Rasmus Rask* gjorde i sin Ungdom, hvorfor han blev sindssyg i de Aar, som ellers er Mandens bedste. Det var Sulteføde i Ungdommen, der gjorde, at *Kristen Lyngby* i Manddomsalderen lignede en latterlig Benrad og døde forholdsvis tidligt[1]). Det var Mangel paa Subsistensmidler i Studenteraarene, der voldte at min Ven *Viggo Saaby* døde paa Oringe og efterlod sin Familie i Nød[2]). Og mange flere kan det siges om, at slige var Frugterne af, at de hengav sig til Studiet af det danske Sprog fra Ungdommen af. Og dog er Nationalsproget det eneste, der til syvende og sidst kan bevare et Folk fra Undergang.

*

Og dermed slutter jeg denne Autobiografi, begyndt i Juni 1911, fuldendt i Marts 1916.

---

[1]) Kristen Lyngby, f. 1829, blev Docent i nordisk Filologi 1868, men døde tre Aar efter.

[2]) Viggo Saaby, f. 1835, udnævnt til Docent i Dansk 1888 mod Fakultetets Ønske, d. 1898.

PERSON-REGISTER

Algreen-Ussing, Fr., Politiker, 53.
Arentzen, Kr., Forfatter, 39—41, 45—48, 50—52.
Asmussen, Departementschef, 84.

Bache, Niels, Historiker, 42.
Bang, J. H., Overlærer, 21, 26.
Barfod, Fr., Forfatter, 53.
Bentzon, Anna, g. Schwanenflügel, 70.
Berg, Chr., Politiker, 64, 65, 68.
Berg, Maren, 68.
Bergh, Rud., sen., Læge, 92—93.
Bergh, Rud., jun., Læge, 92.
Bille, C., Redaktør, 86.
Bing, Fr., Matematiker, 54.
Bing, Herman, Direktør, 54.
Bing, Herman, Kasserer, 54.
Birket-Smith, S., Bibliotekar, 96.
Bjørnson, Bj., Digter, 66.
Bloch, Charles, stud. med., 38.
Bloch, Osc., Kirurg, 38.
Bloch, William, Sceneinstruktør, 38.
Bojesen, Ernst, Rektor, 19, 26—27.
Borchsenius, O., Skribent, 22—23.
Brandes, Edv., Dr., Forfatter, 58, 63, 64—65, 99.
Brandes, Ernst, Vexellerer, 65.
Brandes, Georg, Dr., 44, 52—58, 59.
Brandes, Harriet, f. Salomonsen, 65.
Bricka, C. F., Arkivar, 36—37, 84.
Brosbøll, C., Forfatter, 89.
Bröchner, H., Professor, 77—78.
Bøgh, Nik, Litterat, 38.

Cavling, H., Journalist, 73.
Clausen, H. N., Professor, 15.
Clausen, Jul., Bibliotekar, 75.

Dahl, Jægermester, 37.
Danner, L., Grevinde, 94.
Drachmann, Holger, Digter, 48, 51—52, 59—61.
Drachmann, Vilhelmine, f. Erichsen, 59—61.

Eirikson, Magn., teol., Skribent, 76.

Faber, Will., Forfatter, 38.
Fischer, J. C., Minister, 92.
Frederik VII, 94.
Frimodt, Johs,, Præst, 52.

Goldschmidt, M., Forfatter, 88—89.

Hall, C., Minister, 80, 95.
Hammerich, M., Skolebestyrer, 32.
Hansen, J. A., Politiker, 67—68.
Hansen, Peter, Skribent, 52.
Heergaard, Soph., Professor, 69, 78—80.
Heise, Peter, Musiker, 23, 25.
Henriques, Axel, Bogtrykker, 55.
Hering, L. M., g. Schwanenflügel, 9.
Hjort, Forpagter, 12.
Holm, Edv., Professor, 43, 44, 74—75, 87, 95.
Holstein-Ledreborg, J. L., Politiker, 67.

Høedt, F., Instruktør, 83.
Høffding, Har., Professor, 48, 50, 69—70, 98.
Hørup, V., Politiker, 48, 50, 64.

Ingemann, B. S., Digter, 24.

Jacobsen, J. P., Digter, 63.
Jessen, Edvin, Sprogforsker, 80—82.
Johnstrup, Fr., Overlærer, 21.
Jürgensen, Chr. T., Museumsdirektør 29.
Juul, Christen, Forfatter, 39—40.
Jørgensen, A. D., Rigsarkivar, 84.

Kaalund, H. V., Digter, 47—48, 89—90.
Kaufmann, Rich., Journalist, 57.
Kierkegaard, Søren, 78.
Korfitsen, Vald., Stud. perpetuus, 41.
Krarup, Læge, Matematiker, 55.
Krarup, Fr., Arkivar, 84.
Krohn, C., Sognepræst, 42.
Kühné, se Schwanenflügel, 9—10.

Lange, Carl, Professor, 97.
Lange, Jul., Kunsthistoriker, 52, 76, 96—97.
Larsen, A. C., Bibliotekar, 31, 52, 64, 76, 97.
Larsen, N. J., Politiker, Redaktør, 65, 66.
Lauritzen, Vilh., Købmand, 28—29.
Levysohn, Fr., Læge, 56.
Liebenberg, F., Litterat, 54.
Lindegaard, J., Læge, 22—23.
Lyngby, Kr., Sprogforsker, 100.

Mantzius, Kr., Skuespiller, 31.
Martensen, H. L., Biskop, 14, 15, 36, 52.
Melbye, Ant., Marinemaler, 78.
Michelsen, Carl, Sproglærer, 67.
Molbech, Chr. K. F., Digter, 66.
Mynster, J. P., Biskop, 98—99.
Møller, P. L., Litterat, 88.
Møller, Vilh., Skribent, 22, 24—25, 38—39.

Nielsen, Erik Frisenberg, Manuduktør, 33.
Nielsen, Fr., Professor, 75.
Nielsen, Rasmus, Professor, 30, 36.
Nutzhorn, F., Filolog, 53, 95.

Paludan, Jul., Professor, 74.
Paludan-Müller, C., Rektor, Professor, 52, 94—96.
Paludan-Müller, Jens, Hisioriker, 52, 95.
Paludan-Müller, J., Præst, Dr. theol., 86—87.
Petersen, Jul., Læge, 48—49.
Petersen, Leopold, Artillerikaptajn, 60.
Petersen, Oliva, Fru, 48—49.
Phister, L., Skuespiller, 83.
Pio, Louis, Socialistfører, 44.
Plesner, Arkivar, 84.
Ploug, Carl, Redaktør, 32, 53.
Poulsen, Emil, Skuespiller, 66.
Price, Carl, Skuespiller, 55.

Rask, R., Sprogforsker, 100.
Riis-Carstensen, Marinemaler, 50.
Rimestad, C. V., Politiker, 28—29.
Rindom, A., Præst, 52.
Rudelbach, A. G., Dr., Sognepræst, 14—16.
Rudolf, Enkefrue, 8.

Saaby, V., Sprogforsker, 100.
Salomonsen, Carl J., Læge, 55—56.

Schandorph, Ida, f. Branner, 62.
Schandorph, S., Forfatter, 20, 61—62.
Schiern, Fr., Professor, 43, 44, 95.
Schiødte, Erik, Arkitekt, 55.
Schiødte, J., Professor, 57, 90—92.
Schmidt, Rud., Forfatter, 34.
Schwanenflügel, Augusta, 12, 37.
Schwanenflügel, Brutus v., 7.
Schwanenflügel, Emilie, 12, 37.
Sahwanenflügel, H. D. O., Hospitalsforstander, 12—14, 35—36.
Schwanenflügel, Herm., Memoirernes Forfatter.
Schwanenflügel, Joh., Præst, 8.
Schwanenflügel, Joh. Casp., Oberstløjtnant, 8.
Schwanenflügel, Sophie, f. Wamberg, 12, 37, 71.
Schwanenflügel, Sophie, 12, 37.
Schwanenflügel, Vilh., Manufakturgrossist, 1.
Schwanenflügel, Æmilius, Ltn., Sproglærer, 8—9.
Sibbern, F. C., Professor, 30.
Sibbern, Gabr., 25.
Skov, Hagen, Skolebestyrer, 28.
Skram, Amalie, Forfatterinde, 70.
Smith, Julie, Skuespillerinde, 83.
Smith, Lud., Genremaler, 83.
Steenstrup, Japetus, Professor, 91—92.
Sundbye, T., Professor, 75.
Svejstrup, Poul, Jurist, 55.
Sørensen, N., Værtshusholder, 16.

Thomsen, Chr. J., Arkæolog, 29.
Thorsøe, Alex., Historiker, 41—42, 63.
Topsøe, Vilh., Forfatter, 52.
Tregder, P. H., Rektor, 27.
Trier, Herman, Politiker, 55, 56.

Vedel, P., Geheimelegationsraad, 78, 87.
Vermehren, J. F., Maler, 85—86.
Viborg, K. F., Præst, 34—35.
Voigt, E. v., Rentier, 9.

Wegener, C., Geheimearkivar, 93—94.
Wilkens, Cl., Professor, 38—39, 74—75.

LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN